

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Diplomová práce

**MORÁLNÍ ODPOVĚDNOST V SOCIÁLNÍ PRÁCI S KLIENTY
S PORUCHOU AUTISTICKÉHO SPEKTRA**

Vedoucí práce: doc. PhDr. David Urban, Ph.D.

Autor práce: Bc. Nela Melkesová

Studijní obor: Etika v sociální práci

Ročník: 3

2020

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

30. března 2020

.....

Bc. Nela Melkesová

Poděkování

Děkuji vedoucímu mé diplomové práce panu doc. PhDr. Davidovi Urbanovi, Ph.D. a konzultantovi práce panu PhDr. Vojtěchu Šimkovi, Th.D. za vynaložený čas, odbornou pomoc a cenné rady. Poděkování patří také všem informantům, kteří mi ochotně poskytli rozhovor. Dále bych ráda poděkovala nejen mé rodině za trpělivost a podporu, kterou mi poskytovali v průběhu celého studia, ale i všem, kteří mě motivovali při psaní mé diplomové práce.

Obsah

Úvod.....	7
1. Sociální práce.....	10
1.1 Definice základních pojmů z etiky.....	10
1.1.1 Etika.....	11
1.1.2 Morálka.....	12
1.1.3 Hodnoty	14
1.1.4 Svědomí.....	15
1.2 Sociální práce	16
1.3 Uplatnění etiky v sociální práci.....	19
1.3.1 Etický problém	20
1.3.2 Etické dilema	21
1.4 Odpovědnost podle Etického kodexu sociálních pracovníků	22
1.4.1 Odpovědnost vůči klientovi.....	23
1.4.2 Odpovědnost vůči zaměstnavateli	23
1.4.3 Odpovědnost vůči kolegům	24
1.4.4 Odpovědnost vůči vlastní odbornosti a profesi	24
1.4.5 Odpovědnost směrem ke společnosti	24
1.5 Syndrom vyhoření.....	24
2. Charakteristika cílové skupiny.....	26
2.1. Poruchy autistického spektra.....	26
2.2 Historie autismu	29
2.3 Druhy pervazivních vývojových poruch.....	30
2.3.1 Dětský autismus.....	31
2.3.2 Atypický autismus	32
2.3.3 Aspergerův syndrom	32
2.3.4 Rettův syndrom	32

2.3.5 Dětská dezintegrační porucha.....	33
2.3.6 Hyperaktivní porucha sdružená s mentální retardací a stereotypními pohyby	33
3. Odpovědnost	34
3.1 Morální odpovědnost	34
3.2 Odpovědnost za sebe sama.....	36
3.3 Odpovědnost za druhé.....	37
3.4 Retrospektivní odpovědnost.....	37
3.5 Prospektivní odpovědnost	38
3.6 Minimálně trojmístný vztah	39
3.7 Koexistence a konflikt odpovědností	41
4. Morální odpovědnost u sociálních pracovníků v praxi.....	43
4.1 Výzkumná sonda	43
4.2 Kazuistiky	45
4.2.1 Kazuistika I.....	45
4.2.2 Kazuistika II	49
4.2.3 Kazuistika III	51
4.2.4 Kazuistika IV	54
4.2.5 Kazuistika V	57
4.2.6 Kazuistika VI.....	60
4.2.7 Kazuistika VII	62
4.3 Vyhodnocení odpovědí respondentek na dané otázky	65
4.3.1 Jak respondentky vnímají morální odpovědnost	65
4.3.2 Vnímají respondentky morální odpovědnost jako minimálně trojmístný pojem	66
4.3.3 Vnímají respondentky koexistenci svých odpovědností	69
4.3.4 Jak respondentky vnímají konflikt odpovědností a jak ho řeší	70
Závěr	73

Seznam použitých zdrojů.....	82
Seznam zkratek.....	88
Abstrakt.....	89
Abstract.....	90

Úvod

„Člověk je veliký tím, že pociťuje odpovědnost. Odpovědnost tak trochu za osud lidí, v dosahu své činnosti.“

Antoine de Saint-Exupéry

Tématem diplomové práce je *Morální odpovědnost v sociální práci s lidmi s poruchou autistického spektra*. Práce by měla poukázat na důležitost propojení morální odpovědnosti se sociální prací a následnou péči s cílovou skupinou.

Na toto téma je práce zaměřena hlavně proto, aby vystihla úzkou vazbu mezi etikou a sociální prací. Dříve než tomu tak bylo, selhávali sociální pracovníci právě z důvodu nepřihlídnutí k etické oblasti. Etika má sociálnímu pracovníkovi poskytnout pomoc při rozlišování toho, co je dobré a co špatné, ať už pro klienta, při řešení dané situace nebo při samotném rozhodnutí. Také vede sociálního pracovníka k tomu, aby na danou situaci nahlížel v širším směru svého jednání. Samotné propojení etiky a sociální práce pak není přínosem pouze pro sociálního pracovníka, ale také pro klienta, který může svůj problém lépe vyřešit.

Cílem této práce je ukázat důležitost uvědomění si morální odpovědnosti při sociální práci s lidmi s poruchou autistického spektra, důležitost vnímání koexistence odpovědností a konfliktu odpovědností v sociální práci. Cílem je také vnímat vztah odpovědnosti jako minimálně trojmístný, protože je to velice důležité při vytyčení odpovědností a poskytnutí potřebné pomoci.

Slovo odpovědnost je tak známé, často slýchané a používané, že všichni podvědomě víme, co znamená. Ale je tomu při hlubším zamyšlení opravdu tak? Odpovědnost je velice široký pojem, může být právní, etická nebo morální. Znamená, že osoba „A“ je odpovědná za věc, jednání nebo osobu „B“, podle platných obecných norem, pravidel a povinností. Je také potřeba na tento pojem nahlížet jako na odpovědnost za něco, co se už stalo, to je retrospektivní odpovědnost, a na odpovědnost, která se vztahuje do budoucnosti, to je naopak prospektivní odpovědnost. Tato odpovědnost ukládá osobě „A“ nějaké jednání do budoucna.¹

---

¹ Srov. HÁLA, V. et al., *Morální odpovědnost a její aspekty*, s. 105.

Tato diplomová práce je zaměřena na morální odpovědnost. Tu Spaemann² vidí, jako stanovisko, které člověk zaujímá, a je schopný přemýšlet o následcích svých činů, které lze předvídat. Dle Šimka³ je morální odpovědnost způsobilost člověka přisuzovat si díky svému rozumu vinu nebo zásluhu za jednání, nejednání nebo následek, to je retrospektivní odpovědnost, a být vázán nebo se morálně zavázat k nějakému jednání, nejednání v budoucnu, to je prospektivní odpovědnost.

Diplomová práce chce identifikovat (najít), analyzovat a vyhodnotit nejen specifika týkající se odpovědnosti v příslušné oblasti sociální práce, nýbrž pokusit se na základě určité teorie odpovědnosti analyzovat a vyhodnotit, zda vybraní pracovníci odpovědnost chápou jako minimálně trojmístný pojem, zda a jak jsou si vědomi koexistence svých morálních odpovědností, jak vnímají konflikt odpovědností a jak ho řeší a otázku jejich hierarchie odpovědností. Zároveň pak co si vůbec představují pod pojmem morální odpovědnost.

V rámci odborné literatury je v diplomové práci čerpáno od autorů Roberta Spaemanna, *Štěstí a vůle k dobru* nebo *Základní mravní pojmy a postoje*, Vojtěcha Šimka, *Morální odpovědnost a její filosofické a spekulativněteologické pozadí v díle Hanse Jonase*. Z literatury zabývající se osobami s poruchou autistického spektra je známou autorkou Kateřina Thorová. Z řad autorů zabývajících se sociální prací a vším, co se s ní pojí, lze zmínit známého autora Oldřicha Matouška.

V první kapitole se seznámíme se sociální prací. Protože se již v této části diplomové práce dotkneme i etické oblasti, jsou hned v úvodu této kapitoly definovány základní pojmy z oblasti etiky. Znalost těchto pojmů je potřebná k pochopení některých dalších kapitol a podkapitol. Ukazuje se totiž, že etika je v sociální práci nezbytná. Její propojení se sociální prací dává sociálnímu pracovníkovi jistý směr, návod na kvalitnější a smysluplnější provedení a pochopení této profese. Z tohoto propojení neprofituje jen sociální pracovník, ale všechny osoby s ním spojené a zapojené do jeho práce. Dále v první kapitole nalezneme stručné seznámení s předpoklady pro výkon této práce. Je zde také zmíněný Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků České republiky, který je potřebný, jeho znalost je brána jako základ pro sociálního pracovníka. Se sociální prací souvisí i pojem etický problém a etické dilema, proto jsou

---

² Srov. SPAEMAN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*, s 55.

³ Srov. ŠIMEK, V. *Morální odpovědnost*, In Youtube, [online], Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=VILnBF71cvU>.

tyto pojmy zde také okrajově představeny. Špatné stanovení vztahů v odpovědnosti může vést k nadměrné zátěži pro sociálního pracovníka, proto kapitola obsahuje také zmínku o syndromu vyhoření, ke kterému může v důsledku toho dojít.

Následující druhá kapitola nás seznamuje s cílovou skupinou, tedy s charakteristikou lidí s poruchou autistického spektra. Díky tomuto budeme schopni si lépe představit propojení etiky, odpovědnosti a sociální práce s touto cílovou skupinou. Kromě obecného představení cílové skupiny, zde nalezneme také okrajově historii a druhy pervazivních vývojových poruch.

Třetí kapitolou, která doplňuje potřebné teoretické informace, této diplomové práce je kapitola Odpovědnost. Zde bude blíže popsán pojem morální odpovědnost. Pro správnou aplikaci odpovědnosti u klienta, je důležité a potřebné vnímat tento pojem jako minimálně trojmístný vztah, který je v této kapitole představen. Seznámíme se zde s odpovědností sám za sebe, ale i za druhé osoby. Dále jsou v této kapitole rozlišeny pojmy retrospektivní a prospektivní odpovědnost.

Poslední, tedy čtvrtá kapitola, se zabývá morální odpovědností v sociální práci s lidmi s poruchou autistického spektra v praxi. Byla provedena výzkumná sonda u souboru osob pracujících v oblasti sociální práce s lidmi s poruchou autistického spektra. Zkoumanou skupinou bylo sedm žen, se kterými byl proveden polostrukturovaný rozhovor, při kterém byly sbírány potřebné informace. Tyto rozhovory byly následně přepsány do kazuistik, které obohacují celou diplomovou práci. V druhé části této kapitoly nalezneme čtyři otázky, které byly stanoveny v rámci naplnění cíle diplomové práce. Každá otázka se zaměřuje na jednu oblast ze stanoveného cíle a u každé z nich je pak rozepsáno, jak to vnímají a vidí oslovené respondentky.

Diplomová práce by mohla sloužit k upozornění na nedostatečné pochopení pojmů týkajících se odpovědnosti, které může vést ke špatnému pracovnímu výkonu nebo dokonce k syndromu vyhoření. Může sloužit osobám pracujícím s klienty s poruchami autistického spektra a také ostatním osobám pracujícím v pomáhajících profesích jako základní informace ohledně tohoto tématu.

1. Sociální práce

Tato kapitola se zabývá představením sociální práce pro lepší uchopení a propojení morální odpovědnosti v sociální práci s klienty s poruchou autistického spektra (dále jen PAS). S konkrétní charakteristikou cílové skupiny se seznámíme v druhé kapitole. Někomu se může zdát, že etika není v sociální práci obsažena a hlavně ani není potřebná, ale opak je pravdou. Jak se během let ukázalo, etika je v sociální práci velice nezbytná. Všichni a obzvlášť osoby pracující v pomáhajících profesích jednají podle určitých etických teorií.

Hned v úvodu této kapitoly jsou definovány základní pojmy z etiky. Znalost těchto pojmů je potřebná k seznámení se s daným tématem a jejich pochopení pro následnou návaznost na další kapitoly a podkapitoly v této práci. Dále si představíme sociální práci a její propojení s etikou, kde ihned využijeme znalost základních pojmů. Jak již bylo řečeno, tato vzájemná vazba je velice důležitá nejen pro samotného sociálního pracovníka, ale i pro klienta a zaměstnavatele. Díky propojení sociální práce s etikou může sociální pracovník při řešení klientových problémů narazit na etický problém nebo etické dilema, proto považuji za důležité se s těmito pojmy v této kapitole také seznámit.

Abychom si dokázali představit, co vše musí sociální pracovník mít, aby splňoval nároky na tuto specifickou práci, je v této kapitole zařazeno stručné seznámení s předpoklady pro výkon sociální práce. Etika ovlivňuje hodnoty a hodnoty jsou potřebné při rozhodování v určitých situacích sociálního pracovníka, o některých z nich se v kapitole také píše. Pomocí Etického kodexu Společnosti sociálních pracovníků České republiky (dále jen etický kodex nebo kodex) si ukážeme propojenost odpovědnosti se sociální prací. Na závěr si stručně představíme syndrom vyhoření. Špatný výklad morální odpovědnosti může vést k přetížení sociálního pracovníka a vyústit až k tomuto syndromu.

1.1 Definice základních pojmů z etiky

Pro správné pochopení a uchopení daného tématu je potřebné osvojit si některé základní pojmy související s etikou.

1.1.1 Etika

Slovo etika pochází z řeckého slova „éthos“, v češtině to znamená zvyk, mrav, obyčej nebo charakter. Jde o nauku o původu a podstatě morálního jednání a myšlení. Zabývá se studiem morálky a snaží se rozumně odůvodnit morální jednání. Jde tedy o teorii morálky neboli vědu o morálce. Etika nenabízí žádný přesný manuál, jak se zachovat v jednotlivých situacích, jejím cílem je, aby daná osoba v daný okamžik dospěla k vědomějšímu odpovědnému jednání.⁴

Při pohledu do historie můžeme vytvoření etiky jako vědy, jak dobře jednat ve společnosti, připisovat Aristotelovi, například s dílem Etika Nikomachova. Ta se zabývá jednotlivcem respektujícím obecný prospěch, ze kterého vyplývá blaho státu. Tímto je také dán konečný cíl člověka, kterým je lidská blaženost.⁵ Podle něho jsou rozděleny lidské činnosti na činnost praktickou (jednání), činnost tvořivou (vytvoření, dělání) a teoretickou činnost (poznání). V činnosti praktické je hlavním cílem blaženost, která se nachází v etice. Je to jedna z nejdůležitějších lidských činností, tuto činnost se musíme naučit.⁶

Etika by měla být nástrojem pro to, aby člověk mohl spolehlivě rozlišit dva protiklady, tedy dobré od zlého, mravné od nemravného. Podle tohoto kritéria by si měl člověk umět stanovit nejvyšší hodnotu, která z dané situace vyplývá, a k té by měl směřovat svým chováním. Hlavním cílem etiky je vyhnout se co nejvíce zlu a vytvářet co nejvíce dobra.⁷ Etika se rozděluje na tři vzájemně se prolínající odvětví, na tzv. způsoby, jak lze etiku „dělat“.⁸

- **Deskriptivní (popisující) etika** se snaží o rozkrytí problému a popis etických postojů z různých úhlů pohledu. Na začátku je potřeba zjistit, zda daný problém nebyl již řešen a jestli o něm existuje literatura. O problému se snažíme sehnat všechny důkazy pro i proti, přihlížíme ke kontextu celé situace a nezapomínáme najít všechny možné způsoby řešení s ohledem na výhody ale i nevýhody.⁹ Popisuje co nejvědeckěji morální normy, názory a postoje v různých kulturních

---

⁴ Srov. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*, s. 22.

⁵ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*, s. 26.

⁶ Srov. HRONOVÁ, M., VENGLÁŘOVÁ, M. *Sociální práce s lidmi s duševním onemocněním*, s. 48.

⁷ Srov. KUTNOHORSKÁ, J., CICHÁ, M., GOLDMANN, R. *Etika pro zdravotně sociální pracovníky*, s. 43.

⁸ Srov. HEŘMANOVÁ, J., VÁCHA, M. et al. *Etika v ošetrovatelské praxi*, s. 14.

⁹ Srov. Tamtéž, s. 14.

odvětvích. Hledá a hodnotí, co je pro různé sociální skupiny a kultury morální a co už ne.¹⁰

- **Preskriptivní (hodnotící) etika** neboli normativní etika, která se pokouší najít odpovědi na morální otázky a problémy.¹¹ Stanovuje podmínky pro dobré nebo špatné jednání, co je vnímáno jako nejvyšší štěstí, blaženost a slast, podmínky pro vznik norem chování a jednání. Při jednání mají hlavní funkci etická pravidla. Hlavním cílem preskriptivní etiky je hledání odpovědi, proč se člověk chová tak, jak se chová a jak se vlastně chovat má.¹²
- **Analytická etika** jinak nazývaná metaetika je vědeckou teorií etiky, která hledá především význam pro morální pojmy, jako jsou například dobrý a zlý. Zkoumá tedy jazyk morálky. Zaměřuje se na principy určující mravní bytí a povinnosti dané osobou.¹³

Různorodost situací nutí člověka, aby stanovil pravidla, která mu poskytují orientační návod. Z tohoto chování se stanoví osobní morálka a ta je dále vedena k tomu, aby tato pravidla byla sociálně přijata, tedy se stala tzv. normami. Člověk je odpovědný za své chování, proto musí být schopný své jednání ospravedlnit před ostatními. Člověk se stává člověkem pouze mezi ostatními lidmi. Rozdíl mezi zvířetem a člověkem je určen způsobem chování. Člověk na rozdíl od zvířete je schopen rozhodovat se a jednat na základě svobodného a rozumového jednání.¹⁴

1.1.2 Morálka

Morálka je předmětem etiky, jak lidé jednají s ohledem na svědomí člověka a porovnává dobro a zlo. Morálka se zabývá správným způsobem života, který vychází z rozumného přístupu, chce nalézt společné základy, na nichž předmět etiky, tedy morálka stojí.¹⁵ Vychází z latinského slova „mos“, které v překladu do češtiny znamená mrav, zvyk nebo obyčej. Oproti etice má morálka vždy konkrétního nositele. Každý člověk se rozhoduje o svém druhu chování na základě své osobní svobodné volby.

---

¹⁰ Srov. KUTNOHORSKÁ, J. et al. *Etika pro zdravotně sociální pracovníky*, s. 12.

¹¹ Srov. BANKS, S. *Ethics and Values in Social Work*.

¹² Srov. KUTNOHORSKÁ, J. et al. *Etika pro zdravotně sociální pracovníky*, s. 12.

¹³ Srov. Tamtéž, s. 12.

¹⁴ Srov. ANZENBACHER, A. *Křesťanská sociální etika: úvod a principy*, s. 9.

¹⁵ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*, s. 27.

Konkrétní pravidla přejímá nebo si je sám vytváří se souhlasem společnosti a stávají se závaznými pro jeho chování a jednání.¹⁶

Morálka je založena na rozlišení dobrého od špatného, správného od nesprávného a tím ovlivňuje jednání osob. Neomezuje se pouze na chování jednotlivce a nevytváří se pro každou generaci nově. Svým obsahem je považována za pojivo společnosti a umožňuje občanům spolupráci mezi sebou. Čas od času prochází morálka kritikou, která je potřebná k tomu, aby byla obohacena morálním vývojem v rámci sociálního řádu.¹⁷ Morálka je často spojována jako synonymum s etikou, je ale potřebné tyto dva pojmy od sebe oddělovat. U morálky, která představuje pravidla lidského jednání a chování, je jedinec vázán osobně k odpovídajícím pravidlům a hodnotám, naopak etika odpovídá těmto závazkům obecně, jsou veřejně uznávané.¹⁸ Morálka je založena na víře dodržování mravních norem, které jsou platné v daný okamžik jak pro jednotlivce, skupinu tak i společnost.¹⁹

Dle Jankovského²⁰ je morálka soubor uznávaných mravních norem. Tyto normy vyplývají z morálních hodnot, z jejich povahy a hierarchie. Pravidla, zvyky, ideje, kterými se lidé při svém jednání a chování řídí, podléhají kontrole nejen z vnější, tedy sociální strany, ale i z vnitřní, tedy pomocí svědomí. Zjednodušeně lze říci, že člověk se má chovat k ostatním tak, jak chce, aby se ostatní chovali k němu. Nemá činit dobro pro ostatní, ale má činit dobro pro sebe samého.²¹

Dále Jankovský²² uvádí, že lze morálku rozdělit na autonomní, tedy vlastní, a heteronomní, tedy přejatou. Přejatou se například rozumí, když dítě přebírá morálku od rodičů. V průběhu života by měl každý člověk přejít z přejaté morálky na morálku vlastní. Avšak ne všichni jedinci k tomuto stádiu dospějí. Některým vyhovuje nemít svůj vlastní názor, protože toto postavení je pro ně výhodné z ohledu, že nemusí přebírat osobní odpovědnost.

---

¹⁶ Srov. MAHROVÁ, G., VENGLÁŘOVÁ, M. et al. *Sociální práce s lidmi s duševním onemocněním*, s. 48.

¹⁷ Srov. MATOUŠEK, O. et al. *Metody a řízení sociální práce*, s. 22.

¹⁸ Srov. KUTNOHORSKÁ, J. et al. *Etika pro zdravotně sociální pracovníky*, s. 20.

¹⁹ Srov. Tamtéž, s. 20.

²⁰ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*, s. 29-31

²¹ Srov. Tamtéž, s. 29-31.

²² Srov. Tamtéž, s. 29-31.

1.1.3 Hodnoty

Hodnoty určují závaznou normu, která nás nějakým způsobem ovlivňuje při rozhodování se mezi dvěma možnostmi jednání. Vychází z morálky a pod obecným pojmem si zde můžeme představit vše, co je pro nás významné a důležité.²³ Hodnota vychází ze subjektivního pocitu daného jedince, nejde zde ani tak o rozum jako o cit. Podle toho, jak máme nastavené hodnoty, se rozhodujeme ve svém jednání a chování. Velkou roli zde hraje uspokojení libosti. Hodnotu lze chápat jako vlastnost jevů, dějů a činů, které pozitivně nebo negativně určují význam pro jedince nebo společnost.²⁴

Pro to, abychom mohli hodnoty srovnávat, musíme mít určené pořadí v hierarchii hodnot. Hierarchie hodnot znamená, že naše hodnoty jsou seřazeny podle důležitosti, kterou jsme jim my dali, a to následně ovlivňuje naše rozhodování. S tímto pojmem ještě souvisí pojem hodnotový cit, který by měl být vybudován společně s myšlením, komunikací a vzděláváním.²⁵

Pro sociální práci je stanovení hodnot velice důležité. Kromě toho, že určují samotnou povahu sociální práce, vymezují hlavně vztahy mezi sociálním pracovníkem a klientem, kolegy a širší společností. Práce sociálního pracovníka díky stanoveným hodnotám může být efektivnější, cílenější a prostřednictvím určených hranic chrání nejen klienta ale i samotného pracovníka. Přesným určením těchto vztahů můžeme předcházet syndromu vyhoření, který je velice častým jevem v pomáhajících profesích. Na hodnotách jsou také založeny principy a metody sociální práce. Důležitou roli hrají hodnoty i při řešení dilemat, které během pomoci klientovi mohou nastat.²⁶ Obecné univerzální hodnoty jsou stanoveny v Etickém kodexu Společnosti sociálních pracovníků ČR. Avšak jednotný pohled na hodnoty, ze kterých by měla práce sociálních pracovníků vycházet, chybí. Představíme si hodnoty, které vyplývají z historického hlediska. Mezi tyto hodnoty patří paternalistická orientace, kde se pracovníci snaží, aby klienti žili ctnostně a užitečně pomocí vylepšení jejich mravního profilu. V orientaci na sociální spravedlnost zjistíme, že problémy klientů jsou způsobené společností. Zlepšení této situace může nastat rovností příležitostí, přerozdělení

---

²³Srov. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*, s. 22.

²⁴Srov. KUTNOHORSKÁ, J. et al. *Etika pro zdravotně sociální pracovníky*, s. 18-19.

²⁵Srov. Tamtéž, s. 18-19.

²⁶Srov. MATOUŠEK, O. et al. *Metody a řízení sociální práce*, s. 33.

bohatství, příspěvků a služeb. Dále sem patří náboženská orientace, která vychází z pomoci a lásky mezi lidmi a k Bohu. Obsahuje prvky předešlých dvou orientací.²⁷

Řezníček²⁸ uvádí dvě hlavní hodnoty v sociální práci, respektování svobodného rozhodování klientů a respektování důvěrnosti sdělených informací. Respektování svobodného rozhodování znamená, že klient dostane možnost rozhodovat se a aktivně se podílet při výběru pomoci a kroků vedoucích k vyřešení jeho problému. Klient je respektován, uznáván jako rovnocenná osoba, lidská důstojnost a svéprávnost osoby je zachována. Hodnota důvěrnosti sdělených informací je velice důležitá, pomáhá navázat důvěrný vztah mezi klientem a sociálním pracovníkem. K informacím o klientovi má přístup především on sám, pokud se informace musí přeposlat dál, je to vždy s jeho souhlasem.

1.1.4 Svědomí

Podle Jankovského²⁹ může každý člověk hodnotit své jednání díky svému svědomí. Podstatnou složkou mravnosti je tedy svědomí. To je něco v našem vědomí, které nás ovlivňuje v našem rozhodování a chování. To, co je správné a nesprávné podle svědomí jedné osoby, nemusí být správné a nesprávné podle jiné osoby. Představy svědomí jedince se nemusí shodovat s představami o správnosti nebo nesprávnosti společnosti.³⁰

Prostřednictvím svědomí vyjadřuje jedinec své osobní přesvědčení o určitých morálních hodnotách, které slouží k hodnocení vlastního chování a jednání jedince. Svědomí řídí naše jednání a nabádá nás, abychom se zamysleli, zda naše jednání je i obecně správné. Jde o rozumový prostředek, který nás vede k zamyšlení, je-li naše jednání a chování dobré nebo zlé.³¹ Svědomí lze také chápat jako hlas uvnitř nás, který nám říká, jak se máme chovat, a určuje nám, co je dobré a co zlé.³²

Obsahem svědomí je snaha o nápravu. Schopnosti rozeznat a ubránit se nesprávnému jednání a schopnosti posoudit vlastní činy a jednání se říká hodnotící moment. Obsahuje také emocionální komponent, to znamená uvědomování si viny, lítosti, povinnosti a jehož součástí je i emocionální složka, kde se nachází strach, pocit

---

²⁷ Srov. MATOUŠEK, O. et al. *Metody a řízení sociální práce*, s. 33.

²⁸ Srov. ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce*, s. 29-32.

²⁹ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*, s. 36.

³⁰ Srov. Tamtéž, s. 36.

³¹ Srov. KUTNOHORSKÁ, J. et al. *Etika pro zdravotně sociální pracovníky*, s. 22.

³² Srov. SOKOL, J. *Malá filozofie člověka a slovník filozofických pojmů*, s. 363.

studu a viny.³³ Již Freud vytvořil teorie, kde se svědomí vyvíjí s ohledem na vrstvy osobnosti. V první fázi, tzv. tabu jsou dodržovány příkazy rodičů převážně k pudovým potřebám dítěte. Ve druhé fázi někdy mezi pátým a šestým rokem dítěte je svědomí tvořeno na Oidipův a Elektrín komplex. Z tohoto vyplývá, že svědomí je vyvíjející se proces během celého života.³⁴

Dle Spaemanna³⁵ jednáme-li v rozporu se svým svědomím, tedy děláme-li něco nedobrého, můžeme mít tzv. výčitky svědomí. Je však důležité říci, že svědomí nemusí mít vždy pravdu, může hodnotit mylně. Může se stát, že naše svědomí umožní prostřednictvím nás ublížit jiným lidem. Svědomí nám sice ukazuje směr, co je dobro a zlo, ale nezaručuje nám vždy správnost daného rozhodnutí. Proto je třeba svědomí vychovávat, vzdělávat se, radit se s druhými, vést dialog a hledat správné poznání o věci.³⁶ Jankovský³⁷ uvádí pro mylné svědomí termín „problém bludného svědomí“. Tento termín znamená, že jedinec může uznávat jiné hodnoty a normy než jiný jedinec a z toho vyplývá, že každý má nastaveno rozhodnutí o dobrém a špatném jinak.

Svědomí lze rozdělit na „před činem“ a „po činu“. „Před činem“, hlas svědomí přichází před jednáním a tedy slouží jako kritérium pro určení, co je dobré a co zlé, a ovlivňuje naše jednání ještě před tím, než se daná situace rozhodne. „Po činu“, hlas svědomí přichází až po provedeném jednání, může se dostavit jako pocit spokojenosti, schvalovat nám dané rozhodnutí za správné, dobré, nebo omlouvat naše rozhodnutí či ho hájit. Se svědomím „po činu“ mohou přijít pocity výčitek z daného jednání a to obvykle, když si jsme vědomi našeho špatného, nedobrého jednání. Intenzita tohoto pocitu závisí na míře svědomí jedince.³⁸

1.2 Sociální práce

Sociální práce se snaží pomoci klientům s jejich nezměnitelnými problémy. Tyto problémy se snaží omezit, nebo zcela odstranit, je-li to možné, snaží se svou pomocí přispět ke zlepšení dané situace klienta. Poskytuje službu jednotlivcům, rodinám, skupinám i komunitám. Vyznačuje se jedinečným přístupem a celistvostí k řešení dané situace (hledisko psychologické, zdravotní, ekonomické, právní, sociologické,

---

³³ Srov. KUTNOHORSKÁ, J. et al. *Etika pro zdravotně sociální pracovníky*, s. 23.

³⁴ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*, s. 37.

³⁵ Srov. SPAEMANN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 69.

³⁶ Srov. Tamtéž, s. 69.

³⁷ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*, s. 39.

³⁸ Srov. Tamtéž, s. 39.

pedagogické). Hlavním cílem sociální práce je podpora a fungování klienta v jeho situaci.³⁹ V zákoně o sociálních službách a jeho prováděcích vyhláškách jsou stanoveny předpoklady pro výkon sociálního pracovníka. Je zde zmíněna plná svéprávnost, zdravotní způsobilost, bezúhonnost a odborná způsobilost. Náplň práce sociálního pracovníka je od činnosti administrativní až po přímou práci s klientem, kde mu pomáhá v jeho běžném životě, při realizaci běžných sociálních dovedností.⁴⁰

Sociální práce je úzce spjata s řadou dalších disciplín, které se zabývají životem člověka. Od těchto oborů se odlišuje tím, že klade důraz na sociální fungování klienta. Vidí ho jako bytost, která musí zvládat nároky svého okolí a fungovat v něm. Snaží se klientovi pomoci při zvládání života ve svém prostředí nebo pomáhá zmírnit nadměrné nároky či jinak problematické události, které jsou na něj kladeny.⁴¹

Sociální pracovník se řídí právem a povinnostmi, které vyplývají z právního systému, od zaměstnavatele a z profesních standardů. Je důležité, aby rámec práv a povinností byl stanoven, protože sociální pracovník zasahuje do života klienta, zná citlivé údaje o klientovi. Je to pro dobro obou stran, nejlépe je, když se povinnosti a práva vzájemně doplňují.⁴² Sociální pracovník má být profesionál, který je schopný reflexe. Existují čtyři typy sociálních pracovníků podle způsobu přístupu k praxi. V realitě se všichni prolínají.⁴³

- **Angažovaný sociální pracovník** prostřednictvím své práce uplatňuje své osobní, morální hodnoty. Sebe v první řadě chápe jako osobu a pak až jako sociálního pracovníka. Klienta vidí jako rovnocennou bytost, jedná s ním s respektem a empatií. Tento přístup není zcela správný, může docházet ke zvýhodnění některých klientů vůči ostatním, může dojít k vytvoření osobního vztahu a v neposlední řadě k syndromu vyhoření. Je důležité dodržovat rámec práv a povinností, které jsou stanoveny.⁴⁴

---

³⁹ Srov. MAHNOVÁ, G., VENGLÁŘOVÁ, M. et al. *Sociální práce s lidmi s duševním onemocněním*, s. 9.

⁴⁰ Srov. ARNOLDOVÁ, A. *Sociální péče 2díl: učebnice pro obor sociální činnosti*, s. 53-56.

⁴¹ Srov. MATOUŠEK, O. et al. *Základy sociální práce*, s. 192.

⁴² Srov. MATOUŠEK, O. et al. *Metody a řízení sociální práce*, s. 44.

⁴³ Srov. Tamtéž, s. 46.

⁴⁴ Srov. Tamtéž, s. 46.

- **Radikální sociální pracovník** také vkládá osobní hodnoty do praxe jako předešlý typ. Snaží se o změnu zákonů v oblasti sociální politiky a praxe, které mu přijdou nespravedlivé. Nejde mu tedy přímo o dobro konkrétního klienta.⁴⁵
- **Byrokratický sociální pracovník** manipuluje s lidmi v zájmu jejich změny. Na jedné straně vytváří iluzi osobní péče a na druhé straně musí působit jako přísný normalizátor. Doporučuje se u tohoto typu oddělit hodnoty profesní od osobních. Předchází se tím vině, která může přicházet kvůli manipulaci klienta.⁴⁶
- **Profesionální pracovník** je samostatný, vzdělaný v oboru, profesionál, řídí se etickým kodexem. Jeho hlavním cílem jsou práva a zájem klientů. Klienta vidí jako aktivního spolupracovníka a přistupuje k němu individuálně. Klient se podílí na rozhodování a má možnost vznést stížnost, dostává se mu větší moci, která je však pod kontrolou sociálního pracovníka.⁴⁷

Dobry sociální pracovník by měl přijmout klienta bez předsudků, nemoralizovat. Musí zachovat mlčenlivost a nechat samotného klienta vyjádřit se k nabízené pomoci. Důležité je, aby ke klientovi přistupoval individuálně a nechal mu prostor pro vyjádření jeho pocitů. Zde se znovu ukazuje, jak důležitá je oblast etiky a hodnot v sociální práci.⁴⁸ Vztah mezi klientem a sociálním pracovníkem je jedinečný. Sociální pracovník jakožto cizí osoba, vybavena pouze úředními pravomocemi, musí být schopna získat důvěru klienta, který se nachází v obtížné životní situaci. Ke změně, která má u něj nastat, nemusí být postaven pozitivně, nemusí být motivován ji udělat nebo dokonce vzdoruje proti změně. Tento vztah předpokládá vřelost, empatii a opravdovost. K předpokladům sociální práce také patří tvořivost a flexibilní důraznost. Sociální pracovník musí být schopný posoudit případ a dle potřeby flexibilně jednat, ke každému případu přistupovat individuálně a upravovat poskytovanou pomoc přímo na míru danému klientovi.⁴⁹

V sociální práci se setkáme se sociální etikou. Jde o nauku všeobecně závazných pravidel správného jednání a chování v sociální oblasti. Pojednává o vztahu jedince k dané instituci, které je členem, a o vztahu instituce k danému jedinci. Vždy je nutné

---

⁴⁵ Srov. MATOUŠEK, O. et al. *Metody a řízení sociální práce*, s. 46.

⁴⁶ Srov. Tamtéž, s. 46.

⁴⁷ Srov. Tamtéž, s. 46.

⁴⁸ Srov. GULOVÁ, L. *Sociální práce*, s. 37.

⁴⁹ Srov. ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce*, s. 23.

odvozovat normy sociální etiky od potřeb jedince a z funkce plynoucí té dané instituce. Sociální etika může být individualistická (sociální povinnost ve společnosti může být až popřena) nebo solidárně kolektivní (zde je sociální povinnost středem zájmu).⁵⁰

Podle Anzebachera⁵¹ sociální etika posuzuje systémy pravidel, zda jsou vztahy spravedlivé, a strukturu sociální práce, dále se věnuje morálnímu hodnocení sociální skutečnosti. V sociální etice dochází k odpovědnosti jednotlivce určitým podílem za dobro celku a naopak. Tam, kde se řeší spravedlnost ve smyslu obecného blaha, je určována sociální etika právními normami a je tedy vynutitelná.⁵²

1.3 Uplatnění etiky v sociální práci

Propojení etiky a sociální práce jako celku bylo do nedávna ještě málo vyskytované téma. Ono spojení těchto dvou pojmů vede k propojení jednotlivých oblastí sociální práce. Jedním z impulsů, proč se etika začala objevovat ve spojení se sociální prací, bylo časté selhání sociálních pracovníků v morální oblasti. Nové technologie s sebou mohou přinášet tzv. etická dilemata, k jejichž řešení je potřebná etika. Ta by měla sociálním pracovníkům pomoci při orientaci v případech, kdy mají učinit rozhodnutí, které může spadat do oblasti morálních problémů nebo dilemat.⁵³

Etika v sociální práci obsahuje mravní zásady, které by měl sociální pracovník dodržovat. Tyto zásady jsou sepsány do podoby pravidel a standardů, které zajišťují naplnění žádoucího chování sociálních pracovníků.⁵⁴ Sociální pracovník přebírá odpovědnost svého chování, při uspokojování potřeb klienta ale i svých vlastních. Proto je zde potřeba propojení s etikou. Etický citlivý přístup nabádá sociálního pracovníka ke schopnosti porozumět klientovi a lépe pochopit jeho vzorce myšlení a uvažování. Také sociálnímu pracovníkovi vymezuje rozsah pomoci a dodržení tohoto rozsahu, který klient potřebuje. Sociální pracovník má vždy největší zájem o dobro klienta. Etika mu napomáhá daný cíl naplnit v takových mezích, aby to negativně neovlivňovalo sociálního pracovníka.⁵⁵ Ten stojí mezi klientem a společností, spíše blíže ke společnosti, protože musí dodržovat určité normy a zákony. Toto postavení může narušit vztah mezi klientem a sociálním pracovníkem, protože mnohé situace

---

⁵⁰ Srov. KUTNOHORSKÁ, J. et al. *Etika pro zdravotně sociální pracovníky*, s. 41.

⁵¹ Srov. ANZENBACHER, A. *Křesťanská sociální etika: úvod a principy*, s. 9.

⁵² Srov. KUTNOHORSKÁ, J. et al. *Etika pro zdravotně sociální pracovníky*, s. 41.

⁵³ Srov. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*, s. 22-24.

⁵⁴ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 62-63.

⁵⁵ Srov. KUTNOHORSKÁ, J. et al. *Etika pro zdravotně sociální pracovníky*, s. 11.

se pohybují na hraně práva. Z tohoto důvodu je etika velice významná pro udržení vztahu mezi klientem a sociálním pracovníkem bez porušení. Velkou roli zde také hrají osobnostní rysy sociálního pracovníka, protože musí řešit situace na hraně tohoto konfliktu.⁵⁶

Sociální práce musí být svázána etickým kodexem, aby nedocházelo k ublížení klientovi, protože tato práce vede k ovlivňování života jedince ale i celé společnosti. Propojení sociální péče s etikou je velice potřebné, abychom mohli pomoci osobě v nouzi. Etika by nám měla ukázat, jak poskytnout pomoc, aby nebyla urážlivá, znehodnocující, ale naopak budovala lidskou důstojnost.⁵⁷ Propojení etiky se sociální prací má sociálnímu pracovníkovi ukázat, co je dobré a co špatné v dané situaci. Má poukázat i na fakt, že toto rozhodnutí neovlivňuje jen klienta, ale i jeho okolí. Nejdůležitější je vztah mezi sociálním pracovníkem a klientem, zde musí být sociální pracovník schopen si uvědomit samostatnost a svobodnou vůli klienta. Etika se v sociální práci nezaměřuje jen na samotného klienta, ale také na sociálního pracovníka. Vede ho k odpovědnosti nejen za klienta, ale také k profesi, zaměstnavateli, společnosti a podporuje jeho zdravé sebevědomí.⁵⁸ V sociální práci z velké části dochází k rozhodnutím, které zahrnují právní, politické, etické, ale i technické faktory, které se vzájemně propojují a ovlivňují. Proto nelze rozdělovat jednotlivé oblasti a řešit problémy jen z jednoho směru. Při řešení klientových problémů může sociální pracovník narazit na etický problém nebo etické dilema. Každý pracovník to vnímá jinak, to co pro jednoho může být etický problém, pro druhého může být už dilema a naopak. Záleží zde na osobnosti a vnímání daného sociálního pracovníka, osobních hodnotách, zkušenostech a v neposlední řadě na souvislostech, ve které se sociální práce provádí.⁵⁹

1.3.1 Etický problém

Etický problém nastává, když sociální pracovník má rozhodnout podle zásad své pracovní pozice, ale z osobního hlediska se mu toto rozhodnutí příčí. Například když

---

⁵⁶ Srov. GULOVÁ, L. *Sociální práce pro pedagogické obory*, s. 38-39.

⁵⁷ Srov. Tamtéž, s. 38-39.

⁵⁸ Srov. FISCHER, O., MILFAIT, R. *Etika pro sociální práci*, s. 19.

⁵⁹ Srov. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*, s. 24.

jedinec potřebuje pomoc, ale sociální pracovník mu ji nemůže poskytnout z důvodu nesplnění kritérií pro cílovou skupinu dané organizace.⁶⁰

Ke zjištění, co etický problém může být a co už ne, nám může pomoci etický kodex. Zde nalezneme seznam základních etických problémů. Například kdy je ten správný čas přestat s poskytováním sociální terapie, služby, dávek nebo sociální pomoci. Základním etickým problémem je také to, kdy už začít zasahovat do života občana. Mezi další problémy, které jsou v etickém kodexu zmíněny, patří rozhodnutí, kterým sociálním případům dát přednost a čas a také kolik pomoci poskytnout klientovi, aby to nevedlo ke zneužívání pomoci a naopak k odpovědnému jednání ze strany klienta.⁶¹ Etické problémy nemusí vznikat jen ve vztahu klient a sociální pracovník. Na další okruhy problémů, které mohou nastat, nás upozorňuje již zmiňovaný etický kodex. Tyto problémy nastávají v situacích, kdy se loajalita sociálního pracovníka dostane do střetu zájmů s klientem. Stát se tak může při konfliktu mezi sociálním pracovníkem a nejlepším zájmem daného klienta, když nastane konflikt mezi zaměstnavatelem a jeho sociálními pracovníky nebo také při konfliktu zájmu mezi klientem a okolní společností.⁶²

Etický kodex nám také nabízí možnosti pro postup řešení etických problémů. Nenajdeme zde žádný podrobný manuál, jak se zachovat v konkrétních situacích, ale obecné postupy, které nám mohou pomoci. Každý sociální pracovník by měl mít možnost probrat, prodiskutovat daný problém se svými spolupracovníky a dalšími odborníky.⁶³

1.3.2 Etické dilema

Etický problém může přejít do etického dilema. To je obtížná volba mezi dvěma a více možnostmi, které jsou stejně nevhodné pro řešení dané situace. Není zde jasné, které rozhodnutí je to správnější a přijatelnější.⁶⁴ Etické dilema lze rozdělit na zjevné a latentní. U zjevného dilema pracovní podmínky a vnímání těchto podmínek nutí sociálního pracovníka rozhodnout se mezi dvěma či více nevhodnými možnostmi. Ze zjevného se může stát latentní dilema, když pomine daná situace, která rozhodování

---

⁶⁰ Srov. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*, s. 24.

⁶¹ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*, s. 264.

⁶² Srov. Tamtéž, s. 264.

⁶³ Srov. Tamtéž, s. 264.

⁶⁴ Srov. ELIHOVÁ, M. *Sociální práce aktuální otázky*, s. 114.

stěžovala, a naléhavost dilematu ustoupí. Je možné, že z latentního dilema se může zase stát dilema zjevné.⁶⁵

Pro schopnost vyřešit etické dilema musí mít sociální pracovník stanoveny hodnoty, které vycházejí z morálky. Seřazení těchto hodnot ovlivňuje sociálního pracovníka v jeho rozhodování.⁶⁶ Etická dilemata lze řešit podle stanoveného postupu. Nejprve identifikujeme dilema i s hodnotami a povinnostmi, které jsou v konfliktu. Zamysleme se nad dopadem řešení daného dilematu, zvážíme pro a proti daného jednání. V tomto nám pomohou etické teorie, principy, etický kodex, etická doporučení, právní normy, metody sociální práce a v neposlední řadě osobní hodnoty sociálního pracovníka. Pomocť nám může i konzultace se spolupracovníky a supervize. Dle tohoto postupu je možné dané dilema vyřešit. Doporučuje se postup sepsat a řešení zhodnotit.⁶⁷

1.4 Odpovědnost podle Etického kodexu sociálních pracovníků

Oficiální název kodexu je Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků ČR, ale najdeme jej i pod názvem Etický kodex sociálních pracovníků České republiky.⁶⁸ Kodex navazuje na zásady etiky sociální práce definované Mezinárodní federací sociální práce. Sociální práce podporuje sociální změnu, rovnost, rozvoj, řešení problémů v mezilidských vztazích a posílení osob v nepříznivé sociální situaci. Sociální pracovník by se měl při výkonu své profese držet nejvyšších možných standardů profesionality v souladu s právními předpisy. Hlavními jsou pro sociální práci principy sociální spravedlnosti, respektování lidských práv, osobnosti jedince, rozmanitosti skupin a jejich specifik. Závazek k respektování etiky sociální práce je základním a hlavním aspektem kvality výkonu sociální práce. Etické podvědomí je důležitou součástí profesní činnosti každého pracovníka.⁶⁹

Etický kodex zahrnuje jisté etické zásady a etické chování jak ke klientovi, tak i k zaměstnavateli, profesi, ke kolegům, k povolání, odbornosti i k celé společnosti. Sociální pracovník by měl vždy upřednostnit profesionální odpovědnost před svými soukromými zájmy, ke každému klientovi přistupovat důstojně a s ohledem na jeho individuální potřeby. U klienta se snaží podporovat jeho vlastní zodpovědnost

---

⁶⁵ Srov. ELICHOVÁ, M. *Sociální práce aktuální otázky*, s. 114.

⁶⁶ Srov. NEČASOVÁ, M. *Úvod do filozofie a etiky v sociální práci*, s. 49-50.

⁶⁷ Srov. MATOUŠEK, O. et al. *Metody a řízení v sociální práci*, s. 48.

⁶⁸ Srov. MÁTEL, A. *Etické kódexy sociální práce*, s. 44.

⁶⁹ Srov. Etický kodex společnosti sociálních pracovníků ČR, [online]. [cit. 2020-01-10]. Dostupné z http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/eticky_kodex_sspr.pdf.

a osobnost, s ohledem, kromě zmíněných individuálních potřeb, také na klientovy možnosti, schopnosti a dovednosti.⁷⁰

V etickém kodexu jsou uvedeny body, které se přímo ve svém obsahu zmiňují o odpovědnosti. Proto si zde představíme bod 2.5.6, který je zahrnut ve vztahu ke společnosti, a ukážeme si na něm, jak velký význam má pojem odpovědnost pro profesní etiku. Tento bod zní: „*Sociální pracovník požaduje uznání toho, že je zodpovědný za své jednání vůči osobám, se kterými pracuje, vůči kolegům, zaměstnavatelům, profesní organizaci a vzhledem k zákonným ustanovením, a že tyto odpovědnosti mohou být ve vzájemném konfliktu.*“⁷¹ Z tohoto je jasné, že subjektem odpovědnosti je sociální pracovník. Za své jednání, tedy předmět odpovědnosti, požaduje uznání faktu, že jeho odpovědnost má více sekundárních instancí. Z bodu také vyplývá, že je zodpovědný vůči klientům a kolegům, což je instance odpovědnosti. Na tomto bodě v etickém kodexu si můžeme také všimnout, že je potřebné vidět odpovědnost jako minimálně trojmístný vztah (viz kapitola 3.6).⁷²

1.4.1 Odpovědnost vůči klientovi

Hlavní náplní práce sociálního pracovníka je vést klienta k vědomí jeho vlastní odpovědnosti. Podporuje, posilňuje a zmocňuje klienta k vlastní zodpovědnosti a usiluje o dosažení co největší míry jeho samostatnosti a zapojování se na rozhodování. Sociální pracovník nesmí diskriminovat klienta, musí jednat vždy tak, aby chránil klientovu důstojnost a lidská práva. Pomáhá najít klientovi jeho silné stránky a podporuje ho při řešení dalších kroků jeho života. Jednání s klientem probíhá bezúhonně, s účastí, respektem a snahou vytvořit si s ním vztah založený na důvěře. Správný sociální pracovník se stará o člověka jako o celek, tedy i o jeho rodinu, komunitu, společenské a přirozené prostředí. Pokouší se ho začlenit do sociální sítě a napomáhá mu při řešení dalších problémů v jeho životě.⁷³

1.4.2 Odpovědnost vůči zaměstnavateli

Zásadní odpovědností sociálního pracovníka je odpovědně plnit povinnosti vyplývající z pracovní smlouvy a pracovní náplně. Měl by přispívat v organizaci k vytvoření podmínek, které budou napomáhat k přijmutí a uplatnění závazků etického kodexu.

---

⁷⁰ Srov. JANKOVKÝ, J. *Etika v pomáhajících profesích*, s. 261.

⁷¹ Etický kodex společnosti sociálních pracovníků ČR, [online].

⁷² Srov. ŠIMEK, V. *Východiska, význam etiky pro sociální práci, profesní etika, etický kodexy, odpovědnost sociálního pracovníka*, Studijní text tve_2.

⁷³ Srov. JANKOVKÝ, J. *Etika v pomáhajících profesích*, s. 261-262.

Musí odstraňovat a předcházet všem formám diskriminace na pracovišti a také má mít snahu ovlivnit kvalitu poskytovaných sociálních služeb.⁷⁴

1.4.3 Odpovědnost vůči kolegům

Sociální pracovník by měl uznávat znalosti a zkušenosti svých kolegů a to nejen spolupracovníků, ale i kolegů z jiných profesí, respektovat rozdíly v jejich názorech. Kritiku ohledně jejich práce lze vyjádřit, ale pouze za pomoci vhodného způsobu. Pracovník vyhledává a rozšiřuje spolupráci se svými kolegy, čímž zvyšuje kvalitu poskytovaných sociálních služeb. Řídí se jednotným přístupem ke klientovi sjednaným v rámci organizace. Sociální pracovník vyvolává diskuze týkající se etiky, do kterých se také zapojuje, se svými kolegy a zaměstnavateli a přebírá plnou odpovědnost za to, že rozhodnutí, které udělá, budou eticky podložena.⁷⁵

1.4.4 Odpovědnost vůči vlastní odbornosti a profesi

Sociální pracovník se snaží udržet a zvýšit prestiž svého povolání. Poukazuje na etické hodnoty, odborné poznatky a poslání sociální práce. Zavádí ve své práci nové přístupy a metody. Sám je zodpovědný za své pravidelné a doživotní vzdělávání a výcvik. Ke svému pracovnímu růstu také využívá znalosti a dovednosti svých kolegů a jiných odborníků. Má právo a zároveň povinnost pečovat o své zdraví a duševní hygienu. A hlavně musí zodpovědně nakládat se svými kompetencemi při sociální práci a nevytvářet klienty závislé na sociálních službách.⁷⁶

1.4.5 Odpovědnost směrem ke společnosti

Práva a povinnosti sociálního pracovníka jsou upozorňovat veřejnost a příslušné orgány na případy porušování zákonů a oprávněných zájmů občana. Vždy se snaží o zlepšení sociálních podmínek a zvyšování sociální spravedlnosti. Zapojuje se do rozšíření možností a příležitostí ke zlepšení kvality života osob, znevýhodněným a postiženým jedincům i skupinám.⁷⁷

1.5 Syndrom vyhoření

Syndrom vyhoření je nemoc, která ohrožuje hlavně osoby v pomáhajících profesích. Proces vyhoření může nastat pozvolně bez většího povšimnutí. Projevuje se tělesným, psychickým, ale i emocionálním vyčerpáním jedince. Nejčastějšími faktory pro vznik

---

⁷⁴ Srov. JANKOVKÝ, J. *Etika v pomáhajících profesích*, s. 262.

⁷⁵ Srov. Tamtéž, s. 262.

⁷⁶ Srov. Etický kodex společnosti sociálních pracovníků ČR, [online].

⁷⁷ Srov. Tamtéž.

syndromu vyhoření jsou nejasnosti profesní role, neschopnost splnit pracovní úkoly, které byly zadány, neslučitelnost daných úkolů a hlavně nadměra úkolů na jednoho jedince. Zadaná práce také může převyšovat schopnosti a kvalifikaci sociálního pracovníka. Jako další možnost pro vznik syndromu vyhoření je nepřiměřené finanční ohodnocení, nadměrná kritika a žádná pochvala a uznání daného jedince.⁷⁸

Syndrom vyhoření přichází v důsledku opakující se zátěže (emoční, fyzické, psychické) na sociálního pracovníka spojené s dlouhodobým nasazením pomoci pro jiné lidi. Špatné stanovení vztahů v odpovědnosti může vést k nadměrné zátěži pro sociálního pracovníka a dokonce až k tomuto syndromu. Může také nastat po prožití nějaké náhlé změny v životě. Toto onemocnění má svoje fáze a dynamiku. Pracovník nejprve nestíhá, zanedbává svoji práci a může to vést až k úplnému zanevření na práci. U nemocného se více objevují negativní faktory nad těmi pozitivními, tato osoba se může cítit nedoceněná, neužitečná a zbytečná.⁷⁹

K obraně proti syndromu vyhoření je velice důležitá prevence. Psychohygienu je jeden z nástrojů předcházení syndromu vyhoření. Každý pracovník sám dobře ví, co mu pomáhá dobít energii a pozitivně se naladit. Někdo upřednostňuje sport, jiný kulturu, ať už pasivně nebo aktivně. Měli bychom se vyvarovat negativního dobití, což je alkohol a drogy. Dobré je si nastavit určitá pravidla ohledně práce, dodržovat je a tím předcházet tomuto onemocnění. Například po pracovní době zavřít pomyslné dveře a rozdělanou práci nechat v pracovním prostředí nebo si správně stanovit odpovědnost vůči klientovi.⁸⁰

---

⁷⁸ Srov. VODÁČKOVÁ, D. et al. *Krizová intervence*, s. 174.

⁷⁹ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*, s. 172-174.

⁸⁰ Srov. Tamtéž, s. 176-177.

2. Charakteristika cílové skupiny

Pro lepší pochopení a propojení celé diplomové práce, která je zaměřena z etického hlediska je důležitá i charakteristika klientů s poruchou autistického spektra (dále jen PAS). Tato charakteristika nám pomůže lépe si představit důležitost propojení etiky, sociální práce a morální odpovědnosti s touto cílovou skupinou. V této kapitole se blíže seznámíme s pojmem PAS. V krátkém přehledu si představíme i druhy pervazivních vývojových poruch. Ty je potřeba zmínit zejména z důvodu různorodosti poruch autistického spektra. Základní rysy autismu jsou u všech stejné, avšak každá diagnóza je jiná a následky a potřeby této poruchy také. Okrajově zabrousíme i do historie autismu, kde si představíme nejdůležitější okamžiky ve vývoji této poruchy.

Pojem poruchy autistického spektra, pervazivní vývojové poruchy a autismus mají v této diplomové práci jeden totožný význam. Toto různorodé pojmenování avšak se stejným významem najdeme i v literatuře. Je tomu tak díky vývoji a historii této poruchy.

2.1. Poruchy autistického spektra

Matoušek⁸¹ vidí PAS jako vývojovou poruchu. Kvůli této poruše nenavazuje osoba vztahy s jinými lidmi, vyžaduje stále stejné prostředí, lpí na svých zvyklostech, trpí poruchami řeči, obsesemi, nutkavým chováním, sebepoškozováním.

Poruchy autistického spektra (dále jen PAS) spadají mezi pervazivní (vše prostupující) vývojové poruchy, které vznikají již v dětství. Daného jedince hluboce zasahují jak v psychické, tak i v sociální rovině během celého jeho života, čímž se nejpravděpodobněji zařazuje mezi nejzávažnější poruchy v sociálních vztazích.⁸² Nejde jen o psychické a sociální problémy, které zasahují osobu s PAS, ale také o problémy zdravotní, vzdělávací a ekonomické. Osoby jsou odkázány na péči svého okolí a někdy kvůli svému postižení nejsou schopni ani vést vlastní samostatnou existenci.⁸³ Autismus se může vyskytovat u chlapců i dívek, avšak u chlapců je riziko až třikrát, čtyřikrát častější. Z velké části je to dáno tím, že dívky jsou schopny některé své nedostatky dohnat pomocí lepšího sociálního kontaktu, více zájmových činností a verbálního projevu. Chlapci jsou častěji hyperaktivní, více agresivní a projevy autismu jsou u nich

⁸¹ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 31.

⁸² Srov. BENDOVIÁ, P., ZIKL, P. *Dítě s mentálním postižením ve škole*, s. 23.

⁸³ Srov. Rain.mann, *Autismus*, [online]. [cit. 2020-01-20]. Dostupné z. <http://www.rain-man.cz/index-box1/>.

viditelnější.⁸⁴ Jde o vrozené postižení mozku, které je na celý život. Může k němu dojít v prenatálním období, když matka prodělala infekční onemocnění, po těžkém porodu, u předčasných porodů, při dušení během porodu nebo kvůli genetické dispozici. Problémy v těhotenství nebo samotný porod vytvářejí vhodnější prostředí pro rozvoj této poruchy, avšak nejsou přímo příčinnou daného onemocnění.⁸⁵

PAS můžou samy o sobě nebo ve spojení s dalšími poruchami osobu znevýhodnit a odkázat ve větší či menší míře na pomoc svého okolí. Zde také zaleží na tom, kdy jsou PAS diagnostikované a jak se dál s jedincem pracuje.⁸⁶ Tyto osoby potřebují specifickou péči a vzdělání, které bere ohled na zvláštnosti jejich postižení a individuální potřeby.⁸⁷ Z praxe vyplývá, že dítěti trpícímu PAS lze pomoci doma, ve škole, i v pro ně určených organizacích. S přiměřenou a pevně strukturovanou výchovou se sice nevrátí do stavu zdravého jedince, ale pomůže jim to ze sebe vydat vše a překonat tak v rámci jejich možností mnohé obtíže.⁸⁸ Včasná diagnostika a správná péče je velice důležitá pro další rozvoj a vývoj dítěte. Pomocí péče lze mnohé deficity osoby s PAS vyrovnat a dále je rozvíjet tak, aby byla co nejvíce schopna žít v našem světě.⁸⁹

Jednou ze známek autismu jsou problémy s komunikací. U zdravého dítěte se objevují první slova do prvního roku jeho života a věty do dvou let. U osob trpících PAS se objevují první slova po druhém roku věku nebo i později a věty přichází až po třetím roku věku dítěte nebo vůbec. Některé děti s PAS v průběhu života začnou verbálně alespoň částečně komunikovat, některé nezačnou komunikovat nikdy.⁹⁰

Osoby s PAS vidí svět jinak a podněty z tohoto světa zpracovávají jiným osobitým způsobem než zdravý jedinec. Zaměřují se ve velké míře na detaily, pro které nevidí zbytek kolem sebe. Tyto detaily nedovedou spojit, propojit v jeden ucelený celek a pochopit tak dané fungování kolem nich. Jinak řečeno „pro stromy nevidí les“. Pro pochopení zadaných informací musí osoba s PAS dostat přesné, jasné a stručné pokyny. Neumí porozumět emocím ostatních lidí, vše co slyší, dělají doslova, nerozumí

---

⁸⁴ Srov. Apla JC. [online]. [cit. 2020-01-20]. Dostupné z. <http://www.aplajc.cz/autismus/co-je-to-autismus>.

⁸⁵ Srov. Tamtéž.

⁸⁶ Srov. Čadilová, V., Jůn, H., Thorová, K. et al. *Agrese u lidí s mentální retardací a s autismem*, s. 11.

⁸⁷ Srov. GILLBERG, CH., PEETERS, T. *Autismus – zdravotní a výchovné aspekty: výchova a vzdělávání dětí s autismem*, s. 8.

⁸⁸ Srov. VOCILKA, M. *Autismus a možnosti výchovné praxe*, s. 62.

⁸⁹ Srov. Apla JC. [online]. [cit. 2020-01-20].

⁹⁰ Srov. BERNIER, R., GERDTS, J. *Autism spektrum disorders - a reference handbook*, s. 7.

ironii, přirovnáním, humoru a neumí „číst mezi řádky“. Pro lepší představu, jakým způsobem chápou a vnímají sdělení, si můžeme mozek autisty přirovnat k počítači. Ten také neumí rozeznat emoce, ironii, potřebuje ke svému fungování jasné a přesné pokyny. Toto přirovnání může být takovým malým návodem, jak jednat s jedincem, který trpí autismem.⁹¹

Na světě nenajdeme dva úplně stejné jedince, kteří by vnímali a vykládali si svět stejně, toto postižení má mnoho rysů a vzorců chování, proto musíme ke každé osobě trpící PAS přistupovat individuálně. To, co platí na jednoho, nemusí platit na druhého.⁹² Osoby trpící PAS nemají žádné společné vnější charakteristické rysy jako například u Downova syndromu. Jejich společná charakteristika nejde na venek vidět, jde o vnitřní charakteristiku. Lidé s autismem přemýšlí jinak než lidé bez autismu, nejsou schopni věcem připsat ten správný význam.⁹³

V dnešní době lze spolehlivě autismus diagnostikovat již od dvou let, záleží na míře postižení. Lehčí formy autismu mohou být zachyceny až později, kdy je na dítě vyvíjen větší nárok (vstup do mateřské školy). Pokud dítě do jednoho roku nežvatlá, málo reaguje na snahu získat pozornost, v osmnácti měsících neukazuje, málo napodobuje a ve dvou letech neříká slova, málo vnímá své okolí a nedokáže si hrát společně, jsou to znaky pro vyhledání odborné pomoci.⁹⁴ Osoby s PAS postrádají vyjadřování emocí. Oni je sice vyjadřují jen ne způsobem, kterému ostatní lidé rozumí. Je proto důležité, aby navázali vztah s člověkem, který je dobře zná a dokáže jejich komunikaci a vyjádřené emoce přetlumočit ostatním, často se touto osobou stávají rodiče.⁹⁵

Jak už bylo řečeno výše, autismus se vyléčit nedá, ale lze zlepšit život s ním, a to pomocí speciální pedagogické péče s využitím metodiky kognitivně behaviorální terapie. Zde se dítě snažíme naučit pochopit svět jeho vlastním způsobem. Užívá se k tomu metodika strukturovaného učení, zde je hlavní nácvik funkční komunikace a individuální přístup ke vzdělávání.⁹⁶

---

⁹¹ Srov. VERMEULEN, P. *Autistické myšlení*, s. 9-15.

⁹² Srov. Tamtéž, s. 9 – 15.

⁹³ Srov. Tamtéž, s. 9 – 15.

⁹⁴ Srov. Nautis. *Autismus*, [online]. [cit. 2020-01-20]. Dostupné z. <https://nautis.cz/cz/autismus>.

⁹⁵ Srov. BEYER, J., GAMMELTOFR, L. *Autismus a hra*, s. 17.

⁹⁶ Srov. PÁTÁ, P. K. *Mé dítě má autismus*, s. 115.

2.2 Historie autismu

Ve světě se osoby s autismem objevovaly již dávno před jeho přesným definováním. Pro svoji odlišnost, netypické chování a neobvyklé projevy přitahovaly tyto osoby pozornost svého okolí, to si však neumělo tyto projevy chování vysvětlit. Díky zvláštnímu chování se tyto osoby dostaly do mnoha knih a článků, ačkoliv nebyly dříve popsány přímo jako autistické. Například v době Hippokratově byly tyto osoby považovány za svaté děti.⁹⁷

Švýcarský psychiatr Eugen Bleuler kolem roku 1911 použil jako první slovo autistický. Začal ho používat k označení skupiny symptomů souvisejících se schizofrenií.⁹⁸ Proto až do 60. let měli zdravotníci pojem autismus a schizofrenie úzce spojený dohromady.⁹⁹ Rakousko-americký dětský psychiatr z USA Leo Kanner užil pojmenování autismus v roce 1943. Tento termín použil k označení neobvyklého chování jedenácti dětí, které trpěly mentální retardací. Tyto děti pozoroval několik let, všiml si, že děti vykazují potíže s komunikací, izolovanost od ostatních, problémy se sociálními vztahy, některé z nich měly problémy s řečí a konverzací. Autismus označoval sice jako vrozený, ale zároveň ho připisoval špatné mateřské péči. Autismus u dětí podle něj vzniká v rodinách, kde matky byly příliš intelektuální a chladné ke svým dětem.¹⁰⁰

Z řeckého slova „autos“, které v překladu znamená sám a vyjadřuje zahledění autistů do sebe, je odvozeno samotné slovo autismus. Ve stejném roce jako Kanner toto označení použil i Hans Asperger. Definoval děti s podobnými projevy chování jako Kanner. Od jeho autismu se však liší pozdějším výskytem, úzkým a intenzivním okruhem zájmů a lepšími schopnosti v oblasti sociálních vztahů a komunikaci. V roce 1944 byla Aspergerova práce publikována v němčině a v angličtině až v roce 1991. Dnes je Aspergerův syndrom známou poruchou a nese jeho jméno.¹⁰¹

První definici autismu publikovala v roce 1977 Americká autistická společnost. A Americká psychiatrická asociace zahrnuje od roku 1980 definici autismu

---

⁹⁷ Srov. THOROVÁ, K. *Poruchy autistického spektra*, s. 32.

⁹⁸ Srov. WASHINGTONOVÁ, H. *Doba jedová 8 - Infekční šílenství: vakcíny, antibiotika, autismus, schizofrenie, viry*, s. 134.

⁹⁹ Srov. ALLI, A. R. What Are the Types of Autism Spectrum Disorders, [online]. 12. 11. 2018. [cit. 2020-01-20]. Dostupné z <https://www.webmd.com/brain/autism/autism-spectrum-disorders>.

¹⁰⁰ Srov. STRUNECKÁ, A. *Přemůžeme autismus?*, s. 15.

¹⁰¹ Srov. RICHMAN, S. *Výchova dětí s autismem – aplikovaná behaviorální analýza*, s. 11.

do Diagnostického a statického manuálu duševních poruch.¹⁰² V roce 2013 se zavedlo souhrnné pojmenování poruchy autistického spektra, které obsahují Aspergerův syndrom, dětský autismus atd.¹⁰³

2.3 Druhy pervazivních vývojových poruch

Pervazivní vývojové poruchy poškozují velice závažným a komplexním způsobem psychický vývoj jedince.¹⁰⁴ Prostupují celou jeho osobností, výrazně mění jeho možnosti socializace, chování a v neposlední řadě vzdělání.¹⁰⁵

Patří k nejzávažnějším poruchám mentálního vývoje dítěte. Tyto děti neumí vyhodnocovat informace jako ty zdravé a to v důsledku poškození mozkových funkcí, které umožňují sociální interakci, komunikaci a symbolické myšlení (fantazii). Problém se sociální interakcí může probíhat dvěma extrémy. Úplná lhostejnost dítěte, komunikační problémy, malá poptávka po pozornosti, na druhé straně se může projevovat přehnanou připoutaností k jedné osobě, stavem neredukovatelné podrážděnosti a neschopností utěšit se.¹⁰⁶ Tyto poruchy se většinou projeví již během prvních pár let života dítěte. Zařadit dítě do správné pervazivní vývojové poruchy je velice obtížný proces. Během života se mohou projevy chování výrazně měnit, poruchy se mohou překrývat, dítě může mít další přidružené poruchy. Pro správný přístup a pomoc osobě s PAS, ať už ze strany rodičů nebo odborníků, je velice důležité stanovení diagnózy. Diagnózu stanovujeme pomocí symptomů v jednotlivých oblastech triády.¹⁰⁷

Tzv. triáda je postižení mozku ve třech oblastech, tedy v oblasti sociální interakce, komunikace a představitosti.¹⁰⁸

- **Kvalitativní postižení v reciproční sociální interakci** – zde musí naplnit alespoň dvě z kritérií:
  - nedokáže používat kontakt z očí do očí, tělesné postoje, výraz tváře, gesta, tedy obecné formy vystupování

---

¹⁰² Srov. RICHMAN, S. *Výchova dětí s autismem – aplikovaná behaviorální analýza*, s. 11-12.

¹⁰³ Srov. STRUNECKÁ, A. *Přemůžeme autismus?*, s. 15.

¹⁰⁴ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie pro pomáhající profese*, s. 160.

¹⁰⁵ Srov. VALENTA, M., MÜLLER, O. *Psychopedie – teoretické základy a metodika*, s. 40.

¹⁰⁶ Srov. RIVA, D., RAPIN, I. *Autistic spektrum disorders*, s. 78.

¹⁰⁷ Srov. THOROVÁ, K. *Poruchy autistického spektra*, s. 59-60.

¹⁰⁸ Srov. ARNOLDOVÁ, A. *Sociální péče 1 díl – učebnice pro obor sociální činnost*, s. 103.

- selhání při rozvoji vztahů mezi vrstevníky, neschopnost sdílet emoce a zájmy se svým okolím
  - nedostatek využívání a vyhledávání ostatních osob jen „jako“ nástroje
  - nevyhledává sdílené radosti zájmů, úspěchů s jinými lidmi
  - nedostatek socio-emoční vzájemnosti¹⁰⁹
- **Kvalitativní postižení komunikace** – projevuje se alespoň v jednom z uvedených kritérií:
    - mluvená řeč je zpožděna nebo zcela chybí, není zde ani snaha o náhradní způsob komunikace pomocí gest, mimiky
    - neschopnost začít nebo vést konverzaci, je-li řeč vyvinuta
    - opakující se, neměnný specifický jazyk
    - nedostatek spontánnosti, představitosti, rozmanitosti a schopnosti napodobit pravidla společenského chování při hře¹¹⁰
  - **Omezené a pravidelně opakující se vzorky chování** – splňuje alespoň dvě z kritérií:
    - příliš silné zaujetí pro opakující se zájem, odlišný intenzitou nebo předmětem zájmu
    - zjevné setrvání ve specifickém nefunkčním rituálu nebo rutině
    - výskyt třepání rukama, prsty, kroucení prstů, složité pohyby těla - opakující se motorické zvyky
    - zaujetí částmi jednotlivých předmětů¹¹¹

2.3.1 Dětský autismus

Vyznačuje se problémy s komunikací, začleněním do kolektivu a opakujícími se způsoby chování a aktivitami. Porucha může být od mírné formy (málo symptomů v mírné podobě) až po formu těžkou (velké množství závažných symptomů). K této poruše se velmi často připojují další dysfunkce. S věkem dítěte se mění specifický

¹⁰⁹ Srov. ARNOLDOVÁ, A. Sociální péče 1 díl – učebnice pro obor sociální činnost, s. 103.

¹¹⁰ Srov. VOCILKA, M. *Autismus a možnosti výchovné praxe*, s. 6-7.

¹¹¹ Srov. Tamtéž, s. 6-7.

projev symptomů. Dětský autismus je považován za jádro poruch autistického spektra.¹¹²

2.3.2 Atypický autismus

U tohoto typu autismu nebývají tak těžké projevy, dítě splňuje jen částečně diagnostická kritéria. Pomoc druhé osoby je zde potřebná stejně jako u dětského autismu. I zde se vyskytují specifické sociální, emocionální a behaviorální symptomy jako u dětského autismu.¹¹³

2.3.3 Aspergerův syndrom

Jedná se o lehčí formu autismu. Osoby jsou nadprůměrně nebo průměrně inteligentní.¹¹⁴ Jedinec s Aspergerovým syndromem se vyznačuje potížemi s komunikací, se sociálními vztahy, mývalí opakující se činnosti a zájmy. Oproti autismu se liší v tom, že symptomy nejsou tak vážné, dítě bude chtít navazovat sociální kontakty, nebude mít potíže s řečí, jeho chování nebude tak podivné, bude se zdát spíše jako nemotorné než nemocné. Obtíže bude mít s abstraktním myšlením, jeho chování může být sociálně nepřiměřené, nedokáže se vcítit do myšlenek ostatních, pohyby těla mohou být nepřirozené, špatně se bude vypořádávat se změnami, problémy mohou nastat při uspořádávání vlastního života. V průběhu života symptomy nevymizí, ale osoba se svému stavu dokáže přizpůsobit.¹¹⁵

2.3.4 Rettův syndrom

Převážně postihuje ženy, pokud má Rettův syndrom muž, je to zcela výjimečné. Stane-li se tak, umírají před narozením nebo krátce po něm. Osoby trpí těžkou až hlubokou retardací. Rettův syndrom je způsoben mutací genu nacházejícího se na chromozomu X. Do jednoho roku věku dítěte bývá psychomotorický vývoj zcela v pořádku, pak postupně dochází k částečné nebo úplné ztrátě slovních a manuálních schopností. Dítě může trpět zpomaleným růstem hlavy, nedostatečnými žvýkacími pohyby, problémy s dýcháním, ztrátou řeči, mohou nastat opakující se pohyby rukou. Během

---

¹¹² Srov. THOROVÁ, K. *Poruchy autistického spektra*, s. 179-182.

¹¹³ Srov. Čadilová, V., Jün, H., Thorová, K. et al. *Agrese u lidí s mentální retardací a s autismem*, s. 21.

¹¹⁴ Srov. KYRBYOVÁ, A. *Nešikovné dítě – dyspraxie a další poruchy motoriky: diagnostika, pomoc, podpora, cesta k nezávislosti*, s. 192.

¹¹⁵ Srov. TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování dětí*, s. 77-79.

školních let se k tomu může vyvinout skolióza, ataxie trupu, epileptické záchvaty, které celý stav ještě zhoršují.¹¹⁶

2.3.5 Dětská dezintegrační porucha

Dříve nazývaná jako Hellerova demence, Hellerova psychóza nebo dezintegrační psychóza. Můžeme se někdy setkat s označením „pozdní začátek autismu“. Dítě se do čtyř let vyvíjí normálně a až potom se začnou objevovat symptomy autistického typu. Při této poruše je další normální vývoj dítěte zastaven, nastane ústup dovedností (řeč, motorické dovednosti, ovládání vyměšování) vlivem autistických symptomů.¹¹⁷

2.3.6 Hyperaktivní porucha sdružená s mentální retardací a stereotypními pohyby

Dítě je schopné navázat vztahy s okolím i oční kontakt, proto nenaplnuje kritéria pro typický autismus. U této poruchy se vyskytuje hyperaktivní syndrom, stereotypní pohyby, mentální retardace a sebepoškozování. Dítě se nedokáže soustředit na jednu jedinou věc. V průběhu dospívání se do popředí dostává hypoaktivita místo hyperaktivity.¹¹⁸

---

¹¹⁶ Srov. ČERNÁ, M. *Česká psychopedie – speciální pedagogika osob s mentálním postižením*, s. 91.

¹¹⁷ Srov. GILLBERG, CH., PEETERS, T. *Autismus – zdravotní a výchovné aspekty: výchova a vzdělávání dětí s autismem*, s. 8.

¹¹⁸ Srov. HRDLIČKA, M., KOMÁREK, V. *Dětský autismus – přehled současných poznatků*, s. 55.

3. Odpovědnost

V této kapitole se seznámíme se stěžejním pojmem celé diplomové práce a tím je morální odpovědnost. Pojem odpovědnost jako takový všichni známe, ale při hlubším zamyšlení zjistíme, že není úplně jednoduché tento pojem uchopit a že skrývá mnoho podob. A hlavně každý danou odpovědnost vidí trochu jinak, protože každý člověk je jinak nastavený.

Odpovědnost a sociální práce jsou si velice blízké. Bez odpovědnosti by sociální práce nemohla fungovat (viz kapitola 1.2). Morální odpovědnost je v sociální práci užitečná. Svědomí určuje naši morální odpovědnost. Svědomí je to první, na co se obracíme při řešení nějaké situace nebo problému. Až potom se obracíme na další důležité aspekty, které nám mohou s daným rozhodnutím pomoci. Také nám dokáže pomoci intuitivně rozhodnout o správnosti nebo nesprávnosti řešení, někdy je totiž potřeba dané rozhodnutí udělat rychle a není čas zohlednit další jiné možnosti.

Na začátku této kapitoly se seznámíme s již zmiňovaným pojmem morální odpovědnost. Představíme si její pojetí pohledem několika autorů, kde si budeme moci všimnout, že i samotní autoři vidí morální odpovědnost každý trochu jinak, ale v základu všichni stejně. Odpovědnost nemáme jen sami za sebe ale i za druhé. Proto se budeme dále věnovat i tomuto rozdělení. Představíme si pojmy retrospektivní a prospektivní odpovědnost, které rozdělují vnímání odpovědnosti na čas minulý, přítomný a budoucí.

Důležitým pojmem této kapitoly je trojmístný vztah a jeho vnímání v odpovědnosti. Zde si ukážeme, proč je tak důležité vnímat odpovědnost jako minimálně trojmístný pojem. V této kapitole je dokonce představen pětímístný vztah v odpovědnosti, trojmístný pojem je minimální základ pro vnímání odpovědnosti. Poznatky z této kapitoly budou sloužit jako opěrný systém k analýze kazuistik respondentů, které se budeme blíže věnovat v kapitole 4.

3.1 Morální odpovědnost

Odpovědnost v etice je považována za jeden z klíčových pojmů. Řadí se mezi hlavní problémy mezilidského soužití. Tím, že životy osob jsou propleteny jeden do druhého, vzniká odpovědnost v morálním směru. Toto propojení funguje od začátku našeho života. Takže odpovědnost během svého života naplňujeme různě. Dítě je spíše

objektem odpovědnosti nebo adresátem, kdežto dospělá osoba už je vyzrálý subjekt. Stává se z něho nositel odpovědnosti a dárce péče. Morální odpovědnost má neměnný základ, takže je jak pro osobní tak i profesní svazky stejná.¹¹⁹

Rozdíl mezi člověkem a zvířetem je právě ten, že jen lidé mohou být morálně odpovědní za to, co dělají, jak se chovají a jak se rozhodují.¹²⁰ Je důležité, aby osoba byla v souladu se sebou samou a se svým vlastním sebepojetím, to se s každým jeho rozhodnutím vyvíjí. Základ odpovědnosti je ve svobodě člověka, protože on sám musí klást mravní nárok a mravní povinnost. Na základě svého rozumu se stává sám sobě zákonem. Dle Kantova kategorického imperativu má osoba jednat tak, co nejlépe může, aby se její dané jednání mohlo stát zákonem.¹²¹

Morálně odpovědná osoba je odpovědná za své jednání, když jí přiřazujeme pravomoci a schopnosti, na její chování je pohlíženo jako na vycházející z toho, že dané pravomoci a schopnosti má, a hlavně, že je vykonává. Osoba je morálně odpovědná za své chování, jednání a následky jednání za jinou osobu ale i sama za sebe. Za morálně odpovědné nejsou považovány velmi malé děti, lidé trpící vážným vývojovým postižením a lidé s demencí.¹²²

Šimek¹²³ říká, že: „*Morální odpovědnost je schopnost člověka, přisuzovat si úkonem praktického rozumu vinu nebo zásluhu za své jednání nebo následky jednání, případně zavázat se nebo být vázán k určitému jednání do budoucna. Možnost odpovědnosti nezávisí jen na možnosti něco způsobit, tj. být něčeho příčinou, ale ve hře musí být navíc svoboda a rozum tj. schopnost dobrovolně chtít a rozumně uvážit morální význam jednání.*“

Dle Spaemanna¹²⁴ je morální odpovědnost postoj člověka, který přemýšlí o předvídatelných následcích svých činů. Hledá vždy následky, které jsou z hodnotového obsahu ty nejlepší. A v souladu s tímto přesvědčením pak jedná a to, i když musí udělat něco, co by izolovaně mohlo být bráno jako špatné.

---

¹¹⁹ Srov. HENRIKSEN, J. A., VETLESEN, A. J. *Blízké a vzdálené: Etické teorie a principy práce s lidmi*, s. 31 - 52.

¹²⁰ Srov. FISCHER, J. M., RAVIZZA, M. *Perspectives on Moral Responsibility*, s. 4.

¹²¹ Srov. MATĚJEK, M. *Rozhodování a odpovědnost*, s. 18.

¹²² Srov. TALBERT, M. *Moral Responsibility*, [online], [2020-01-12], Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/entries/moral-responsibility>.

¹²³ ŠIMEK, V. *Morální odpovědnost*, In Youtube [online].

¹²⁴ Srov. SPAEMAN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 55.

Morálně odpovědný je ten, kdo je schopný za sebe nést všechny následky předvídatelných činů. Odpovědnost počítá s předvídáním toho, co se může stát, brát to v úvahu a předpokládat s tím ve svém jednání.¹²⁵

3.2 Odpovědnost za sebe sama

Dle Spaemanna¹²⁶ odpovědnost za sebe sama přijímáme každý den při konání toho, co vyžadují naše přirozené zájmy. Abychom mohli ustanovit důstojnost jakožto nás lidí, podřizujeme se požadavkům vycházejících z vnímání druhých osob při tom, když uspokojujeme své hlavní zájmy. V tomto vztahu je důležité vidět sebe sama nejen jako objekt pudu ale také jako subjekt. Tím si je daná osoba schopna uvědomit, před kým danou odpovědnost má, kdo je adresát povinností vůči sobě samému a proč je důležité o tom vědět.

Osoba může mít také odpovědnost sama za sebe před jinými lidmi. Tito lidé jsou na této osobě závislí, na její existenci, schopnostech. Díky tomu se osoba nevidí jako pouhý předmět pudu, ale je pro ni důležité, čím se stává pro druhé osoby.¹²⁷ Zde je důležité, jak bude jednání či chování hodnotit za nějaký čas sám člověk. K tomu pomáhá příčetnost, mravní paměť a svědomí osoby. Člověk má jednat a chovat se tak, aby se nemusel sám před sebou a ani před svým okolím stydět. Každé rozhodnutí se připisuje do osobní historie ke slově a činům dané osoby a je s nimi porovnáváno.¹²⁸

Závazek před sebou samým a vůči zavazující minulosti může převládnout a tím vzniká etika cti. Tato etika je etikou vůdců, kteří mají vliv na životy jiných lidí. Tito lidé očekávají, že za ně osoba ponese odpovědnost. Tím, že se osoba vedená etikou cti opírá vlastním hodnocením jen o sebe, může být na ostatní lidi tvrdá, chladná až bezohledná.¹²⁹ Etika cti se řídí svými vlastními pravidly, která jsou ovlivněna tím, co nejsem já sám. Například závazkem vlastní minulosti, rodiny nebo společenské vrstvy, který se může díky tomu zdát jako zakazující změnu, postoje či stanoviska. Slabina tohoto závazku, který na sebe osoba bere svobodně, vědomě a není tak zrušena

---

¹²⁵ Srov. SMREKOVÁ, D. *Při prameňoch moderného pojmu zodpovednosti: idea imputácie*, In HÁLA, V. et al., s. 35.

¹²⁶ Srov. SPAEMAN, R. *Šťestí vůle k dobru: Pokus o etiku*, s. 203.

¹²⁷ Srov. Tamtéž, s. 204, 205.

¹²⁸ Srov. SOKOL, J. *Morálka a právo: Etika a čas*, [online]. [2020-01-15], Dostupné z: <http://www.jansokol.cz/2014/03/etika-a-cas/>.

¹²⁹ Srov. Tamtéž.

jeho autonomie, je v tom, jakoby nejednala osoba sama, ale jednal přímo daný závazek.¹³⁰

3.3 Odpovědnost za druhé

Jedná se o závazek za druhé a před druhými. Osoba nabízí závazek v přítomnosti, který bude probíhat vzhledem k budoucímu. Jde o nabídku pomoci, spolehlivosti a opory pro druhé od osoby, která závazek nabízí. Rozhodování a jednání zůstává pomáhající osobě, ale je vedeno s vědomím, že důsledky dopadnou na druhé osoby, o které hlavně jde. Cílem je tedy pomoci a usnadnit život těmto lidem.¹³¹

Pokud má osoba ve svém životě volný prostor bez starostí, může do svého života přijímat starosti jiných. Závazek, který daná osoba přijme za druhé, je tedy ten, že z části přenesou jejich starosti na sebe. Musí se zde ale dávat pozor, protože etika odpovědnosti za druhé může tuto osobu snadno připravit o svobodu a schopnost sám řešit svoje starosti. Proto je zde důležitý princip řeči a rozhovoru. Osoba, která přebírá odpovědnost, musí být schopna slyšet a poslouchat a hlavně brát druhého vážně.¹³²

Kvůli tomu, že se osoba zavazuje k něčemu, co teprve bude, je tento závazek náročný. Jedná se zde o přebírání odpovědnosti za výsledek, který rozhoduje o jeho zdařilosti. Náročnost tohoto závazku je také v tom, že někdo něco od někoho chce, přesně se neví, co to je, a hlavně co ještě bude chtít.¹³³

3.4 Retrospektivní odpovědnost

Jde zde o odpovědnost za vykonané činy a chování z minulosti. Toto chování jde nejen proti určitým společenským normám, ale může být i za zásluhy.¹³⁴

Jonas¹³⁵ dělí retrospektivní odpovědnost na legální a morální. Legální má spíše právní než morální význam. Osoba je odpovědná za své jednání a ručí za následky tohoto jednání. Vzniklá škoda musí být nahrazena i přesto, že příčinnou byl dobrý záměr a špatný důsledek nebyl zamýšlený. U morálně retrospektivní odpovědnosti se hodnotí vnitřní kvalita jednání, ne následky. A je zde předpoklad vyšší moci jednajícího.

---

¹³⁰ Srov. SOKOL, J. Morálka a právo: Etika a čas, [online].

¹³¹ Srov. Tamtéž.

¹³² Srov. Tamtéž.

¹³³ Srov. Tamtéž.

¹³⁴ Srov. SPIRIT, M. *Úvod do studia práva, 2. vydání – aktualizované dle nového občanského zákoníku*, s. 95.

¹³⁵ Srov. JONAS, H. *Princip odpovědnosti: Pokus o etiku pro technologickou civilizaci*, s. 143.

Hellerová¹³⁶ zase dělí retrospektivní odpovědnost na individuálně lidskou (zde jsou konkrétní činy) a odpovědnost specifitějšího významu. První odpovědnost se zaměřuje na vztah jednání k tomu, co osoba měla udělat a neudělala, nebo udělala to, co udělat neměla. Druhý význam odpovědnosti je vázán k určitým schopnostem a znalostem, které osoba vlastní a tím podněcuje roli člověka ve společnosti. Jsou to takové schopnosti a znalosti, které jiný člověk nemá a tedy je nemůže využít.

Retrospektivní odpovědnost až do téměř 20. století byla vyjadřována pojmy vina, připsání viny nebo imputace (někomu něco nesprávného přisuzovat).¹³⁷

3.5 Prospektivní odpovědnost

Byla vytvořena pro doplnění retrospektivní odpovědnosti, protože to bylo nutné kvůli nové podobě technického jednání. V dnešním světě se myslí hlavně jen na přítomnost, to není dobré. Je potřebné nést odpovědnost i za budoucnost, protože některá jednání dnes ovlivňují až svět v budoucnu. Dříve se skrývala pod pojmem povinnost.¹³⁸

Prospektivní odpovědnost je nevzájemná, asymetrická, kategorická a přirozená. Tedy taková, že subjekt může konat nebo nekonat ve prospěch objektu, ale naopak to nelze. Subjekt má vyšší pravomoc než objekt. Tento objekt vyžaduje odpovědnost subjektu, který nemá jinou volbu a z dané povinnosti se nemůže vyvázat. Její přirozenost vyplývá z toho, že tato odpovědnost existuje od přírody, ne z dohody.¹³⁹

Hellerová¹⁴⁰ charakterizuje prospektivní odpovědnost jako odpovědnost „k“ a „vůči“, kde se vyskytuje slib, který se váže na budoucí jednání. Důležitý je zde vztah k normám a pravidlům, které je potřeba respektovat.

Jonas¹⁴¹ připisoval rozšíření obsahu pojmu prospektivní odpovědnost do vzdálenější budoucnosti velkou důležitost. Samotnou prospektivní odpovědnost vidí pak jako přechod od odpovědnosti orientované na minulost, tedy ex post odpovědnosti, do odpovědnosti orientované na budoucnost. Je potřebné však vidět tyto dvě

---

¹³⁶ Srov. HÁLA, V. *Morální odpovědnost a její aspekty*, kapitola Autenticita a odpovědnost: K problému odpovědnosti u Ágnes Hellerové, s. 106.

¹³⁷ Srov. ŠIMEK, V. *Morální odpovědnost a její filosofické a spekulativně teologické pozadí v díle Hanse Jonase*, s. 237.

¹³⁸ Srov. Tamtéž, s. 231 – 237.

¹³⁹ Srov. Tamtéž, s. 231 – 237.

¹⁴⁰ Srov. HÁLA, V. *Morální odpovědnost a její aspekty*, kapitola Autenticita a odpovědnost: K problému odpovědnosti u Ágnes Hellerové, s. 105 - 106.

¹⁴¹ Srov. ŠIMEK, V. *Morální odpovědnost a její filosofické a spekulativně teologické pozadí v díle Hanse Jonase*, s. 231 – 237.

odpovědnosti jako dvě související stránky odpovědnosti, jako „dvě strany jedné mince“. Prospektivní i retrospektivní odpovědnost na sebe vzájemně navazují, takže není možné jednu od druhé oddělovat, ba naopak musejí být viděny jako normativně spojené.

3.6 Minimálně trojmístný vztah

Odpovědnost je vždy založena na vztazích. Je zde potřebné si uvědomit důležitost chápání vztahu jako minimálně trojmístného. Tedy jako subjekt odpovědnosti (někdo) je odpovědný za předmět odpovědnosti (za něco) a před instancí odpovědnosti (před někým, vůči někomu). Nestací vztah vidět pouze jako dvojmístný pojem odpovědnosti, někdo je za něco odpovědný nebo někdo je vůči někomu odpovědný atd. Nebylo by to dostačující ke smysluplnému uvažování o odpovědnosti a k reálnému uplatnění v životě. Dokonce je u přesnějších teorií odpovědnosti potřebné stanovit tento vztah jako více než trojmístný.¹⁴²

Subjekt odpovědnosti je ten, KDO je odpovědný. Subjekt tedy člověk na sebe přebírá odpovědnost za vykonání dobra nebo zla. Také na sebe přebírá část odpovědnosti za objekt, čímž mu pomáhá v jeho dané situaci. Subjekt může být individuální nebo kolektivní. Kolektivní subjekt však musí být vždy vymezen a definován. Skládá se totiž z jednotlivých individuálních subjektů. Proto je kolektivní odpovědnost vždy druhotná, existuje pouze jen skrze individuální subjekty.¹⁴³

Předmětem odpovědnosti je, ZA CO je osoba odpovědná. V literatuře se také můžeme setkat s pojmem objekt, který vyjadřuje to stejné. V retrospektivní odpovědnosti jsou objektem většinou následky jednání nebo nejednání. Jednání, která mají být uskutečněna nebo ne, jsou vnímána jako objekt v prospektivní odpovědnosti.¹⁴⁴

Instance je PŘED KÝM / VŮČI KOMU se subjekt zodpovídá, hledá podstatu odpovědnosti. Instance odpovědnosti jinými slovy adresát, který si je sám sebe vědom, může nás volat k odpovědnosti a je přístupný k objasnění. Instance se rozlišuje na primární a sekundární. Primární instance nás pomocí vnitřního hlasu volá k odpovědnosti, je to tedy naše svědomí. Do sekundární instance spadají všechny osoby, které jsou rovněž, i když jiným způsobem, schopné volat k odpovědnosti, v tomto

---

¹⁴² Srov. ŠIMEK, V. *K problematice morální odpovědnosti vůči budoucím generacím v sociálním učení církve: Pokus o filosofický přístup*, s. 145 - 146.

¹⁴³ Srov. Tamtéž, s. 147 -149.

¹⁴⁴ Srov. ŠIMEK, V. *Morální odpovědnost a její filosofické a spekulativněteologické pozadí v díle Hanse Jonase*, s. 262.

případě klient, blízcí klienta, kolegové, zaměstnavatel, rodina sociálního pracovníka atd.¹⁴⁵ Instance fungují na základě závazné normy, díky tomu lze volat k odpovědnosti a stanovovat následky. Primární zavazuje osobu vždy a sekundární zavazuje osobu k odpovědnosti podle okolností. Normativní standardy, ať už psané nebo nepsané, zde na sebe berou roli „kolektivního svědomí“.¹⁴⁶

Normativní vztah mezi objektem a subjektem je stanoven vyšší autoritou. Ta přikazuje subjektu, jak má jednat s objektem. V profesní odpovědnosti tento vztah určuje nadřízený nebo organizace. Dále normativní vztah mezi subjektem a objektem určuje subjekt. Jak jednat s objektem si stanovuje tak, že se morálně zavazuje sám před sebou. Tento vztah může také určovat objekt, vyplývá z morálního vztahu například rodičů k dítěti. Odpovědnost subjektu je dána vnitřní hodnotou objektu.¹⁴⁷

Normativní standard nám poskytuje vysvětlení PROČ je někdo odpovědný. Již z etického kodexu vyplývá, že osoba musí být odpovědná, protože jí to říká právní norma, tedy zákony, ty mohou být brány jako širší normativní standard. Užším normativním standardem mohou být pak normy psané i nepsané přímo se týkající konkrétní odpovědnosti. V sociální práci to může být etický kodex sociálního pracovníka. Do normativních standardů řadíme i přirozený mravní zákon, protože i on ovlivňuje rozhodnutí, jednání nebo nejednání, kterými se subjekt řídí.¹⁴⁸ Svědomí člověka je formováno normativními standardy a na oplátku osoba standardy formuje pomocí praxe v životě.¹⁴⁹

Termín S OHLEDEM NA KOHO vyjadřuje, koho se jednání, nejednání a následky dotýkají, koho zasahují a ovlivňují kromě klienta. Těmto osobám říkáme dotčené/zasažené objekty. Může se stát, že dotčené objekty budou zároveň současně i sekundárními instancemi.¹⁵⁰

Je důležité, aby dané vztahy byly správně vymezeny, jinak nelze příslušnou odpovědnost správně vnímat, analyzovat a vyhodnotit. Díky stanovení minimálně

---

¹⁴⁵ Srov. SPAEMANN, R. *Štěstí vůle k dobru: Pokus o etiku*, s. 200-201.

¹⁴⁶ Srov. ŠIMEK, V. *K problematice morální odpovědnosti vůči budoucím generacím v sociálním učení církve: Pokus o filosofický přístup*, s. 159.

¹⁴⁷ Srov. ŠIMEK, V. *Morální odpovědnost a její filosofické a spekulativně teologické pozadí v díle Hanse Jonase*, s. 259.

¹⁴⁸ Srov. ŠIMEK, V. *Studijní text tve_2*.

¹⁴⁹ Srov. ŠIMEK, V. *K problematice morální odpovědnosti vůči budoucím generacím v sociálním učení církve: Pokus o filosofický přístup*, s. 159.

¹⁵⁰ Srov. ŠIMEK, V. *Studijní text tve_2*.

trojmístného pojmu odpovědnosti může teorie odpovědnosti vytvořit a zdůvodnit kritéria. Skrze tyto kritéria lze smysluplně vnímat, analyzovat a vyhodnotit danou odpovědnost. Kritéria zohledňují jak druhy odpovědnosti, tedy retrospektivní nebo prospektivní, tak i oblasti odpovědnosti, právní, funkční, morální. Vždy odpovědnost bude vycházet a odvíjet se od oblasti, kterou zrovna sledujeme, v našem případě morální odpovědnost. Každá teorie odpovědnosti musí nad sebou nějakou morální teorii mít, například teorii hodnocení.¹⁵¹

3.7 Koexistence a konflikt odpovědností

Dle Matouška¹⁵² je konflikt srážkou potřeb, které jsou důležitými a dynamizujícími elementy v lidském životě. Podle povahy ho dělíme na intrapersonální, týká se jedné osoby, kdy jde o střet motivů. Další pak na interpersonální konflikt, který probíhá mezi více osobami, může být například skupinový, společenský nebo mezinárodní.

Podle toho, jak je konflikt řešený, ho můžeme rozlišit na konstruktivní a destruktivní. V prvním případě vede konflikt k nastolení nové rovnováhy, ať už ve vztahu k sobě samému nebo k druhým lidem, a také nám dále umožňuje postup do dalšího vývojového stádia. Naopak neřešený, neřízený a nakonec odsouzený k chaosu je destruktivní konflikt.¹⁵³

Sociální pracovník má ve svém životě více než jednu odpovědnost. Například profesní, kdy se dané jednání, nejednání nebo následek dotýká klienta, zaměstnavatele, kolegů, organizace, ale také svědomí sociálního pracovníka. Může mít také rodinu, kde má odpovědnost za svoje děti, manželku, širší rodinu, ale také před svým svědomím. Dále studentskou, kamarádkou nebo také občanskou atd. Pokud tyto odpovědnosti společně existují a vycházejí spolu, nekříží se, nazývají se koexistence odpovědnosti.¹⁵⁴

Jestliže se tyto odpovědnosti střetnou, vznikne spor mezi nimi, kterému říkáme konflikt odpovědností. K řešení tohoto konfliktu je potřebné, aby sociální pracovník na každou z odpovědností v rámci konfliktu nahlížel jako na odpovědnost minimálně trojmístnou (viz kapitola 3.2). A také byl schopný adekvátně seřadit odpovědnosti

---

¹⁵¹ Srov. ŠIMEK, V. *Morální odpovědnost a její filosofické spekulativněteologické pozadí v díle Hanse Jonase*, s. 262-263.

¹⁵² Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 95.

¹⁵³ Srov. Tamtéž, s. 95.

¹⁵⁴ Srov. ŠIMEK, V. *Studijní text tve_2*.

do hierarchie, tedy do posloupnosti od nejdůležitější po nejméně důležitou. Každé zařazení odpovědnosti do žebříčku důležitosti musí být eticky zdůvodněno. Při rozhodování a stanovení hierarchie záleží na konkrétní situaci, osobnosti, svědomí a stanovených hodnotách (viz kapitola 1.1.3) daného pracovníka, určitém konfliktu a dalších aspektech. Hierarchie by měla být stanovena tak, že sociální pracovník dává přednost odpovědnosti, která má větší morální důležitost.¹⁵⁵

---

¹⁵⁵ Srov. ŠIMEK, V. Studijní text tve_2.

4. Morální odpovědnost u sociálních pracovníků v praxi

V úvodu této kapitoly najdeme seznámení s potřebnými informacemi, které předchází samotné analýze a teorii odpovědnosti. Následuje podkapitola kazuistik, které jsou přepisem rozhovorů od respondentek. Tyto kazuistiky mají obohatit diplomovou práci a zároveň slouží k ověření naplnění stanoveného cíle. V podkapitole 4.3 se nachází odpovědi respondentek na otázky, které byly stanoveny v rámci cíle diplomové práce. Každá otázka je zaměřena na jednotlivou část cíle. Pomocí těchto otázek je v diplomové práci ukázáno, jak daný pojem vnímají samotné respondentky.

4.1 Výzkumná sonda

Cíl diplomové práce se skládá z několika částí. Kromě identifikace, analýzy a vyhodnocení specifík týkajících se odpovědnosti v oblasti sociální práce s lidmi s PAS, je také cílem práce prezentovat a pokusit se na základě určité teorie odpovědnosti analyzovat a vyhodnotit, jak vybraní pracovníci chápou morální odpovědnost. Zda ji vidí jako minimálně trojmístný pojem. Zda a jak vnímají koexistenci, tedy souběh svých odpovědností, v životě totiž zpravidla nikdo nemá jen jednu morální odpovědnost. Jak vnímají konflikt odpovědností, jak ho řeší a zda u toho využívají teorii hierarchizace.

Podařilo se kontaktovat několik osob pracujících s osobami s PAS, kteří byli vybráni pomocí techniky účelového výběru. To znamená, že respondenti jsou vyhledávání cíleně podle stanovených vlastností a kritérií, které jsou dány předem.¹⁵⁶ Rozhovor proběhl se sedmi osobami splňujícími daná kritéria, tedy osobami pracujícími s lidmi s poruchou autistického spektra a ochotnými poskytnout rozhovor. Dalším kritériem pro splnění podmínek byla profese v sociální oblasti.

Respondenti byli nejprve osloveni písemně, kde byli seznámeni s tématem diplomové práce a stručným popisem, v čem by spočíval osobní rozhovor. Poté s nimi byl domluven termín osobní schůzky tak, aby to především vyhovovalo jim. Metodou dotazování s technikou polostrukturovaného rozhovoru byly získány potřebné informace. Z toho vyplývá, že před samotným rozhovorem byly stanoveny oblasti a informace, které během rozhovoru mají být zjištěny.¹⁵⁷ Následně z těchto oblastí a důležitých informací bylo sestaveno devět otázek (viz níže). Otázky byly sepsány,

---

¹⁵⁶ Srov. MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, s. 159.

¹⁵⁷ Srov. AMSTRONG, M. et al. *Řízení lidských zdrojů: moderní pojetí a postupy*.

po nastudování potřebné literatury, kde byl získán přehled a bližší informace o daném tématu. Pomocí těchto devíti otázek byla dána základní kostra rozhovoru, která určila směr a obsah celého rozhovoru. Tyto otázky záměrně obsahovaly odbornou terminologii, aby se zjistilo, kam až sahá znalost sociálních pracovníků. Pokud otázky nerozuměli, bylo jim vysvětleno, co daný termín znamená.

Otázky k rozhovoru:

1. Co je to morální odpovědnost?
2. Víte, co je trojmístný vztah/pojem morální odpovědnosti?
3. Proč si myslíte, že je důležité vidět morální odpovědnost jako minimálně trojmístný vztah? Dokážete říct příklad těchto vztahů?
4. Víte, co je to normativní standard odpovědnosti?
5. Co Vám může pomoci s určením morální odpovědnosti?
6. Co znamená koexistence odpovědností?
7. Dokážete říct, co je to konflikt odpovědností?
8. Víte, co je to hierarchie odpovědností?
9. Jak vnímáte odpovědnost ve své praxi?

Polostrukturovaný rozhovor umožňuje pokládat otázky a stanovit jejich pořadí podle toho, jak je potřebné v daném konkrétním rozhovoru, aby to vyhovovalo co nejvíce povaze a potřebám dotazovaného. Jedná se o jednu z nejvíce rozšířených podob rozhovoru.¹⁵⁸ Rozhovory proběhly v období prosinec 2019 a leden 2020. Rozhovor byl proveden osobně se sedmi respondentkami. Zkoumanou skupinou jsou jenom ženy pracující s lidmi s PAS. S každou z nich byl proveden rozhovor, který trval přibližně hodinu. Během něho byly položeny všechny připravené otázky, které byly doplněny dalšími otázkami podle dané situace a potřeby. Tyto další otázky sloužily k upřesnění a doplnění potřebných informací pro diplomovou práci. Připravené otázky nebyly pokládány v připraveném pořadí, ale podle toho, která se zrovna hodila či navazovala na získané informace na předchozí otázku. Všem respondentkám byla zaručena anonymita, proto v kazuistikách není uvedena organizace, ve které pracují, pouze pracovní pozice, kterou v dané organizace zastupují.

Na schůzce byla respondentkám opět představena diplomová práce a její cíl. Respondentky nevěděly předem o připravených otázkách, což mělo zabránit tomu,

---

¹⁵⁸ Srov. AMSTRONG, M. et al. *Řízení lidských zdrojů: moderní pojetí a postupy*.

aby se na daný rozhovor nějak připravovaly a třeba si dané pojmy zjišťovaly. Bylo jim vysvětleno, že otázky jsou záměrně pokládány odborně a pokud otázce nerozumí, bude jim daná otázka položena tak, aby ji pochopily a mohly na ni odpovědět. Každá respondentka na dané otázky odpověděla, buď ihned po položení otázky, nebo po vysvětlení daného pojmu v otázce.

Během rozhovoru byly zapisovány detailní poznámky ke každé z připravených otázek. Po skončení schůzky byly ještě jednou v bodech sepsány důležité informace, které během rozhovoru zazněly, a následně byl celý rozhovor přepsán do kazuistik. Výsledné kazuistiky očíslované od římské 1 až po římskou 7 nalezneme v kapitole 4.1.

Rozhovory byly zpracovány pomocí výše představené teorie odpovědnosti a také byla použita kvalitativní analýza obsahu zapsaných rozhovorů. Tato analýza vede k pochopení výpovědí v souvislosti průběžného vývoje.¹⁵⁹

Nevýhodou této výzkumné sondy je to, že byla provedena na malém vzorku. Proto cokoliv, co bude v této diplomové práci zmíněno, nelze brát, že to tak mají všichni pracovníci pracující s lidmi s PAS v sociální práci. Je jasné, že to, co ukáže vzorek sedmi respondentů, je nedostačující k tomu, abychom to mohli brát jako pravidlo pro všechny. Může to být pouze ukázkou toho, jak to mají zrovna tito vybraní respondenti.

4.2 Kazuistiky

Získané informace z rozhovorů byly následně sepsané do kazuistik. Ty obohacují diplomovou práci a zároveň pomáhají při analýze a nalezení odpovědí na čtyři otázky, které byly stanoveny v rámci cíle diplomové práce. V kazuistikách je záměrně uváděn věk a vzdělání respondentek, odpracovaná doba praxe s klienty s PAS. A to z toho důvodu, aby bylo poukázáno na různorodost respondentek, že v tom, jak vidí morální odpovědnost a vše s ní spojeno a zda znají nebo neznají odborné pojmy, nemusí hrát roli věk, vzdělání ani praxe dané respondentky.

4.2.1 Kazuistika I

První respondent je žena ve věku 25 let. Pracuje jako sociální pracovník, konkrétně jako asistent odlehčovací služby. V této práci je již 5 let. Během práce vystudovala vysokoškolské bakalářské studium, obor sociální práce, na které navázala magisterským

---

¹⁵⁹ Srov. GULOVÁ, L. et al., *Výzkumné metody v pedagogické praxi*, s. 141.

studiem, obor etika v sociální práci, toto studium ještě nemá dokončeno. Myslí si, že vzdělání je pro tuto práci jednou z těch důležitějších složek. Během studia se prý dozvěděla mnoho potřebných a užitečných informací, které využívá ve své práci, a hlavně jí pomohlo svoji práci vykonávat zase o trochu lépe a efektivněji. Druhou důležitou složkou je to, jaký člověk je a zda ho daná práce naplňuje.

Morální odpovědnost by definovala tak, že každý je za něco odpovědný a před něčím, kde svoje rozhodnutí a jednání obhajuje. Podle ní se vše váže s etikou a svědomím daného sociálního pracovníka. Vnímá morální odpovědnost jako velice subjektivní věc, protože každý má díky své výchově a postoji k životu danou morálku trochu jinak. To co cítí ona jako morální, neznamena, že to v té míře musí cítit i její kolegyně. Každý by měl mít základy v sobě. Vyplývá to prý z Desatera a je to dáno také výchovou a prostředím, ve kterém daná osoba vyrůstala. Pro správné chápání morální odpovědnosti je pro ni důležité vnímat všechny složky morální odpovědnosti, tedy trojmístný vztah. V sociální práci tento vztah chápe jako sociálního pracovníka, jehož předmětem je klient a naplnění jeho specifických potřeb. Sociální pracovník je odpovědný nejen za klienta ale také před společností a organizací, ve které pracuje, aby klient dostal správnou, kvalitní péči. Rozvoj a vývoj klienta je velice důležitý, cítí se být za něj odpovědná. Snaží se pro to dělat vše potřebné, tedy maximum v rámci své pracovní náplně. Pokud však výsledky nejsou vidět, snaží se si z toho nic nedělat a nebrat si to osobně. Hlavní je nevzdávat to a dále s klientem pracovat a snažit se o dosažení pokroku.

Vidí velkou důležitost v chápání morální odpovědnosti jako minimálně trojmístného vztahu. Všechny důsledky totiž nezasahují jen a pouze klienty a sociálního pracovníka. Ve své práci to vnímá tak, že při rozhodování o svém klientovi se zamýšlí, zda by s jejími kroky souhlasil i zaměstnavatel a její kolegové. Také zvažuje, jaké dopady může ono rozhodnutí mít, kdo vše tímto rozhodnutím bude ovlivněn. Potvrzení onoho trojmístného vztahu vidí ve zpětné vazbě od zaměstnavatele, kolegů i samotných rodičů a rodinných příslušníků klienta. Podle ní by chápání morální odpovědnosti pouze jako dvojmístný vztah bylo nedostačující. Sociální pracovník nemusí být odpovědný všem, před každým. Nemusí přebírat odpovědnost v plné výši daného rozhodnutí. Na vztah subjekt, předmět se nabalují další dotčené osoby, organizace, zákony atd. Podle ní by se ani nedala unést celá tíha odpovědnosti jen na sociálním pracovníkovi. Je potřebné mít někoho, na koho se lze obrátit v případě potřeby. Také v dalším vztahu,

například se zaměstnavatelem, vidí výhodu ochránce. Člověk prý ví, že za výkonem své práce nestojí jen on sám, takže pokud by se něco vážného stalo, není na řešení dané situace sám, v případě potřeby se má na koho obrátit, tedy na organizaci, ve které pracuje.

Hlavní odpovědnost vnímá sama před sebou. To, jak se rozhodne jednat nebo nejednat, ovlivní hlavně ji. Osoba musí být s daným rozhodnutím smířena a rozhodnutí musí být v souladu s jejím svědomím. Podle ní není nic horšího než udělat rozhodnutí, se kterým sociální pracovník není smířený a nemyslí si, že je správné pro daného klienta. Toto rozhodnutí může provázet sociálního pracovníka dlouhou dobu a ovlivňovat ho negativně v jeho výkonu další práce. Dále vidí odpovědnost před organizací, zákonem, rodiči klienta, před společností. Tato respondentka, jako jediná, byla schopná správně odpovědět na otázku, co je to normativní standard, aniž by jí pojem musel být vysvětlen. Sociální pracovník je podle ní tedy odpovědný, protože je zavázán dle smlouvy, zákona a svého svědomí vykonávat danou práci v co největší možné míře pro dobro klienta. Dále sem respondentka také řadí sponzory organizace, ostatní spolupracující úřady a organizace, kraj, ministerstvo sociálních věcí a celkově celou společnost.

S určením morální odpovědnosti v práci jí pomáhá etický kodex, supervize, etické teorie, zákony a pravidla dané organizace, práce profesně starších spolupracovníků. Podle etického kodexu je podle ní nastolena taková ta základní odpovědnost sociálního pracovníka. To je základ a k tomu se pak nabalují další věci, které dále rozvádí danou odpovědnost v práci. Jako velkého pomocníka vidí i supervize, které v organizaci probíhají každý měsíc nebo dle potřeby. Zde si ujasňuje odpovědnost, kterou má vůči klientovi, a může se zde i poradit, jak by se v dané situaci zachovali ostatní spolupracovníci, a tím se do budoucna něčemu novému naučit nebo zlepšit svůj přístup a postup v práci. Největším pomocníkem jí to bylo v době nástupu do dané organizace. Na začátku prý člověk přesně neví, a i když je to někde napsané, je prý lepší si to vyslechnout, mít možnost se doptat, proč je to zrovna takto důležité vidět, jestli to všichni vidí stejně nebo je možné se k tomu postavit i jinak.

Koexistenci chápe jako souběh více odpovědností najednou. Podle ní se koexistence odpovědnosti vyskytuje u každého i v normálním běžném životě. Odpovědnost pracovní je odpovědnost vůči klientovi, spolupracovníkům,

zaměstnavateli atd. Odpovědnost v rodině přebírá za své děti, manžela a širší okruh rodiny. Díky tomu, že stále ještě studuje, vidí svoji odpovědnost i v tomto směru. Všechny tyto odpovědnosti se v jejím životě prolínají a každé rozhodnutí v těchto odpovědnostech se odráží do odpovědnosti druhé. Je prý důležité vědět, co člověk chce a jak to cítí, co je pro něj v životě nejdůležitější. Odpovědnost vůči zaměstnavateli vidí nejen v tom, že pokud nebude vykonávat kvalitní práci, může ji vyhodit, ale také v tom, že její výkon práce ovlivňuje pohled na danou organizaci. Pokud by ona vykonávala špatně svoji práci, mohlo by to vést ke snížení počtu klientů, kteří navštěvují danou organizaci, ke špatné pověsti organizace. To by se mohlo také odrazit výše, ke zřizovateli organizace a k pohledu celé společnosti na lidi s PAS. Zde vidí odpovědnost velkou. Podle ní je potřebné, aby společnost viděla práci s klienty s PAS jako pozitivní a potřebnou a hlavně jako práci, která dává smysl.

Konflikt odpovědnosti vidí, když nastane problém, v souběhu odpovědností, které sociální pracovník má. Ona sama se snaží konfliktům předcházet nebo je z velké části minimalizovat. Pokud už konflikt nastane, snaží se, aby se co nejdříve vyřešil. Podle ní je v zájmu všech zapojených do konfliktu, aby byl konflikt řešen, co nejdříve vyřešen, s minimálními následky a katastrofami. Poukazuje na důležitost postupu v řešení konfliktu, který je doporučen, a vidění následků konfliktu i v širším hledisku, ne jen přímí dva aktéři. Následné škody se snaží minimalizovat. V její práci se moc často konflikt nevyskytuje díky tomu, že se mu snaží předcházet.

Na otázku, co je to hierarchie odpovědnosti, odpověděla, že je to pyramida, kde každý má seřazené svoje odpovědnosti podle důležitosti jejich plnění. Úplně nahoře pyramidy jsou odpovědnosti pro ni nejdůležitější, v jejím případě rodina. Dále se pyramida zaplňuje podle důležitosti, dané situace a jejích možností, co v daný okamžik může udělat. Také se vždy snaží vidět své rozhodnutí v širším kontextu, ne pouze ji a klienta, ale všechny dopady a následky, které dané rozhodnutí bude mít teď a do budoucna. Odpovědnost je prý důležitá a hlavně v práci stanovit její hranice. Vždy je potřebné důkladně vše zvážit, promyslet, zamyslet se nad tím, co chceme, aby z daného rozhodnutí vzešlo. Prvotně se rozhoduje podle toho, jak to cítí, a pak následně zapojí i vytyčenou odpovědnost, kterou nabyla v práci. Vždy se rozhoduje tak, aby byla schopna si své rozhodnutí obhájit.

4.2.2 Kazuistika II

Dalším respondentem je 27letá žena. Má vystudované vysokoškolské bakalářské studium v oboru Sociální pedagog na teologické fakultě v Olomouci. Její pracovní pozice v dané organizaci je pracovník v sociálních službách. S klienty s poruchou autistického spektra již pracuje celých 5 let. Během této práce si doplnila ono bakalářské studium. Podle ženy jí studium pomohlo vidět tuto práci zase z jiného úhlu pohledu. Během studia měla možnost se blíže seznámit i s etikou a se vším okolo ní a to jí napomohlo chápat a vidět svoji práci zase jinak.

Morální odpovědnost vidí jako zakotvené pravidlo, odpovědnost za hodnoty a normy společnosti, které jsou dodržovány a podporovány etickými zásadami společnosti. Morální odpovědnost je pro ni jako dodržování takového všeobecného dobra, ať už v práci, doma, prostě celkově ve světě. Proto se cítí být odpovědná ve své práci za klienta, za jeho vývoj a rozvoj v rámci daných mantinelů, které stanovuje organizace. Na otázku, zda vidí nějakou důležitost vztahu v odpovědnosti, žena odpověděla, že ano. Ale aby mohl vzniknout nějaký vztah, je pro ni velice důležité mít správný morální vzor. Tento vzor předává jisté hodnoty a možnosti navázat a vybudovat kvalitní vztah s jedincem. Dále žena vidí důležitost vztahu ve vnímání, kdo má morální odpovědnost, za co má odpovědnost a kdo dohlíží na naplnění této odpovědnosti.

Bylo zajímavé vidět, že žena nebyla schopná odpovědět na otázku o morální odpovědnosti a důležitosti chápání pojmu jako minimálně trojmístného vztahu. A ani vlastně nevěděla, co znamená toto vyjádření - trojmístný vztah. Přesto ho popsal při předchozí otázce, aniž by to věděla a uvědomovala si to. Odpověděla tak sama od sebe, při vysvětlování, zda je vztah v odpovědnosti důležitý. Zde se tedy ukazuje, že žena morální odpovědnost chápe jako minimálně trojmístný vztah, aniž by věděla, jak moc je to důležité. Byla z toho trochu nervózní, že dané otázky nezodpověděla. Ale po vysvětlení pojmu, co je myšleno trojmístným vztahem, tedy vztah mezi subjektem, předmětem a instancí, si sama uvědomila, že na dané otázky odpovědi zná, jen je nedokázala zařadit pod tento pojem, tedy subjekt, předmět a instance. Ve své práci to tak vidí a vnímá. Nedokáže si představit, že by daný vztah měl být jen dvojmístný, subjekt – objekt. I v běžném životě to tak podle ní je nastavené. Vysvětluje to na příkladu, kdy rodiče musí naučit své dítě zdravit. Může to vypadat, že rodiče jsou morálně odpovědní jen vůči dětem, ale v podstatě je tu i další složka. To, aby rodiče naučili dítě zdravit, je určitá norma a vlastně hodnota celé společnosti.

Pro ověření, zda dané vztahy opravdu chápe jako minimálně trojmístné, byla požádána o uvedení příkladu těchto vztahů ze své práce. Podle ní je personál odpovědný na základě organizace za klienty, organizace nastavuje určité druhy služeb a personál je vykonává na základě individuálních potřeb klienta. Tedy subjekt je personál, objekt klient a instance je organizace. Tato otázka byla dále rozvedena, zda žena ví, že pojem instance, tedy „před kým“, se dále rozlišuje, a zda je schopná říct, před kým vším má odpovědnost. Mile překvapila odpovědí. Instanci vidí sama v sobě, tedy je odpovědná před sebou a v širokém slova smyslu před celou společností. Pro upřesnění, co myslí pojmem společnost, vyjmenovala klienta, organizaci, rodinu klienta atd.

Normativní standard odpovědnosti podle ní vlastní každý, jedinec, společnost i organizace. Tento standard určuje normu, kterou se pak řídíme. Norma může být dána výchovou nebo zákonem. Člověk je odpovědný, protože k tomu byl veden výchovou a kladným vzorem (myšleno prostředím, ve kterém se nacházel, učiteli, společností celkově, místem, kde žije nebo kde vyrůstal). S morální odpovědností se také pojí termín „s ohledem na koho“, který nám říká, koho se jednání, nejednání a následky našeho rozhodnutí dále dotýkají. Žena nejprve stanovila široký okruh, a to všechny, kdo se pojí k její osobě nebo osobě klienta. Potom daný okruh specifikovala na samotného klienta, jeho rodinu, okolí, spolupracovníky, společnost a zařadila sem i samu sebe a její rodinu. Prý se občas stane, že se následky jejího rozhodnutí odrazí i v její rodině, a to buď pozitivně, což je vítaný přínos, nebo negativně.

Jako největší pomoc při určení morální odpovědnosti vidí výchovu a vlastní nastavení hodnot. Při práci s klienty s PAS ji pomohla ke stanovení hodnot organizace a její vnitřní pravidla a směrnice, standardy kvality, pracovní smlouva s popisem pracovní činnosti. Dále si myslí, že ve stanovení hranic má být užitečná i společnost a její nastavené hodnoty. V čem neshledává moc velkou nápomoc, je etický kodex. Přestože jí byly představeny body, ve kterých se přímo etický kodex zmiňuje slovem odpovědnost, názor nezměnila. Větší váhu přikládá vnitřním předpisům organizace, kde pracuje. Mají tam přímo vypsané, co je ještě odpovědnost pracovníka a co už ne. Člověk si prý podle toho nastaví hranice a je schopný danou práci vykonávat, aniž by si zadělával na syndrom vyhoření z toho, že si tu práci moc bere a chtěl by všechno vyřešit sám.

Koexistenci vidí sice jako souběh odpovědností, ale spíše v pracovní rovině. Odpovědnost vůči klientům, spolupracovníkům a organizaci. Pro příklad uvedla souběh odpovědností, kdy je klíčovým pracovníkem čtyř klientů a odpovědnost má vůči všem čtyřem stejnou, tedy musí sestavit čtyři individuální plány, sestavit jim cíle, péči přímo pro ně a pozornost věnovat všem stejně. Vůbec ji nenapadlo, že souběhem odpovědností je myšlen i souběh pracovní odpovědnosti, odpovědnosti v rodině, kamarádské, občanské, příbuzenské atd. Odpovědnost v rodině sice viděla, ale souběh odpovědností oddělovala. V práci pro ni byla koexistence odpovědnosti to, co se týkalo jen práce, a v rodině to, co se týkalo rodiny.

Konflikt odpovědnosti definovala jako rozpor odpovědnosti, něco, co ví, že má udělat, ale je jí to nepříjemné dělat, protože s tím nesouhlasí. Vždy je podle ní konflikt potřeba vyřešit, protože je nutné se domluvit na tom, co je nejdůležitější pro klienty. Zde jí bylo vysvětleno, že je to myšleno tak, že kromě profesní odpovědnosti má osoba i další odpovědnosti a pokud vznikne střet těchto odpovědností, nastává konflikt. Při tomto si žena vybavila jednu situaci, kdy konflikt odpovědnosti nastal a ona ho musela řešit. Ale prý se to moc často nestává, respektive to není nic tak velkého, aby to považovala za konflikt a nějak více to řešila. Přes konflikt odpovědností se navázalo na hierarchii odpovědnosti, která je důležitá právě při řešení konfliktu. Je to stupnice odpovědnosti, kde na pomyslném žebříčku jsou různé odpovědnosti vůči rodině, zaměstnání a státu. Její stanovení hierarchie odpovědnosti prý záleží na dané situaci a její hodnotě. Člověk nemůže prý jednoznačně říct, jak to má stanovené, protože je možné, že v daný okamžik to bude cítit jinak, a tedy se i jinak zachová.

Odpovědnost ve své práci vidí tak, že každý by si měl vykonávat svoji práci zodpovědně, tak jak je stanoveno. Uvědomovat si, co prostřednictvím svého rozhodnutí udělá s klientem v danou chvíli a jak mu může pomoci dál. Tím pádem by každý měl na starost to své a měl by tak dostatek času na svoji práci, aby ji mohl dělat pečlivě a s rozvahou.

4.2.3 Kazuistika III

Nejstarší z respondentek ve věku 46 let vystudovala bakalářské studium, obor sociální práce ve veřejné správě. S cílovou skupinou, tedy s osobami s PAS pracuje 3 roky jako sociální pracovník. Dřívější zkušenosti se sociální prací má s dětmi, byla sociální pracovnící v dětském domově, kde působila sedm let. Tvrdí, že základy určení

odpovědnosti jsou v dosti podobné, ale každá cílová skupina má jiné potřeby a nároky, proto se i odpovědnosti od sebe liší.

Odpovědnost vidí jako určitý vztah, pohled nebo postoj při řešení situace, který ji vede a ovlivňuje při řešení situace s klientem. To, jak má člověk nastavenou odpovědnost sám v sobě za pomoci svých osobních zásad a organizačních pravidel, ve velké míře ovlivňuje, jakou pomoc, práci odvede s klientem. Pro ni je velice důležitý rozvoj a vývoj klienta, cítí se být zodpovědná za to, aby klient dělal ve svých dovednostech pokroky nebo alespoň si dané návyky udržel tak, aby mu byly nápomocné dále v jeho životě. Často se stává, že klienti k ní přichází s minimem dovedností a během práce s ní si osvojí další potřebné návyky a zvyky. Ty nepomáhají jenom v životě samotného klienta, ale také hlavně rodině a okolí, kteří o daného jedince pečují. Vztah v morální odpovědnosti je velice důležitý, neboť jí umožňuje nastavit určitou důvěru, nebo naopak obezřetnost, a pomáhá i s rozhodováním dle nejlepšího jejího svědomí a vědomí. V tomto vztahu nevidí jen sociálního pracovníka a klienta, ale také danou organizaci, ve které pracuje a s ní spojená pravidla a zákony, které se musí dodržovat. Vidí ve vztazích ohledně práce to, že čím lépe jsou definované a předem řečené nahlas, tím lépe se jí pracuje a určuje odpovědnost za daného klienta i organizaci. Má to také vliv na odvedenou práci s klientem. Ovlivňuje to i celkovou pohodu na pracovišti, nikdo jí nemůže vyčítat, že danou práci odvádí nedostatečně nebo naopak, že zasahuje do klientova života moc, díky tomu, že se drží vytyčených odpovědností od organizace.

Co to je trojmístný vztah v morální odpovědnosti a důležitost vnímání tohoto vztahu nejméně jako trojmístného neuměla určit. Ale po vysvětlení daného pojmu, že se jedná o vztah mezi subjektem, předmětem a instancí, tedy kdo, za co a před kým, zjistila, že i ona takto vidí morální odpovědnost ve své práci. Již v předešlé otázce o tom hovořila, aniž by věděla, že to spadá do pojmu minimálně trojmístného vztahu. Důležitost minimálně trojmístného vztahu vidí v tom, že pokud by v morální odpovědnosti neexistovala instance, chyběl by tu někdo, komu by se sociální pracovník zodpovídal. Tím pádem by se pracovník mohl chovat a poskytovat pomoc, jak by on zrovna chtěl a měl náladu. Nikdo by nestál nad ním a klient by neměl možnost dovolat se pomoci, pokud by sociální pracovník pochybil. Ale vlastně i na opak, je to pro ni důležité i pro její ochranu, má možnost obrátit se na někoho, kdo jí může pomoci v dané situaci. V průběhu tohoto vysvětlování ženu ještě napadlo, že to postupuje pořád výš,

organizace má zodpovědnost před státem a stát má zodpovědnost před společností. Bylo zajímavé, že jako příklad neuvedla sebe a její práci, ale příklad vztahu, kdy rodič je subjektem, předmětem je výchova dítěte a instancí je stát nebo společnost.

Hlavní odpovědnost, kterou má, vidí sama před sebou. Rozhodnutí, jednání nebo nejednání vždy jako první ovlivní ji, její svědomí a až potom klienta a později další osoby, které jsou navázány na klienta a na ní jako pracovníka, rodina, blízcí, přátelé, společnost. Vždy má v první řadě odpovědnost za své jednání sama před sebou, musí být plně rozhodnuta, zda je jednání dobré a správné, a pak teprve bere odpovědnost vůči klientovi.

K určení její morální odpovědnosti jí pomáhají vlastní prožitky, svědomí, nabyté zkušenosti, jak vidí sama sebe, empatie, která je důležitá při práci s klienty, odvaha (myšleno nebát se vystoupit z daných mantinelů, pokud to daná situace vyžaduje), uznání za odvedenou práci a v neposlední řadě i zkušenosti jejích kolegů. V organizaci jí s vyjasněním morální odpovědnosti pomáhá etický kodex a supervize, které probíhají v organizaci jednou měsíčně. Z etického kodexu zmínila to, že se v něm píše, že pracovník je odpovědný za své jednání vůči klientovi, kolegům, organizaci, zákonům a normám. Dále jsou v organizaci obsáhlé standardy kvality, podle kterých lze také vyjasnit morální odpovědnost a kde čerpala s ohledem na vyjádření pracovní odpovědnosti nejvíce informací.

Koexistence odpovědnosti je setkání se více odpovědností dohromady. Což se děje běžně každý den, protože má odpovědnost v práci, ale také doma za svou rodinu. V práci má několik odpovědností, vůči svému klientovi, vůči spolupracovníkům, zaměstnavateli. To stejné v rodině, má odpovědnost vůči svým dětem, manželovi, široké rodině. Při výčtu těchto odpovědností došla na to, že je odpovědná i vůči společnosti celkově a také svým kamarádům, vlastně vůči všem, se kterými naváže nějaký bližší kontakt. Také je morálně odpovědná sama před sebou, což považuje za nejdůležitější odpovědnost.

Když se tyto odpovědnosti střetnou, je z toho konflikt odpovědnosti, který se občas děje i jí. Nejde se tomu asi úplně vyhnout, pokud si člověk pořídí rodinu, přijdou občas situace, kdy se odpovědnosti dostanou do konfliktu, tvrdí ona. Je zde pro ni velice důležité mít poskládanou pyramidu, kde jsou dané odpovědnosti tak, jak jsou pro ni v životě nejdůležitější. Jak už bylo řečeno tím, že má už vlastní rodinu, na vrcholu stojí

ona, potom práce. V sestavení pořadí této pyramidy ji ovlivňuje životní postoj, výchova a aktuální situace. Dále při řešení konfliktu pohlíží vždy individuálně na danou situaci, ve které konflikt nastal. Vždy se snaží daný konflikt vyřešit co nejdříve. Tvrdí, že není nic horšího, než konflikt tlačit před sebou a neřešit ho, ovlivňuje jí to ve výkonu práce, i doma. Konflikt může nastat i v práci, ale moc často se s tím neseťkává, díky zavedeným pravidlům a povinnostem jsou vždy schopni o nesrovnalostech mezi sebou mluvit, tedy danému konfliktu předcházet.

Člověk se podle ní stává odpovědným, protože cítí potřebu někomu pomoci, někam směřovat, posunout sebe i někoho dál v životě. Říká, že odpovědnost mají lidé v celém průběhu života, jen se ty odpovědnosti v průběhu dospívání mění. Morální odpovědnost je podle ní proto potřeba si ujasnit především sám v sobě a nastavit si hodnoty a pravidla, podle kterých se bude schopen člověk řídit. Tento základ je pak dále doplňován podle dané odpovědnosti. Ona si nastavila nějaké hranice morální odpovědnosti a tím, že nastoupila do práce, jí byly poskytnuty další hranice, kdy je odpovědná a kdy už ne, co je její práce a co už ne. Jak bylo řečeno již výše, pomocí standardů a norem dané organizace

Ve své praxi vnímá odpovědnost jako něco, co ovlivňuje životy dětí a jejich rodin. Tedy odpovědnost pro ni znamená rozhodnout se na základě široké škály informací, spojené s nabízenou pomocí v případě potřeby a dané situace. Velice dobře si uvědomuje, že její odpovědnost profesní se úzce prolíná s tou morální a rodinnou. Aby předcházela vyhoření, učí se v práci tomu, že odpovědnost za další osudy dětí náleží jejich rodičům ne jí, jako sociální pracovníci.

4.2.4 Kazuistika IV

Žena ve věku 30 let pracuje již čtvrtým rokem jako nepedagogický pracovník v zařízení pro osoby s PAS. Během této práce si dodělala vysokoškolské bakalářské studium obor zdravotně sociální pracovník. Dle jejích slov nezáleží na tom, co člověk má vystudováno, ale jak práci s klienty s PAS vidí a chápe.

Její morální odpovědnost spočívá především v takovém chování, aby se nemusela před nikým obhajovat a věděla, že se chovala ke klientům (byť těžce zdravotně znevýhodněným) jako k lidským bytostem hodných důstojného zacházení. Toto chování se odráží v jejím pracovním procesu na jejím jednání a přístupu ke klientům, ale také ke kolegům a zaměstnavateli. Morální odpovědnost necítí samozřejmě jen v práci,

ale také se vyskytuje i v jejím běžném životě. Každý člověk má morální odpovědnost v sobě nastavenou jinak, protože každý člověk je jiný, proto nelze, aby všichni měli stejné chápání morální odpovědnosti.

Morální odpovědnost definuje jako vztah tří stran: kdo, komu a za co odpovídá. Za klienta se cítí být zodpovědná, ale u jeho rozvoje a vývoje, zda zodpovědnost cítí, záleží na mnoha faktorech (na věku, rodině, spolupráci s multidisciplinárním týmem, jak s osobami s PAS pracují doma, jak s nimi bylo odborně pracováno, než nastoupili do organizace). Pokud klient přijde ještě v dětském věku, je možné s ním pracovat, rozvíjet ho, tady se cítí zodpovědná ve velké míře. Je schopna klientovi pomoci nejen „přežít“, ale posunout ho v jeho životě a naučit ho zvyky a návyky, které mu budou ku pomoci během dalších let i jeho rodině a okolí. Pokud však přijde klient, kterému je čtyřicet let, trpí vážnou formou autismu, rodiče ho doma k ničemu nevedli, neučili ho komunikovat, nevěnovali mu péči pro jeho rozvoj, je těžké převzít zodpovědnost za to, že se ho podaří něco nového naučit nebo předělat špatné zvyky. Většina takových klientů nespolupracuje a jejich pokrok v jejich životě tak nelze slíbit, tvrdí žena.

Ve své práci vidí morální odpovědnost jako minimálně trojmístný vztah, jak už bylo řečeno výše, jinak by to prý ani nešlo. Představa toho, že by měla jen ona odpovědnost vůči klientovi, je pro ni nepředstavitelná. Je potřeba, aby člověk měl možnost na koho se obrátit, ať už z důvodu pomoci, nebo potřeby vyřešit konflikt. Jednou se jí prý stalo, že rodiče předpokládali, že převezme celou zodpovědnost vůči jejich dítěti a oni už nic nemusí. Díky stanoveným hranicím od organizace byla schopna vysvětlit rodičům, odkud kam sahá její kompetence tak, aby rodiče vše správně pochopili a nerozzlobili se na ní. Dále uvádí, že pokud by byl vztah odpovědnosti pouze dvojmístný, nemuselo by to být k dobru klientů. Někteří sociální pracovníci podle ní potřebují mít nad sebou „bič“, tedy organizaci, pravidla, zákon, aby se ke klientům nemohli chovat hrubě a projevovat svůj nezájem vůči nim. Jedině tak, že mají nad sebou pracovníci někoho, komu se musejí zodpovídat za svoji práci, je záruka toho, že bude eliminováno hrubé zacházení s klienty. Dodává, že samozřejmě záleží na lidech, někteří jsou pro práci s klienty stvořeni a nepotřebují nad sebou žádný dozor, dělají svoji práci s úctou a respektem. Podle ní by do sociálních služeb měli vstupovat jen lidé se zájmem o profesi pomáhající lidem, u klientů s PAS je tento zájem ještě důležitější, kteří mají respekt a pochopení k jakékoliv cílové skupině, ať už jde o klienty s PAS, drogově závislé nebo seniory. Podle ní člověk bez osobních předpokladů nikdy

nemůže být dobrý sociální pracovník, i za předpokladu stanovených norem, pravidel a standardů organizace. Ale je dobré, pokud se takový člověk přece jen do pomáhající profese rozhodne vstoupit, když má nad sebou jakýsi dozor, aby danou práci odváděl co nejlépe, a pokud se tak neděje, je potrestán.

Ona sama vidí svoji odpovědnost nejprve sama před sebou a pak teprve před ostatními. Její jednání, nejednání nebo rozhodnutí tedy ovlivní v pořadí nejprve ji, klienta, kolegy, zaměstnavatele, její rodinu, klientovu rodinu a společnost. Normativní standard jí říká, proč je člověk odpovědný. Pro ni to znamená, že každý, kdo něco dělá, musí být logicky odpovědný za to, co dělá, jak to dělá a co z dané práce vznikne. Při práci s klienty s PAS o to více.

S určením morální odpovědnosti v práci jí pomáhá vnitřní nastavení sociální práce a také to, že svoji práci má ráda, dává jí smysl a poslání této práce ji naplňuje. Dále se řídí pomocí etického kodexu, který jí ukazuje obecné nastavení odpovědnosti, vlastní morálky, ta je pro ni nejdůležitější a vždy na prvním místě při rozhodování. V neposlední řadě jí pomáhají určit odpovědnost obecná pravidla sociální práce, normy, standardy a pravidla přímo dané organizace, kde pracuje. Ty jsou prý neustále dostupné, kdyby je sociální pracovník potřeboval k nahlédnutí. Při nástupu do organizace si je každý pracovník musí nastudovat a dodržovat je.

Plně si uvědomuje souběh svých odpovědností. Rozhodnutí, které udělá doma, ji ovlivňuje v práci a naopak. Je pro ni důležité, aby měla zcela vyřešenou morální odpovědnost v sobě samotné, stanovené hodnoty a jejich hierarchii. Pokud prý člověk v sobě nemá stanovené přesně tyto věci, tak při více odpovědnostech může nastat konflikt odpovědností, který opět ovlivňuje nejen pracovní výkon ale i její rodinu a okolí. Nejrady se snaží konfliktu předcházet. Podle ní se jí moc často nestává, že by se do konfliktu dostala. Pokud ovšem nastane, snaží se ho vždy vyřešit a odstranit v co nejkratší době. K pomoci jsou jí i přesně stanovené osnovy jak postupovat, pokud se jedná o konflikt v práci. Při řešení konfliktu mezi rodinou odpovědností a pracovní odpovědností postupuje tak, jak to v daný okamžik cítí a vnímá. Pomáhá jí v tom její svědomí, vždy se snaží rozhodnout tak, aby to neublížilo žádné ze stran nebo jen minimálně.

O hierarchii odpovědnosti ví, že je to žebříček, kde upřednostňuje jednu odpovědnost před druhou podle toho, jak to cítí a vnímá. Na jejím prvním místě je

rodina a pak dle potřeby, situace a dané okolnosti zbytek. Prý je velice důležité mít to sám v sobě srovnané a nastavené tak, aby to sociálnímu pracovníkovi vyhovovalo. Stejně jako má každý morální odpovědnost nastavenou jinak, tak i u hierarchie odpovědnosti se tato nastavení budou lišit. Záleží to prý na osobnosti člověka. Troufá si říci, že pokud člověk založí vlastní rodinu, je vždy v tomto žebříčku na prvním místě, nebo by alespoň měla být, protože rodina je pro ni osobně vždy více než práce.

Jako příklad uvedla konflikt mezi rodinou a pracovní odpovědností. Protože v práci nestíhala vše, co bylo potřeba, brala si ji často i domů a tím pádem nestíhala potřebné věci doma. Toto jednání vedlo ke konfliktu odpovědnosti. Díky nastavenému žebříčku, vlastnímu svědomí a morálce si však brzy sama uvědomila, že práce je práce a tam by také měla podle ní zůstat. Doma by se člověk měl věnovat své rodině. Vyřešila konflikt tedy podle stanovené hierarchie odpovědnosti.

Tím, že svoji práci vykonává ráda a dává jí smysl to, co dělá, vnímá odpovědnost za svoji práci tak, že se snaží co nejvíce pomoci klientům, spolupracovníkům a organizaci. Vždy ale jen do té míry, aby to nepoškodilo ji samotnou.

4.2.5 Kazuistika V

Respondentkou je opět žena ve věku 26 let. Do pracovního procesu nastoupila po dokončení bakalářského studia, pracuje již 2 roky s dětskými klienty s PAS. Magisterské studium si dodělala v průběhu zaměstnání se zaměřením obor sociální práce. Podle ní není až tak důležité, jak vysoké vzdělání člověk má, protože žádná škola prý nepřipraví na to, co se může stát v praxi a jak danou situaci řešit. V začátcích ve své práci tápala a hledala směr, jak nejlépe dělat věci tak, aby vyhovovaly nejen klientům, spolupracovníkům a organizaci, ale taky jí samotné. Dnes je to prý už lepší, dva roky praxe člověka přeci jen už něco naučí, popisuje svoji práci. V organizaci je její pracovní pozice sociální pracovník.

Morální odpovědnost podle ní každý chápe jinak, protože se odvíjí od morálky a tu má každý člověk nastavenou jinak v sobě. Záleží na mnoha faktorech a snad nejsou nikdy dva stejní lidé, kteří by měli morální odpovědnost úplně stejnou. Ona ji chápe jako odpovědnost za vlastní chování a jednání vůči jiné osobě, se kterou přijde do kontaktu. Obecně může mít člověk stanovenou odpovědnost podle organizace, ve které pracuje. V každé organizaci jsou určité normy a standardy, ve kterých je přímo vymezeno, odkud a kam sahá odpovědnost sociálního pracovníka za klienta. Ale je prý

potřebné, aby si také každý stanovil sám v sobě morální odpovědnost. Pomocí těchto dvou odpovědností z pracovního hlediska a z toho osobního pak může svoji práci vykonávat se svým nejlepším svědomím a vědomím. Každý sociální pracovník je veden etickým kodexem, dále v práci mají úmluvu o právech dítěte, která je nutno respektovat a reagovat vždy v nejlepším zájmu dítěte, což je hlavním kritériem v její práci, také se řídí zákonem č. 108/2006 Sb., který jí ukládá povinnost odpovědně hledat nejlepší zájem dítěte. V etickém kodexu jsou prý stanovené odpovědnosti, ale ve své práci ho nevyužívá a naposledy ho četla někdy při bakalářském studiu. Více jí morální odpovědnost stanovuje dlouhodobá spolupráce s určitým klientem. S každým klientem se musí pracovat individuálně a tak i morální odpovědnost u každého cítí trochu jinak.

Jak již bylo uvedeno výše, morální odpovědnost se u ní odvíjí podle toho, s kterým klientem zrovna pracuje. Důležitou roli zde hraje vytvoření vztahu a určení, kdo má jakou odpovědnost a kdo dohlíží, zda se dodržuje a nepřekračují se hranice. Na její pracovní pozici je odpovědnost za klienta celkem velká, přeci jen jde o osudy dětí, což bývá velmi často těžké při rozhodování, co je a co není pro klienta dobré. U této práce si myslí, že stanovení morální odpovědnosti je velice důležité a nastavení hodnot a hranic pro tuto práci nezbytné.

Přímo pojem trojmístný vztah v morální odpovědnosti nedokázala vysvětlit, ale po objasnění, co je tím myšleno, byla schopna uvést, o jaké vztahy se jedná. Zaměstnanec je odpovědný svému zaměstnavateli za to, jak rozhodne, zaměstnavatel také stanovuje pravidla, podle kterých se musí sociální pracovník rozhodovat, a vztah zaměstnance je vždy k určitému klientovi, kterému musí pomáhat v co nejlepší dobré víře tak, aby klient nebyl znevýhodněn a byla mu poskytnuta všechna dostupná pomoc a péče. Dle ženy je určitě potřebné, aby tento vztah byl minimálně trojmístný. Pokud by byl jen dvojmístný ve vztahu subjekt a objekt, tedy sociální pracovník a klient, neměl by se o koho pracovník opřít v případě potřeby. Nikdo by nebyl za jeho „zády“, aby mu pomohl rozhodnout nebo určit pomoc v dané situaci, kde by si sociální pracovník nevěděl rady. Sociální práce je velice náročná na lidskou psychiku a občas každý potřebuje radu, pomoc nebo určení, do jaké míry je zodpovědný za daného klienta. Hlavní odpovědnost vidí žena sama před sebou. Důležité je prý, aby ona sama věděla, zda v dané situaci udělala vůči klientovi jen to nejlepší a pro klienta nejvíce vyhovující. Dále vidí odpovědnost před zaměstnavatelem, aby i on byl s jejím rozhodnutím

a výkonem práce spokojen, a taky před svými spolupracovníky, kdy i její rozhodnutí ovlivňuje jejich práci.

Při otázce, co je to normativní standard, odpověděla, že neví, tento pojem snad nikdy ani neslyšela, ani z názvu si nedovedla představit, co by to tak mohlo být. Po vysvětlení, že se jedná o to, proč je někdo odpovědný, už byla schopná na otázku odpovědět. Odpovědný je člověk, protože kdyby se někomu dělo něco nesprávného, bude se odkazovat na svoje práva, která jsou stanovena zákonem. Každý musí být odpovědný za to, co dělá, aby nikoho neomezoval. Takže člověk je odpovědný například proto, že mu to stanovuje zákon, podle kterého se dá říct, zda je sociální pracovník odpovědný za danou situaci a jednání nebo ne. Odpovědnost vidí zaměřenou hlavně na sociálního pracovníka a klienta. Tyto dvě osoby dané jednání, nejednání ovlivňuje prý nejvíce. Na tyto dvě osoby se dále nabalují další osoby, ať už kolegové v práci, známí klienta, rodiny, okolí atd. Ty mohou být daným jednáním a nejednáním přes klienta nebo sociálního pracovníka také ovlivněny a daným rozhodnutím zasaženy, ale už ne v takové míře jako přímo sociální pracovník, klient.

Pojem koexistence odpovědnosti neznala, akorát byla schopná podle názvu zhruba odvodit, co znamená, tedy souběh odpovědností. Po vysvětlení byla schopná říci, jaký souběh odpovědností může nastat v životě sociálního pracovníka, a uvědomit si své vlastní koexistence odpovědnosti. Nejprve se držela jen pracovního života, ale nakonec došla i k odpovědnosti rodinné, kamarádké i občanské. A následně dospěla tedy i k tomu, že když se střetnou dvě z nějakých těchto odpovědností, nastane konflikt mezi nimi.

Důležité prý je, aby konflikt nenastal, mít správně stanovenou morální odpovědnost, přesně dané hranice, povinnosti a zodpovědnost v práci a dobře stanoveny jak profesní tak osobní hodnoty. Ale i přesto se může stát, že konflikt odpovědností nastane, pak je důležité ho řešit. Nevyřešený konflikt odpovědností vede nejen k zásahu do pracovního života, odráží se na výkonu práce, ale i například do rodiny, kde bychom si po práci měli odpočinout a dobít se energií. Rozdíl mezi koexistencí a konfliktem odpovědnosti žena dokázala určit, ale přiznala se, že do daného setkání by nedokázala na danou otázku odpovědět. Je ráda, že s rozhovorem souhlasila, že nebyl přínosem jen pro tazatele k DP, ale i ji obohatil v určitém slova smyslu a pohledu na dané téma.

Hierarchie odpovědnosti pro ni znamená určitou posloupnost stanovení důležitosti odpovědnosti. Tuto hierarchii určuje mnoho faktorů, které nás ovlivňují a určují danou posloupnost v tomto žebříčku. Při sestavení ji ovlivňují osobní zkušenosti a v hlavní řadě osobní nastavení. V dnešní době má žena profesní, rodinnou a občanskou odpovědnost. Protože je pro ženu velice důležitá rodina, má ji v žebříčku vždy na prvním místě, pak až následuje odpovědnost profesní. Je tedy jasné, že pokud by přišel střet konfliktů z rodinné a profesní strany, jak by se žena rozhodla a které odpovědnosti by dala přednost.

Vnímá svoji odpovědnost za stanovení a určení nejlepšího zájmu dítěte. Každé dítě, každý případ je jedinečný, ke každému tedy musí přistupovat individuálně a od toho se odvíjí její míra odpovědnosti. Za každým rozhodnutím si musí být sociální pracovník sám před sebou zodpovědný, aby mohl jít domů s čistou hlavou a nemusel nad danou situací přemýšlet i doma, jestli udělal dobře či nikoliv. Tento stav nelze v této práci provozovat pořád, člověk by si nikdy neodpočinul a brzy by vyhořel.

4.2.6 Kazuistika VI

Předposlední respondent je také ženského pohlaví ve věku 34 let. Dosažené vzdělání je bakalář, avšak ne se sociálním zaměřením. Tedy nesplňuje požadavky podle zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, v organizaci je na pozici pracovník v sociálních službách s lidmi s PAS. S touto cílovou skupinou pracuje již 4 roky, z toho dva roky pracovala jen s dospělými klienty a nyní už pracuje dva roky s klienty dětskými.

Morální odpovědnost vidí jako něco, co je úzce spjata se sociální prací. Odpovědnost za určité jednání, rozhodnutí, či za nějakou věc. Morálka, která je v nás silně zakořeněna, určuje kvalitu a způsob našeho jednání, chování ve společnosti a ve vztazích k ostatním lidem a všem živým tvorům. Každý má nastavení morálky jiné, není to jednotně dané, tedy každý si své chování a jednání řídí jinými pravidly a normami. Odpovědnost chce přenést i na klienta, aby i on byl odpovědný. Odpovědnost pak přebírá i ona jako sociální pracovník za své jednání a chování, nejen v práci, ale i mimo ni. Její odpovědnost se prý prolíná celým jejím životem tedy pracovním i tím osobním. Každé rozhodnutí vůči své odpovědnosti zasáhne také oba dva její životy. Když udělá rozhodnutí v práci, se kterým není vnitřně smířena, odrazí se to i do rodinného života a naopak. Ovlivňují se navzájem nejen s negativním dopadem ale i tím pozitivním.

Vztah v morální odpovědnosti vidí jako velice důležitý, protože je prý člověk odpovědný za určité jednání, které většinou probíhá ve vztahu dvou a více stran. Jako příklad uvádí sebe jako sociálního pracovníka, kdy je odpovědná za klienta, za jeho fungování v organizaci, rozvoj a pomoc s jeho situací. Za to, že toto vše probíhá, je zodpovědná před danou organizací, která nastavuje mantinely, co je a co už není odpovědnost sociálního pracovníka. Svoji odpovědnost vidí i ve vztahu k rodičům dítěte trpícího PAS. Takže kromě organizace ji „kontrolují“ a dávají zpětnou vazbu i rodiče dítěte.

Trojmístný vztah popisuje jako vztah mezi subjektem (její osobou), předmětem (za co je člověk odpovědný) a instancí (vůči komu je odpovědný). Prý je pro ni důležité vědět, jak jsou dané vztahy při práci stanoveny. Protože i to ovlivňuje její rozhodnutí a pracovní výkon ohledně daného jedince. Aby to bylo prý spravedlivé, musí být na odpovědnost nahlíženo trojmístným vztahem. U dvojmístného vztahu, tedy jen sociální pracovník a klient, by mohlo docházet ke zneužívání služby, nedodržování náplně práce, k ubližování klientovi, nemyslí se tím jen fyzicky. Trojmístný vztah chrání i ji jako sociálního pracovníka, pokud je potřeba. Třetí strana jí může být nápomocná, vyžaduje-li to situace. Kromě organizace a rodiny vnímá také další faktory, na které musí myslet, ptáme-li se s „ohledem na koho“. Podle ní sem patří všichni, koho by se mohlo její jednání a odpovědnost týkat, nebo by se mohla dotknout, již zmiňované organizace, rodiny klienta, klienta, její osoby samotné, její rodiny, okolí, společnosti. Vždy při rozhodování nevidí jen klienta, kterého její rozhodnutí ovlivňuje, ale snaží se vybavit si všechny, kteří jejím rozhodnutím mohou být nějak ovlivněni.

Odpovědnost vidí hlavně sama před sebou. V tom jí pomáhá nastavení jejího svědomí. Dále vidí odpovědnost před kolegy, zaměstnavatelem, právníckými osobami, rodinou, ať už její nebo klienta, zákonem, obecně stanovenými normami atd. Každý člověk má v sobě nastavené určité chování nebo vlastnosti, které předepisují, vyžadují a udávají, co je přijatelné a vhodné a co už vybočuje a je nepřijatelné. Normativní standard, tedy proč je někdo odpovědný, si vysvětluje tak, že každý člověk je odpovědný za své činy, protože tyto činy dělá vědomě a z vlastního rozhodnutí. Tím pádem by mělo být automaticky jasné, že si musí za tato rozhodnutí nést odpovědnost, například ve svém zaměstnání. Opět je to, že je odpovědný, něčím podmíněno, dohlíží na to organizace, společnost, je to dáno zákonem, normou, standardem kvality, naším svědomím. Její svědomí je základ všeho rozhodování, vždy se rozhoduje podle něj,

určuje nastavení hranic, co je dobré a co už ne. S určením morální odpovědnosti může prý každému pomoci něco jiného. Ohledně pracovního procesu si však myslí, že jsou to zákoník práce, dohoda o odpovědnosti v zaměstnání, různé zákony, směrnice, etický kodex, kde jsou přímo zmíněné odpovědnosti.

Koexistenci svých odpovědností si plně uvědomuje, je to tedy souběh odpovědností. Když se potká více odpovědností současně, ale jsou v souladu, žádná nepřevyšuje, všechny jsou naplňovány rovnoměrně. Tvrdí, že souběh odpovědností je v životě normální, málokterý člověk má jen jednu odpovědnost. Například může mít profesní, rodinou, odpovědnost za škodu, právní odpovědnost atd. Je pro ni důležité mít stanovený žebříček a hodnoty, podle kterých jsou pak dané odpovědnosti řazeny. Toto řazení má každý člověk trochu jiné a taky záleží na osobnosti člověka při rozhodování, kterou odpovědnost upřednostní před jinou.

Konflikt odpovědností vidí jako nesoulad odpovědností. Jak bylo řečeno výše, každý člověk má více odpovědností, pokud se tyto odpovědnosti střetnou, je z toho konflikt odpovědností. Občas se s takovouto situací setká. Ještě však nepřišel nikdy tak velký konflikt, že by se nedal vyřešit. Při konfliktu odpovědností se snaží vymyslet takové řešení, které dle aktuální situace je nejvhodnější. Vždy je podle ní potřebné konflikt vyřešit, aby se neprohlubovala daná nepříjemná situace. Ta by mohla způsobit nepříjemnosti nejen na pracovišti, mezi kolegy, klientem a zaměstnavatelem, ale také v osobním životě.

Při řešení konfliktu si vždy seřadí dané odpovědnosti podle svých priorit, svědomí a podle situace. Představuje si to jako takový strom, kořeny jsou věci, které jsou nejvíce pro ni důležité, a čím výš do koruny, tím se důležitost zmenšuje. Kořeny u stromu jsou pro ni trvalé, pevné, proto sem zařazuje věci, které jsou pro ni nejdůležitější a vždy budou mít přednost před vším ostatním. Nemůže říci, že by měla jeden stanovený žebříček odpovědností, spíše to vždy řeší, když to nastane podle závažnosti dané situace a okolností, se kterými to souvisí. Odpovědnost ve své práci vnímá jako zásadní věc, která se nesmí podceňovat. Správné nastavení odpovědnosti ji vede k lepším pracovním výkonům.

4.2.7 Kazuistika VII

Poslední je 29letá žena s vysokoškolským magisterským vzděláním, obor sociální práce. Má praxi ze sociální sféry 2,5 roku na OSPODU a teď téměř 1,5 roku pracuje

na pozici osobního asistenta s klienty s PAS. Je respondentkou s nejméně odpracovanými roky s lidmi s PAS, tedy s nejmenší praxí.

Morální odpovědnost vidí jako vlastní odpovědnost za správné jednání. Je to pro ni v podstatě takovou nepsanou povinností. Něco, co má v sobě člověk nastavené odjakživa a řídí se tím celý svůj život, hodně je to propojeno s nastavením svědomí člověka. V průběhu života se morální odpovědnost mění a vyvíjí. Vidí ji jako vnitřní hodnocení dané situace, toho co je dobré a co špatné, z toho pak udělá závěr a podle vyhodnocení se rozhodne, jak jednat v dané situaci. Podle ní je morální odpovědnost propojena se sociální prací. Je dost důležitá při této profesi, pokud by člověk v sobě neměl nastavenou morální odpovědnost, nemohla by sociální práce dobře fungovat a on by nemohl v co největší dobré víře vykonávat svoji práci a poskytovat odbornou pomoc. Ona sama se vždy při svém rozhodování ohledně klienta zamyslí nad tím, zda by i jí samotné se dané rozhodnutí v daný moment líbilo, pokud by ona byla na místě klienta.

O trojmístném vztahu a jeho důležitosti si říkali na škole, že je to vztah mezi objektem, předmětem a instancí. Myslí si, že se to člověk nemusí ani učit, že to vyplyne samo, že každý logicky tuší, že vztah odpovědnosti musí být více jak dvojmístný. Třeba si to dotyčná osoba ani přímo neuvědomuje a přesto to tak vnímá a cítí. Daná osoba to nemusí znát pod těmito názvy, ale když se jí vysvětlí, co ten pojem znamená, vidí to hned každý a dokáže si to přiřadit do svého života na konkrétní situaci. Jako příklad uvádí, že sociální pracovník je odpovědný za chování klienta ve společnosti, nad ním stojí společnost, která na to dohlíží. Dvojmístný vztah, tedy jen subjekt a předmět by nedával smysl, prostě by to bez té instance nešlo, prý o to víc v propojení se sociální prací. Každý člověk, co má za něco odpovědnost, cítí, že nad ním „stojí“ někdo, kdo dohlíží, aby daná odpovědnost byla splněna. Alespoň tak to vidí ona.

Samotnou instanci vidí už ve vlastním svědomí, dále sem zařazuje organizaci, zaměstnavatele, kolegy, klienta, rodinu klienta, společnost, zákon, náboženskou víru atd. Svědomí je pro ni nejdůležitější, protože pokud člověk jde proti svému svědomí, může ho to poznamenat výčitkami svědomí ještě dlouhou dobu potom. Ty pak mohou ovlivnit samotný výkon práce, ale i osobní život. Také cítí jisté uspokojení, pokud rozhoduje v souladu se svým svědomím. Pojem normativní standard neznala,

ale po vysvětlení byla schopná uvést příklady, že sociální pracovník je odpovědný, protože je to v zájmu společnosti, z vlastního přesvědčení, nařízením, zákonem, normou, pravidly organizace. Vždy při rozhodování přemýšlí nad tím, jak její jednání, nejednání ovlivní klienta. A kromě klienta koho dál může toto rozhodnutí ovlivnit. Jako druhého člověka hned po klientovi vidí sebe. Každé rozhodnutí, které v práci udělá, ovlivňuje i ji samotnou. Pokud je to v pozitivním smyslu, je spokojena, negativnímu se snaží předcházet. Dále její rozhodnutí může ovlivnit klientovu rodinu, její spolupracovníky, učitele ve škole, osoby, se kterými se klient setkává, společnost.

Jako pomoc při určení odpovědnosti, kromě svého vnitřního nastavení, vidí nabyté znalosti a zkušenosti během své práce. Dále ji v pracovním procesu mohou pomoci s určením odpovědnosti zaměstnavatel, metodiky práce, supervize, literatura, etický kodex, který ona osobně v práci nikdy nevyužila. Prý je to tam sice hezky napsané, ale pouze okrajově, proto se raději obrací na „manuál“, který mají přímo v organizaci.

Koexistencí odpovědnosti rozumí jakýsi souběh odpovědností, které k sobě ladí, zapadají do sebe, každé se dostává stejné pozornosti, prostě jdou vedle sebe životem, aniž by si překážely.

Pokud se tyto odpovědnosti střetnou, vzniká z toho konflikt odpovědností. Podle ní to může být střet odpovědnosti se zaměstnavatelem, klientem, kolegou, jeho rodinou. S konfliktem odpovědnosti se ještě nesešla. Dle ní jsou v práci tak dobrý kolektiv, že se jim konflikty vyhýbají. Kdyby konflikt nastal, určitě by ho hned začala řešit. Nevyřešený konflikt by ji ovlivňoval v jejích rozhodnutích a to není žádoucí v sociální práci. Zde má pracovník ke každému přistupovat individuálně a vždy s novým listem. Do nového vztahu nebo dalšího vztahu s dalším klientem si nemá přenášet problémy od toho minulého.

Při představení hierarchie odpovědnosti, která pomáhá při řešení konfliktu, hned věděla, že některé odpovědnosti jsou pro ni důležitější než ty druhé. A že je lze seřadit od těch nejdůležitějších po ty nejméně důležité, tedy do takové pyramidy důležitosti. Při tomto seřazování důležitosti odpovědností jí pomáhá osobní zkušenost, její vnitřní hodnoty, její povaha a osobnost. Záleží prý také hodně na nastavení dané osoby a podle toho si utváří tuto hierarchii.

Ačkoli je pro ni práce s klienty s PAS důležitá, ohlíží se i na osobní život a rodinu. Vždy se snaží, aby mezi těmito dvěma odpovědnostmi byla rovnováha a nedostala se do situace, kdy by musela řešit konflikt.

4.3 Vyhodnocení odpovědí respondentek na dané otázky

Opakovaným pročítáním odpovědí respondentek byly hledány potřebné informace k naplnění stanoveného cíle. Cíl práce se skládá z několika částí. Jednotlivé části se mají pokusit na základě určité teorie odpovědnosti analyzovat a vyhodnotit: co si vůbec vybraní pracovníci představují pod pojmem morální odpovědnost, zda chápou odpovědnost jako minimálně trojmístný pojem, zda a jak jsou si vědomi koexistence svých morálních odpovědností (v životě totiž zpravidla nikdo nemá jen jednu morální odpovědnost), jak vnímají konflikt odpovědností, jak ho řeší v návaznosti s otázkou hierarchie odpovědností. Každá z těchto částí cíle je zde zastoupena otázkou. V každé otázce je shrnuto, jak to vidí a vnímají oslovené respondentky.

4.3.1 Jak respondentky vnímají morální odpovědnost

Všechny respondentky byly schopné na danou otázku nějakým způsobem odpovědět. Ačkoliv každá popisuje morální odpovědnost trochu jinak, ve výsledku to bylo dosti podobné. I v odborné literatuře se setkáváme s různými definicemi pojmu morální odpovědnost, ale v základu zůstávají všechny stejné. Spaeman¹⁶⁰ mluví o morální odpovědnosti jako o postoji daného jedince, který je schopen přemýšlet o předvídatelných následcích, které mohou po jeho jednání nastat. Naopak Šimek¹⁶¹ vidí morální odpovědnost jako schopnost daného jedince, pomocí rozumu si připisovat vinu nebo zásluhu za to, co učiní. Všechny respondentky si uvědomují svoji morální odpovědnost a vidí ji jako důležitou součást ať už pracovního nebo soukromého života. U této otázky nebylo předpokládáno, že by s odpovědí na ni měly nějaké větší potíže. Lze to připisovat tomu, že jen člověk může být morálně odpovědný za své chování a rozhodování a tak by měl být schopný nějak definovat svoji morální odpovědnost.¹⁶² Pouze se u každého může lišit vnímání morální odpovědnosti, protože každý jsme jiný. To, co jedna osoba považuje ještě za morální, nemusí za morální považovat již osoba druhá.

---

¹⁶⁰ Srov. SPAEMAN, R. Základní mravní pojmy a postoje, s. 55.

¹⁶¹ Srov. ŠIMEK, V. Morální odpovědnost, In Youtube [online].

¹⁶² Srov. FISCHER, J. M., RAVIZZA, M. Perspectives on Moral Responsibility, s. 4.

Dle výpovědí respondentek je morální odpovědnost velice subjektivní záležitost. Lze ji stanovit jako vztah tří stran, kdo, komu a za co odpovídá. Každý má tuto odpovědnost v sobě nastavenou jinak, protože každý člověk je jiný. Nelze proto po nikom chtít, aby měl úplně stejné chápání morální odpovědnosti jako druzí. Pohled na morální odpovědnost může být jiná a to například díky různé výchově a prostředí, ze kterého pochází. „Podle mě vychází základ morální odpovědnosti z Desatera a je ovlivněn výchovou rodičů.“¹⁶³ Důležitou roli v tom, jak kdo chápe morální odpovědnost, hraje i samotné chápání morálky, od které se odpovědnost odvíjí. Díky tomu se od sebe liší chování jednotlivých lidí. „Morálka mi určuje kvalitu a způsob mého chování a jednání ve společnosti a k ostatním lidem.“¹⁶⁴ Morální odpovědnost je nepsané pravidlo, povinnost, které má v sobě člověk zakotveny odjakživa a řídí se jimi celý svůj život. V průběhu života se mění a vyvíjí. Velkou roli při tom hraje svědomí dané osoby. „Morální odpovědnost vidím jako chování, za které se nemusím stydět a obhajovat se před nikým z toho, jak se chovám ke klientům.“¹⁶⁵ Morální odpovědnost a její správné stanovení je úzce spojené s prací v sociální oblasti. „Je pro mě velice důležité správné nastavení morální odpovědnosti, když pracuji v sociálním odvětví.“¹⁶⁶ Odpovědnost respondentky vnímají za správné jednání, rozhodnutí, věc či osobu. „Všichni jsme odpovědný, protože cítíme potřebu někomu pomoci, posunout ho, směřovat ho dál v životě, a tím i sebe.“¹⁶⁷ Morální odpovědnost je jakési vnitřní hodnocení dané situace o tom, co je správné a co špatné. Jsou to určité hodnoty a normy, které společnost dodržuje a podporuje díky etickým zásadám. „Je to pro mě jakýsi univerzální manuál k udržování dobra, nejen v práci, ale i doma.“¹⁶⁸ „Díky nastavení konkrétní morální odpovědnosti v sobě, mohu vykonávat svoji práci se svým nejlepším svědomím a vědomím.“¹⁶⁹

4.3.2 Vnímají respondentky morální odpovědnost jako minimálně trojmístný pojem

U této otázky se předpokládala nevědomost, tento pojem není až tak známý a málo lidí si pod ním dokáže představit subjekt (někdo je odpovědný), objekt (za co je odpovědný)

---

¹⁶³ Respondentka č. 1.

¹⁶⁴ Respondentka č. 6.

¹⁶⁵ Respondentka č. 4.

¹⁶⁶ Respondentka č. 7.

¹⁶⁷ Respondentka č. 3.

¹⁶⁸ Respondentka č. 2.

¹⁶⁹ Respondentka č. 5.

a instanci (tedy před kým nebo vůči komu je odpovědný) odpovědnosti.¹⁷⁰ Samotný pojem respondentky většinou neznaly, tak jak bylo předpokládáno, avšak podvědomě ho ve své práci vidí a vnímají všechny. Pouze nevědí, že se to takto rozlišuje a označuje, vnímají to instinktivně. „*Podle mě to člověk ve své práci vnímá, aniž by musel vědět, že se jedná o trojmístný vztah, my jsme se o tom učili ve škole.*“¹⁷¹ Každá, ať už sama od sebe nebo po vysvětlení pojmu, vidí a vnímá tento vztah jako minimálně trojmístný, což je důležité ke smysluplnému rozjímání o odpovědnosti a použití daného termínu v reálném životě.¹⁷² Bylo zajímavé, že respondentky nakonec byly schopny určit tento vztah jako pětímístný za pomoci dotazování a vysvětlení daných pojmů do, pro ně srozumitelnějšího, jazyka. Tedy určily nejen objekt, subjekt, instanci, ale i normativní standard (který vysvětluje, proč je někdo odpovědný) a dotčené osoby (to jsou všichni s ohledem na to, koho se dané rozhodnutí dotýká) podle toho, jak to vidí ve své práci.¹⁷³

Podle respondentek je stanovení minimálně trojmístného pojmu odpovědnosti důležité nejen v práci s lidmi s PAS k vytvoření vztahu mezi klientem a pracovníkem. Správné nastavení a chápání jednotlivých vztahů v odpovědnosti pomáhá získat určitou důvěru a obezřetnost v rozhodování, které provádí pracovník vždy podle svého nejlepšího svědomí a vědomí. Je vždy potřebné si stanovit, kdo má morální odpovědnost, za co jí má a kdo dohlíží na naplnění této odpovědnosti. „*Je pro mě velice důležité k vytvoření vztahu s klientem určit si, kdo jakou odpovědnost má a kdo dohlíží, zda se to dodržuje a nepřekračují se hranice takového vztahu.*“¹⁷⁴ „*Pro to, aby mohl vzniknout určitý vztah mezi mnou a klientem, potřebuju správný morální vzor, ten mi předává určité hodnoty a možnosti navázat kvalitní vztah s jedincem.*“¹⁷⁵ Jako subjekt vnímají respondentky samy sebe. Obecně lze říci, že se jedná o personál, který je na základě organizace odpovědný za klienta, kterému poskytují potřebnou pomoc. Objektem neboli předmětem odpovědnosti je dle respondentek klient, jeho chování, blaho a naplnění jeho specifických potřeb. Je to klient, který žádá o pomoc při řešení své špatné situace a kterému jsou poskytovány sociální služby a pomoc v jeho situaci. Instance je v odpovědnosti důležitá, protože by jinak chybělo něco, někdo, komu by se

---

¹⁷⁰ Srov. ŠIMEK, V. K problematice morální odpovědnosti vůči budoucím generacím v sociálním učení církve: Pokus o filozofický přístup, s. 145-146.

¹⁷¹ Respondentka č. 7.

¹⁷² Srov. ŠIMEK, V. K problematice morální odpovědnosti vůči budoucím generacím v sociálním učení církve: Pokus o filozofický přístup, s. 145-146.

¹⁷³ Srov. ŠIMEK, V. Studijní text tve_2.

¹⁷⁴ Respondentka č. 5.

¹⁷⁵ Respondentka č. 2.

sociální pracovník zodpovídal. „*V sociální práci je pro mě instancí organizace, tedy takový „bič“ na sociální pracovníky.*“¹⁷⁶ Jako nejdůležitější instanci vidí respondentky hlavně samy sebe, své svědomí, tuto instanci řadíme do primární skupiny. Mezi prvotní sekundární instance řadí organizaci, která stanovuje určité druhy služeb a personál je vykonává na základě určitých potřeb klienta. Dále sem řadí zaměstnavatele a kolegy. Jako další vlnu sekundární instance vnímají zákon, obecně stanovené normy, rodiče klienta a celou společnost. „*V mojí práci je pro mě velice důležité, aby společnost nahlížela na práci s klienty s PAS jako na potřebnou a dávající smysl.*“¹⁷⁷ Proč je někdo odpovědný? Každý musí být odpovědný za své činy, protože je dělá vědomě z vlastního rozhodnutí. To, že je člověk odpovědný za něco nebo někoho, je dáno výchovou, ve které byl veden. „*Pokud člověk něco dělá, musí být odpovědný za to, co dělá a co z dané práce vnikne, o to více při práci s klienty s PAS.*“¹⁷⁸ Mezi normativní standardy, které jim říkají, proč jsou odpovědné, řadí respondentky dále zákon, pracovní smlouvu, etický kodex, pravidla, nejen ta společenská ale i ta, která jsou přímo stanovená v organizaci. Řadí sem také sponzory organizace, rodiče klienta, ostatní spolupracující organizace, úřady, kraj a ministerstvo sociálních věcí. Dotčené objekty jsou podle respondentek všichni ti, kteří se pojí k jejich osobě nebo k osobě klienta, jinými slovy ti, kterých by se mohlo jejich rozhodnutí týkat a ovlivňovat je. V první řadě patří mezi dotčené objekty samotný pracovník a klient, těch se jako prvních dotknou rozhodnutí, která pracovník udělá. Mezi další dotčené objekty řadí klientovu rodinu, rodinu sociálního pracovníka, kolegy, známé klienta, organizaci a v neposlední řadě společnost jako celek. „*Já své rozhodnutí dělám hlavně s ohledem na zaměstnavatele, pokud svoji práci nebudu dělat kvalitně a mé rozhodnutí bude děláno špatně, bude to mít dopad na celou organizaci. Když organizace bude mít špatnou pověst, povede to ke snižování počtu klientů a tím bude snížena i možnost pomoci potřebné cílové skupině.*“¹⁷⁹ Svá rozhodnutí respondentky vždy dělají s ohledem na tyto všechny dotčené objekty.

Vidět odpovědnost pouze jako dvojmístný pojem je nedostačující. Aby to bylo spravedlivé, je potřeba tento vztah vnímat jako minimálně trojmístný. Vidět tento vztah pouze jako dvojmístný, by mohlo vést ke špatnému zacházení s klientem a ke zneužívání svého postavení. Někteří sociální pracovníci vyloženě potřebují mít

---

¹⁷⁶ Respondentka č. 4.

¹⁷⁷ Respondentka č. 1.

¹⁷⁸ Respondentka č. 4.

¹⁷⁹ Respondentka č. 1.

nad sebou instanci, aby vykonávali svoji práci správně a jak nejlépe dovedou. „*Vnímání tohoto vztahu pouze jako subjekt a objekt je nemožné, mohlo by docházet ke zneužití služby, nedodržování stanovené náplně práce, k ubližování klientovi. I sám sociální pracovník potřebuje mít někoho nad sebou, když potřebuje pomoc.*“¹⁸⁰ Údajně každý, kdo dělá v sociální práci, cítí, že je potřebné mít někoho nad sebou, kdo dohlíží na správný výkon práce, ale zároveň poskytuje i ochranu sociálnímu pracovníkovi. To, že je potřebné nahlížet na vztah v odpovědnosti jako na minimálně trojmístný, si lze ověřit ve zpětné vazbě od zaměstnavatele, kolegů, samotných rodičů a rodinných příslušníků klienta.

4.3.3 Vnímají respondentky koexistenci svých odpovědností

U této otázky bylo počítáno s neznalostí daného termínu a tedy i s problémem odpovědět na tuto otázku. Koexistence odpovědností není až tak známý pojem, přestože nejen sociální pracovník má v průběhu svého života více jak jednu odpovědnost v jeden stejný okamžik.¹⁸¹ Některé respondentky znají přímo daný termín a jsou schopné na otázku odpovědět bez jeho dalšího vysvětlení. Pokud respondentky daný pojem neznaly, byl jim vysvětlen, poté už byly schopny na danou otázku reagovat. Z velké části si tedy skoro všechny uvědomují svoji koexistenci odpovědností. Kromě profesní a rodinné koexistence může člověk vnímat i odpovědnost kamarádkou, studentskou nebo občanskou. Důležité je, aby tyto odpovědnosti spolu navzájem vycházely, byly vnímány všechny stejně a mezi sebou se nekřížily.¹⁸²

Respondentky vidí koexistenci odpovědností jako souběh profesních, rodinných a dalších odpovědností v jeden čas. „*V práci mám souběh profesních odpovědností a doma je koexistence zase rodinných odpovědností.*“¹⁸³ Je to tedy tak, že se sejde více odpovědností současně, které jsou v souladu, žádná si nepřekáží, existují jedna vedle druhé, vzájemně pospolu. „*U každého člověka probíhá koexistence odpovědností, protože je to v běžném životě normální.*“¹⁸⁴ Profesní odpovědnost vidí jako odpovědnost za klienta, kolegy, zaměstnavatele a organizaci. „*Například já jsem klíčovým pracovníkem pro čtyři klienty a všem musím poskytnout stejnou pozornost a péči. V tomto vidím koexistenci svých profesních odpovědností, protože všem klientům dávám*

---

¹⁸⁰ Respondentka č. 6.

¹⁸¹ Srov. ŠIMEK, V. Studijní text tve_2.

¹⁸² Srov. Tamtéž.

¹⁸³ Respondentka č. 2.

¹⁸⁴ Respondentka č. 6.

*stejný podíl svého času a práce, takže tím nevznikají žádné rozpory mezi sebou, tedy jsou moje odpovědnosti v souladu.*¹⁸⁵ V rodinné koexistenci odpovědností vidí odpovědnost za manžela, své děti a blízké příbuzné. Pokud člověk ještě studuje, lze mít i odpovědnost za studium. Dále může dojít i ke koexistenci odpovědnosti přátelské nebo občanské. *„Já mám odpovědnost v práci, doma, a když nad tím tak přemýšlím, tak vlastně jsem nějakým způsobem odpovědná za všechny, se kterými navážu nějaký bližší kontakt.*¹⁸⁶ Určitou odpovědnost má člověk i sám za sebe.

Všechny tyto odpovědnosti se prolínají a vzájemně ovlivňují. Pro to, aby mohlo více odpovědností být v souladu, je podle respondentek potřebné mít vyřešenou morální odpovědnost sám v sobě. Je také nutné si stanovit žebříček důležitosti jednotlivých odpovědností. K utvoření tohoto žebříčku jim pomáhají hodnoty, osobnost člověka, která ovlivňuje to, že každý to vidí jinak. Díky tomuto je možné si stanovit posloupnost důležitosti jednotlivých odpovědností. *„Mám ráda svoji práci a moc, proto je pro mě profesní odpovědnost důležitá, ale nikdy ne na úkor té rodinné.*¹⁸⁷

4.3.4 Jak respondentky vnímají konflikt odpovědností a jak ho řeší

U této otázky se nepředpokládaly potíže při odpovídání. Pod pojmem konflikt odpovědností si lze představit, co daný termín znamená. Respondentky s odpovědí na tuto otázku neměly žádné velké problémy, avšak ne vždy se zaměřily na celý pojem konflikt odpovědností a musely být na to upozorněny. Jde zde o střet odpovědností, které osoba má v jeden stejný okamžik. Vznikne spor, který je potřeba vyřešit. Pro vyřešení tohoto konfliktu je potřebné stanovit hierarchii daných odpovědností, od nejdůležitějších po ty méně důležité. Tento žebříček si stanovuje každý pracovník jinak, mnohdy záleží na konkrétním konfliktu odpovědností, konkrétní situaci a také na osobnosti, svědomí a hodnotách daného pracovníka.¹⁸⁸ Zajímavé zde bylo zjištění, že se všechny respondentky sice setkaly s konfliktem odpovědností během svého pracovního života, ale pouze minimálně, nebo se to netýkalo jejich osoby. *„Osobně jsem ještě během práce s lidmi s PAS žádný konflikt odpovědností nezažila a to už to dělám skoro dva roky. Myslím si, že je to díky tomu, že máme v práci dobré pracovní*

---

¹⁸⁵ Respondentka č. 2.

¹⁸⁶ Respondentka č. 3.

¹⁸⁷ Respondentka č. 7.

¹⁸⁸ Srov. ŠIMEK, V. Studijní text tve_2.

prostředí a já mám v sobě vše vyřešené.“¹⁸⁹ Vždy by měla být hierarchie odpovědností stanovena podle větší morální důležitosti a té by měl dát pracovník přednost.¹⁹⁰

Dle respondentek konflikt odpovědností vzniká, pokud se střetnou, nepohodnou dvě a více odpovědností v jeden okamžik. Znamená to tedy nesoulad jednotlivých odpovědností. V profesní odpovědnosti to vidí jako střet mezi odpovědností se zaměstnavatelem, klientem nebo kolegou. Konfliktu odpovědností se nelze zcela vyhnout, pokud si člověk pořídí vlastní rodinu a zároveň pracuje. Může totiž docházet ke střetu mezi profesní a rodinnou odpovědností. *„Pro mě je konflikt odpovědností určitý rozpor něčeho, co vím, že bych měla udělat, protože jsem v práci, ale je to proti mému osobnímu přesvědčení.*“¹⁹¹ Respondentky se moc často s konfliktem odpovědností neseškávají, většinou se mu snaží předcházet nebo zcela vyhnout. *„Moc často se s konfliktem odpovědností tedy neseškávám, abych danou situaci mohla takto nazvat, muselo by to být něco velkého.*“¹⁹² Často se s konfliktem odpovědností ve svém pracovním životě neseškávám. *“¹⁹³ „Díky nastaveným pravidlům a povinnostem se moc s konfliktem odpovědností neseškávám, ještě před tím, než konflikt přijde, jsme schopni si danou situaci vyříkat a tak danému incidentu předcházet.*“¹⁹⁴ Pro předcházení konfliktu odpovědností je důležité mít správně nastavenou morální odpovědnost sám v sobě. *„Mít dané přesné hranice, zodpovědnost, povinnosti, dobře stanovené jak profesní tak osobní hodnoty, to je pro mě základ toho, jak předcházet konfliktu odpovědností.*“¹⁹⁵ V čem se respondentky také shodly, byl fakt, že každý konflikt, který vznikne, se musí řešit a vyřešit v co nejkratší době tak, aby to minimálně zasahovalo do pracovního procesu. Jsou si vědomy, že konflikt je může negativně ovlivňovat ve výkonu a kvalitě jejich práce, ale také v osobním životě. *„Když konflikt nastane, snažím se ho vždy vyřešit co nejdříve a hlavně s minimálními škodami.*“¹⁹⁶ Pokud konflikt odpovědností nastane, jednájí při jeho řešení podle doporučených postupů. Je důležité daný konflikt řešit v širším pojetí, ne jen z pohledu dvou aktérů, kde konflikt vznikl. Také je potřebné na danou situaci vždy nahlížet individuálně. *„Když jsem v práci, postupuju při řešení konfliktu podle předem stanovených osnov, které máme*

---

¹⁸⁹ Respondentka č. 7.

¹⁹⁰ Srov. ŠIMEK, V. Studijní text tve_2.

¹⁹¹ Respondentka č. 2.

¹⁹² Respondentka č. 2.

¹⁹³ Respondentka č. 6.

¹⁹⁴ Respondentka č. 3.

¹⁹⁵ Respondentka č. 5.

¹⁹⁶ Respondentka č. 1.

v práci. V osobním životě řeším konflikt vždy podle toho, jak to v daném okamžiku cítím a vnímám, velkým pomocníkem je mi zde mé svědomí.“¹⁹⁷ Rozhodnutí při řešení daného konfliktu respondentky nedělají jen s ohledem na sebe samotné ale i na klienta. Snaží se vždy vidět dopady a následky svého rozhodnutí na všechny okolo v přítomnosti, ale i do budoucna.

Pokud již konflikt vznikne, je potřebné mít sestavenou hierarchii odpovědností, kde ve velké míře mají respondentky vždy na prvním místě rodinu. Jde o stanovení žebříčku odpovědností od nejdůležitějších po ty méně důležité pro danou osobu. Tak jako každý vnímá morální odpovědnost jinak, i tady mohou být rozdíly při stanovení hierarchie odpovědností. Při určování samotného žebříčku jsou respondentky ovlivněny svým životním postojem, výchovou, vlastní zkušeností, svým svědomím, vnitřními hodnotami, povahou a osobností. Dále je může ovlivňovat aktuální situace a možnosti, co mohou v daný okamžik udělat. *„Žebříček odpovědností vždy stanovuji podle dané situace a podle toho, jak to zrovna v daný okamžik cítím, podle mě nejde sestavit jeden natvrdo a podle něho se vždy řídit, je nutné ke každému konfliktu přistupovat individuálně.*“¹⁹⁸

---

¹⁹⁷ Respondentka č. 4.

¹⁹⁸ Respondentka č. 2.

Závěr

Diplomová práce je věnována morální odpovědnosti osob pracujících v sociální oblasti zaměřené na specifickou oblast věnovanou klientům s poruchou autistického spektra. Záměrem práce je osvětlit základní důvody pro potřebu propojení sociální práce a etiky. Výsledkem zkoumání dostupné vybrané odborné literatury je zjištění, jak je důležité sociální práci a etiku soustavně propojovat a toto propojení prohlubovat. Je zřejmé, že vnímání problematiky propojení obou výše zmíněných oblastí, tzn. sociální práce a etiky je více než důležité. Je to v podstatě základní stavební kámen sociální práce se všemi typy klientů – uživatelů sociálních služeb. Z lidského i zcela prakticky profesního důvodu se ukazuje, že toto spojení či propojení je žádoucí a často nezbytné. Právě kvůli pochopení složitosti, náročnosti a důležitosti tohoto spojení je nutné stále pracovat na psychické odolnosti a osobnostním rozvoji pracovníků v sociálních službách a sociálních pracovníků, aby sociální práce byla vykonávána lépe a kvalitněji. Mělo by být základní povinností rozumět tomu, co klient – uživatel sociálních služeb cítí a prožívá. Toto spojení lze přirovnat k latinskému *respondere*, které v překladu znamená „čelit závazku zodpovídat se před soudem.“¹⁹⁹

Diplomová práce se zabývá identifikací a analýzou toho, jak osoby, které pracují v sociální sféře zaměřené na klienty s poruchou autistického spektra, vnímají morální odpovědnost. Zda jsou si tito lidé vědomi důležitosti vnímat tuto odpovědnost jako minimálně trojmístný pojem a zda tento pojem vůbec znají. Dalším posuzovaným faktorem v rámci práce je vědomost či nevědomost koexistence svých odpovědností a morální i faktický problém řešení konfliktu odpovědností. V praxi hledáme a vnímáme, co si vlastně lidé – pracovníci v rámci této specifické uživatelské skupiny pod výše uvedenými pojmy vlastně představují a jak je jejich vnímání pro ně důležité. Tato práce poukazuje zároveň na faktor propojení etiky a sociální práce – na to, jak má sociálnímu pracovníkovi pomoci při rozhodování v tom, co je dobré a co špatné.

Práce chce upozornit, že na problém nelze nahlížet zcela izolovaně, ale je potřeba jej vidět v kontextu dalších faktorů. Je nutné ho vnímat obšírněji, protože dané rozhodnutí v určité situaci může ovlivnit i široké okolí nejen samotného klienta. Uvědomění si této vazby vede pracovníka v sociálních službách či sociálního pracovníka k profesionálnějšímu přístupu a k efektivnějšímu lidskému výkonu. Jedná se

---

199 HÁLA, V. et al., *Morální odpovědnost a její aspekty*, s. 30.

o výkon práce člověka jako lidské bytosti směrem k jiné lidské bytosti, k porovnání životních postojů a hodnot s ohledem na vlastní žebříček hodnot. Toto propojení může být pomocí nejen pro samotného sociálního pracovníka, ale může být nápomocno k vyřešení problému daného uživatele sociální služby.

Téma Morální odpovědnost v sociální práci s klienty s poruchou autistického spektra naznačuje, že kromě morální odpovědnosti jako klíčového pojmu je v diplomové práci také věnována pozornost sociální práci a specifické cílové skupině, což v tomto případě jsou lidé s poruchou autistického spektra. Objasnění těchto pojmů je základem pro celkové pochopení provázanosti dané problematiky. Sociální práce a vybraná cílová skupina jsou stručně představeny s důrazem na spojení sociální práce s etikou nebo chceme-li jako východisko pro osvětlení záměru práce – pro zdůraznění důležitosti propojení a těsné spojitosti sociální práce a etiky. Tento princip je nutný pro uvědomění si morální odpovědnosti při vykonávání výše uvedené specifické práce.

Pojem morální odpovědnost si vykládá každý jinak, proto i definice morální odpovědnosti se u různých autorů trochu liší, ale základ zůstává stejný. Morální odpovědnost je vnímána jako vnitřní stanovisko, postoj člověka, který je schopen přemýšlet o následcích svých činů, což logicky ovlivňuje i jeho jednání nebo nejednání.²⁰⁰ Zároveň v práci dochází i k potvrzení definice, neboť oslovené respondentky mají sice osobitou představu o morální odpovědnosti, ale při výsledné sumarizaci jejich odpovědí podstata výkladu a vnímání pojmu zůstává v jádru stejná. Ukazuje na základy morální odpovědnosti, bez které není možno tuto práci svědomitě vykonávat.

Část diplomové práce se zabývá teoretickým ukotvením, které je nezbytné pro seznámení se s daným tématem. Bez potřebného teoretického základu nelze plně pochopit a vnímat dosah důležitosti morální odpovědnosti v sociální práci s lidmi s poruchou autistického spektra. Je nutné vědět, co vše obnáší samotná sociální práce, osvětlit a zdůraznit potřebnost sociální práce a její propojení s různými typy cílových skupin s bližším zaměřením na uživatele sociální služby s PAS. Práce tedy také současně detailněji objasňuje samotný pojem porucha autistického spektra, popisuje projevy této poruchy a ukazuje, jak je práce s těmito osobami náročná a jak vysoké nároky může klást a klade na etiku sociálního pracovníka.

---

200 Srov. SPAEMAN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 55.

První kapitola obsahuje seznámení s pojmem sociální práce. Jelikož je tato diplomová práce zaměřena z etického hlediska, jsou v první podkapitole nejdříve osvětleny důležité základní pojmy z této oblasti. Jedná se o specifikaci pojmů etika, morálka, hodnoty a svědomí. Například svědomí, které podle odborné literatury vychází ze subjektivního pocitu daného jedince a ovlivňuje jeho jednání a chování podle toho, jak má daný člověk osobnostně svědomí nastaveno,²⁰¹ je klíčovým pojmem v morální odpovědnosti, a proto je nutné vědět, co přesně znamená. Oblast zaměřená na hodnoty přímo zmiňuje základní hodnoty v sociální práci. Stanovení těchto hodnot je podstatné, protože nám vymezuje vztahy mezi sociálním pracovníkem, klientem, kolegou a zaměstnavatelem. Celkově tak určuje kvalitu sociální práce.

Další podkapitola řeší problematiku uplatnění etiky v sociální práci, kde je představena vzájemná provázanost těchto oblastí, je zde vyzdvížena její důležitost a potřebnost či nezbytnost. Při řešení klientových problémů je možné se dostat do situace, kdy pracovník čelí etickému problému nebo dokonce etickému dilematu. Etický problém a etické dilema jsou představeny pouze okrajově, ale to jim neubírá na jejich důležitosti, zejména je třeba vnímat jejich rozdílnost a možnosti řešení. Důležitým poznatkem je v podstatě logicky známý fakt, že každý jedinec je jiný, proto i chápání určitých pojmů a hodnot je a může být vnímáno odlišně. To, co pro jednoho může být etickým problémem, je pro druhého etickým dilematem a naopak. Pojetí daného problému či dilematu a jejich řešení je odrazem povahy, osobnosti, temperamentu i výchovy v rodině každého z nás, tedy i osob věnujících se dané problematice.

Následující podkapitola se věnuje sociálnímu pracovníkovi jako člověku, který by měl mít mravní, osobnostní i profesionální znalosti a zkušenosti, které obohacují nejen jeho vnitřní život, ale zejména jsou přínosem pro klienta, se kterým pracuje. Je zde vysvětleno vše základní, co se pojí s profesní i lidskou připraveností člověka pro výkon dané práce. Pozornost je také věnována Etickému kodexu sociálních pracovníků ČR, který vymezuje etické zásady a etické chování.

Celou tuto kapitolu uzavírá téma syndromu vyhoření, které může budít dojem, že s problematikou práce nesouvisí. To je však klamné tvrzení a bylo by chybou tuto záležitost opomenout. Pokud sociální pracovník špatně přistupuje ke své pracovní

---

²⁰¹ Srov. KUTNOHORSKÁ, J. et al. *Etika pro zdravotně sociální pracovníky*, s. 18-19.

odpovědnosti, může uškodit nejen klientovi, ale i sobě. Jestliže nepochopí systém odpovědnosti, nevymezí si správně mantinely při své práci, klade na sebe přílišné nároky a nevěnuje se prevenci syndromu vyhoření, může se dopracovat do stavu, že se stane obětí tohoto psychického onemocnění. K tomuto onemocnění může dojít i z důvodu přílišného sebeobětování, přísného nastavení vlastních limitů, včetně morální odpovědnosti. Mnoho osob z rizikových skupin se s tímto syndromem setkává.

Druhá kapitola charakterizuje cílovou skupinu, tedy osoby s poruchou autistického spektra a stručně seznamuje s historickým vývojem autismu. U každého jedince jsou základní příznaky tohoto syndromu zastoupeny v jiném rozsahu, proto je třeba rozlišovat různé druhy pervazivních vývojových poruch. Setkáváme se tedy s tím, že u každého klienta se symptomy projevují jinak, tudíž tak logicky klient vyžaduje jinou míru podpory a pomoci. Je zřejmé, jak velmi zásadní je morální odpovědnost sociálního pracovníka přímo u této cílové skupiny, neboť ke každému klientovi je nutno přistupovat individuálně a po důkladné anamnéze a analýze onemocnění. Tím se nám otevírá prostor pro volbu vhodného pracovního postupu, metody i celkového zaměření sociální práce.

Třetí kapitola se věnuje přímo odpovědnosti, která je stěžejním pojmem celé diplomové práce. Odpovědnost je neodmyslitelnou součástí pomáhajících profesí. Kromě vymezení samotné odpovědnosti se zde nachází několik charakteristik pojmu morální odpovědnost, tak jak je popisována různými odborníky. Každý z nás si myslí, že ví, co slovo odpovědnost znamená, ale ve skutečnosti můžeme dospět k závěru, že tomu tak není. Jedná se o mnohem složitější pojem, než jak je obecně vnímán. Každé pojetí morální odpovědnosti je trochu jiné, ale základ významu citovaných autorů zůstává stejný. Je důležité, aby člověk nevnímal jen odpovědnost za druhé, ale i sám za sebe během svého jednání či případného nejednání. Pro správné a skutečné pochopení pojmu odpovědnost je potřebné ji chápat retrospektivně i prospektivně, přičemž tyto pohledy nelze od sebe oddělovat. Příkladem pro lepší pochopení rozdílnosti může být osoba, která je morálně vinna za smrt své kočky, tedy retrospektivně, jelikož jí nedávala dostatečné krmení, přestože měla prospektivní odpovědnost ji krmit, protože si ji pořídila.²⁰²

---

202 Srov. ŠIMEK, V. *Morální odpovědnost a její filosofické a spekulativněteologické pozadí v díle Hanse Jonase*, s. 236.

Předposlední podkapitola je věnována minimálně trojmístnému vztahu odpovědnosti se zdůvodněním, proč je důležité takto odpovědnost vnímat. Kromě vysvětlení významu tohoto pojmu, jsou zde jednotlivé vztahy v něm podrobněji specifikovány. Pro chápání odpovědnosti je trojmístný vztah minimálním základem, který ukazuje, že vždy musíme uvažovat nejméně o tom, kdo je odpovědný, za co je odpovědný a před kým či vůči komu je odpovědný. Tyto tři otázky by nikdy neměly zůstat nezodpovězeny. Tento vztah lze rozšířit o další odpovědnostní vazby, proto je zde nakonec představen i pětímístný vztah odpovědnosti. V závěru této kapitoly jsou popsány pojmy koexistence odpovědností a konflikt odpovědností.

Ve čtvrté kapitole najdeme snahu o naplnění cíle celé diplomové práce, kterým je na základě určité teorie odpovědnosti analyzovat, jak vybraní pracovníci chápou morální odpovědnost, zda ji vnímají jako minimálně trojmístný vztah, zda a jak jsou si vědomi koexistence svých morálních odpovědností, jak vnímají konflikt odpovědností, jak ho řeší a zda u toho využívají teorii hierarchizace odpovědností.

Informace nezbytné k výzkumné sondě byly zjišťovány pomocí polostrukturovaného rozhovoru, který byl veden autorkou práce osobně s vybranými respondentkami. K rozhovoru bylo připraveno devět základních otázek obsahujících cíleně odbornou terminologii. Důvodem tohoto znění otázek byl požadavek na zjištění skutečných znalostí respondentek v rámci odbornosti. Stanovené otázky určovaly obsah a směr celého rozhovoru, vzhledem k volbě formy výzkumu bylo možno otázky pokládat v jakémkoli pořadí,²⁰³ aby byl udržen příjemný, plynulý a na sebe navazující tok rozhovoru. Pokud respondentky otázce nerozuměly, tudíž na ni nemohly odpovědět, byl jim obsah otázky interpretován v podobě, kterou snáze pochopily a lépe se v ní orientovaly. Samotné rozhovory byly vedeny individuálně s jednotlivými respondentkami ze zkoumané skupiny sedmi žen pracujících v sociální oblasti s osobami s PAS v průběhu prosince 2019 a ledna 2020. Po každém rozhovoru, který trval zhruba jednu hodinu, byly sepsány jednotlivé kazuistiky. Následné zpracování rozhovorů proběhlo pomocí teorie odpovědnosti a kvalitativní analýzy obsahu zapsaných údajů. Kvůli malému vzorku respondentek nelze výsledek posuzovat jako obecně platný pro celé široké spektrum osob pracujících v sociální oblasti v rámci práce

---

203 Srov. AMSTRONG, M. et al. *Řízení lidských zdrojů: moderní pojetí a postupy*.

s osobami s PAS. Autorka práce chtěla pouze zobrazit pomocí náhodného vzorku ukázkou sociálního cítění, etiky a morálky v dané práci.

Samotné kazuistiky jsou obsaženy v podkapitole 4.2, jedná se o přepis jednotlivých rozhovorů s respondentkami, jež jsou označeny římskými číslicemi I – VII. Další podkapitola již poskytuje vlastní vyhodnocení čtyř otázek, které byly stanoveny v rámci naplnění cíle diplomové práce a zaměřují se na jeho dílčí části, tj. co si vůbec oslovené respondentky představují pod pojmem morální odpovědnost, zda chápou odpovědnost jako minimálně trojmístný pojem, zda a jak jsou si vědomy koexistence svých morálních odpovědností, jak vnímají konflikt odpovědností a jak ho řeší v návaznosti s otázkou hierarchie odpovědností.

Na první otázku, jak respondentky vnímají morální odpovědnost, byly všechny schopny nějakým způsobem odpovědět. Ačkoliv každá definovala svoji morální odpovědnost trochu jinak, ve výsledku bylo jejich vnímání tohoto pojmu dosti podobné. Na základě studia odborné literatury se i autorka setkala s různými definicemi pojmu morální odpovědnost, ale v základu zůstávají všechny stejné. Například Spaemann²⁰⁴ vidí morální odpovědnost jako postoj člověka, který cíleně přemýšlí o předvídatelných následcích svých činů. Hledá vždy následky, které jsou z hodnotového obsahu ty nejlepší. Dle Webera²⁰⁵ je morálně odpovědný ten, kdo je schopný za sebe přebírat všechny následky předvídatelných činů. Autorka nepředpokládala žádný problém ze strany respondentek při odpovídání na tuto otázku, morální odpovědnost je velmi známým pojmem, a protože člověk je morálně odpovědný tvor, měl by být schopen nějakým způsobem tento pojem definovat. Autorka registrovala spíše problém se slovním vyjádřením, kdy se často respondentky musely zamýšlet nad formulací své odpovědi, aby s ní byly spokojené a měly pocit, že se vyjádřily co nejpřesněji, tak jak to u sebe vnitřně vnímají. U odpovědi došlo ke shodě, že každý jsme jiný (osobnost, výchova, temperament, intelekt), proto se u každého může vnímání morální odpovědnosti lišit. V rámci této otázky bylo zajímavé také zjištění faktu, co všechno ovlivňuje samotné respondentky při vnímání morální odpovědnosti. Morální odpovědnost je velmi subjektivní záležitostí.

---

204 Srov. SPAEMAN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 55.

205 Srov. SMREKOVÁ, D. *Při prameňoch moderného pojmu zodpovednosti: idea imputácie*, In HÁLA, V. et al., s. 35.

Z odpovědí na druhou otázku, zda respondentky chápou odpovědnost jako minimálně trojmístní pojem, vyplynulo, že ano, respektive jsou si většinou vědomy více než trojmístného vztahu. U této otázky autorka předvíдалa problém s neznalostí daného pojmu ze strany respondentek. Ukázalo se, že tři respondentky byly schopny přímo odpovědět, ostatním bylo objasněno, že tímto termínem se souhrnně označuje subjekt, objekt a instance odpovědnosti, tedy někdo je odpovědný za něco (předmět odpovědnosti) před někým/vůči někomu.²⁰⁶ I bez znalosti odborné terminologie respondentky ve své práci tento vztah instinktivně vnímají z podstaty ryze osobního lidského pohledu. Správné nastavení a chápání jednotlivých vztahů v odpovědnosti pomáhá získat určitou důvěru a obezřetnost v rozhodování, které provádí pracovník vždy podle svého nejlepšího svědomí a vědomí. Díky kritériím, která vzniknou stanovením minimálně trojmístného vztahu odpovědnosti, lze smysluplně uskutečnit danou odpovědnost.²⁰⁷ Pomocí doplňujících otázek, které byly ženám kladeny, se u nich podařilo vztah odpovědnosti vymezit dokonce jako pětímístný. Rozšířily základní trojmístný vztah o normativní standard a dotčené osoby. Shodly se, že vnímat odpovědnost pouze jako dvojmístný pojem je zcela nedostačující. Obecně lze říci, že subjektem je personál, který je na základě organizace odpovědný za klienta, kterému je poskytována pomoc. Objektem je samotný klient, jeho chování a naplnění jeho specifických potřeb. Jako instanci odpovědnosti respondentky chápou primárně své svědomí, sekundární instancí je často daná organizace. Za normativní standardy lze považovat zákon, pracovní smlouvu, etický kodex či jiná pravidla. Dotčenými osobami jsou pak všichni, kteří se pojí k jejich osobě či osobě klienta a jichž se učiněné rozhodnutí může týkat a ovlivňovat je.

Třetí otázka, zda a jak jsou si respondentky vědomy koexistence svých morálních odpovědností, byla vnímána pozitivně. Koexistence odpovědností není až tak známý pojem, avšak až na jednu respondentku jej všechny někdy slyšely nebo si jej umí vyložit. Většina lidí mívá ve svém životě více odpovědností, které spolu vycházejí, nekříží se, jsou vnímány všechny stejně, jsou v tzv. souběhu.²⁰⁸ Respondentky viděly nejčastěji koexistenci odpovědnosti profesní a rodinné, pouze dvě uvedly i jiné odpovědnosti, které se vážou k jejich osobě. Bylo zajímavé pozorovat, že většina

---

206 Srov. ŠIMEK, V. *Morální odpovědnost a její filosofické a spekulativněteologické pozadí v díle Hanse Jonase*, s. 231-237.

207 Srov. Tamtéž, s. 262-263.

208 Srov. ŠIMEK, V. *Studijní text tve_2*.

se zaměřila pouze na souběh odpovědností v rámci výkonu práce, tedy jako souběh odpovědností za klienta, za zaměstnavatele, za organizaci atd. Jedna respondentka dokonce vnímá odděleně souběh odpovědností v rodině a v práci. Vůbec ji nenapadlo, že souběh odpovědností je myšlen komplexně a jedná se o všechny odpovědnosti, které se u člověka v daný okamžik vyskytnou. Všechny odpovědnosti se totiž prolínají a vzájemně ovlivňují.

Odpovědi na poslední otázku, jak respondentky vnímají konflikt odpovědností a jak jej řeší v návaznosti s otázkou hierarchie odpovědností, autorku překvapily, neboť respondentky uvedly, že se s konfliktem odpovědností setkaly minimálně, jedna dokonce vůbec. Autorka předpokládala, že při výkonu této práce se bude konflikt odpovědností vyskytovat častěji. Dle respondentek konflikt odpovědností vzniká, pokud se střetnou, nepohodnou dvě a více odpovědností v jeden okamžik. V případě, že již konflikt nastane, snaží se ho vyřešit co nejdříve, protože v neřešeném konfliktu vidí spíše negativní dopad na jejich práci. Samotný konflikt lze ale rozlišit na konstruktivní, má pozitivní dopady, a destruktivní, má negativní následky a může vést až k chaosu.²⁰⁹ Více jak polovina respondentek pro řešení konfliktu vidí potřebu sestavení hierarchie odpovědností, ve které mnohdy mají rodinnou odpovědnost nadřazenou všem ostatním. Autorka předpokládá, že tomu tak je z důvodu všeobecného vnímání skutečnosti, že rodina je základ státu, nelze si ji koupit, proto ji respondentky chrání a upřednostňují. Samotnou hierarchii popisují jako žebříček odpovědností seřazených od těch nejdůležitějších po ty méně důležité pro danou osobu. Hierarchie by měla být stanovena tak, že sociální pracovník dává přednost odpovědnosti, která má větší morální důležitost.²¹⁰ Rozhodnutí při řešení daného konfliktu respondentky nedělají jen s ohledem na sebe samotné ale i na klienta. Snaží se vždy vidět dopady a následky svého rozhodnutí na všechny okolo v přítomnosti, ale i do budoucna.

Rozhovory s respondentkami přinesly autorce potřebné informace pro zpracování této práce. Počáteční nervozita respondentek pramenila spíše z absence zkušeností s podílením se na tvorbě takovéto práce, neuměly si představit, co je v rozhovoru čeká. Při formulaci odpovědí se respondentky občas potýkaly s problémem, jak se správně slovně vyjádřit. Forma osobního rozhovoru ale poskytla dostatek času a prostoru pro to, aby zodpovědně na základě svých odborných, pracovních a osobních znalostí

---

209 Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 95.

210 Srov. ŠIMEK, V. *Studijní text tve_2*.

a zkušeností vyjádřily, jak celou problematiku vnímají. Prokázalo se, že tyto osoby, které pracují s lidmi, jsou zvyklé řešit obtížné životní situace a ve svém oboru se dále vzdělávají. Autorka oceňuje ochotu respondentek odpovídat na jednotlivé otázky, objasňovat a vysvětlovat své postoje a uvádět příklady situací. Celkově autorka hodnotí zvolený postup jako nejvhodnější v rámci daného tématu. Práce nám ukazuje jakýsi náhled na to, jak sedm vybraných respondentek vnímá morální odpovědnost, že ji vidí jako minimálně trojmístný vztah, uvědomují si koexistenci svých odpovědností a při řešení konfliktu odpovědností vychází z nastavené hierarchie odpovědností s ohledem na sebe, klienta a širší okolí. Kvůli malému vzorku oslovených respondentek nelze považovat závěry této diplomové práce za pravidla a nelze je aplikovat na všechny osoby pracující s osobami s PAS. Jedná se pouze o ukázkou toho, jak téma vnímá těchto sedm konkrétních osob, které byly ochotny poskytnout rozhovor.

Diplomová práce může být přínosem pro samotné pracovníky v sociální práci, nejen pracující s klienty s poruchami autistického spektra, a pro organizace jako orientační zdroj informací k danému tématu. Morální odpovědnost a její uvědomování si jako minimálně trojmístného vztahu je důležité v celé sociální práci s jakoukoli cílovou skupinou. Rozhovory posloužily také přímo respondentům k určité sebereflexi v dané problematice. Díky kladeným otázkám mohli respondenti více „nahlédnout“ do etické oblasti jejich práce.

Seznam použitých zdrojů

Literární zdroje:

1. ANZENBACHER, Arno. Křesťanská sociální etika: úvod a principy. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. ISBN 80-7325-030-6.
2. ARMSTRONG, Michael et al., 2015. Řízení lidských zdrojů: moderní pojetí a postupy: 13. vydání. Praha: Grada Publishing, s. 650. ISBN 978-80-247-5258-7.
3. ARNOLDOVÁ, Anna. *Sociální péče 1 díl: učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-247-5147-4.
4. ARNOLDOVÁ, Anna. *Sociální péče 2 díl: učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-247-5148-1.
5. BANKS, Sarah. *Ethics and Values in Social Work: practical Social Work*. 4., přepracované vydání. Macmillan International Higher Education, 2012. ISBN 9708-0-230-30017-0.
6. BENDOVIÁ, Petra a Pavel ZIKL. *Dítě s mentálním postižením ve škole*. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3854-3.
7. BERNIER, Raphael A. et al. *Autism Spectrum Disorders: A Reference Handbook: Contemporary world issues*. Ilustrované vydání. ABC-CLIO: ABC-CLIO, 2010. ISBN 978-1-59884-334-7.
8. BEYER, Jannik a Lone GAMMELTOFT. *Autismus a hra: příprava herních aktivit pro děti s autismem*. Praha: Portál, 2006. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-7367-157-3.
9. ČADILOVÁ, Věra, Hynek JŮN a Kateřina THOROVÁ. *Agrese u lidí s mentální retardací a s autismem*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-319-2.
10. ČERNÁ, Marie. *Česká psychopedie: speciální pedagogika osob s mentálním postižením*. Vydání druhé. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-3071-7.
11. ELICHOVÁ, Markéta. *Sociální práce: aktuální otázky*. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-271-0080-4.

12. FISCHER, John Martin a Mark RAVIZZA. *Perspectives on Moral Responsibility*. 1. United States of America: Cornell University Press, 1993. ISBN 0-8014-8159-7.
13. FISCHER, Ondřej a René MILFAIT. *Etika pro sociální práci*. Praha: Jabok, 2008. ISBN 978-80-904137-3-3.
14. GHAZIUDDIN, Mohammed, Kapitola 9, In RIVA, Daria, Isabelle RAPIN. *Autistic Spectrum Disorders*. John Libbey Eurotext, 2005. ISBN 2-7420-0590-0.
15. GILLBERG, Christopher. *Autismus - zdravotní a výchovné aspekty: výchova a vzdělávání dětí s autismem*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2003. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-7178-856-2.
16. GULOVÁ, Lenka et al. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada. 2013. ISBN 978-80-247-4368-4.
17. GULOVÁ, Lenka. *Sociální práce: pro pedagogické obory*. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3379-1.
18. HÁLA, Vlastimil. *Morální odpovědnost a její aspekty*. Praha: Filosofia, 2013. 30 s. Filosofie a sociální vědy. ISBN 978-80-7007-412-1.
19. HENRIKSEN, Jan-Olav a Arne Johan VETLESEN. *Blízké a vzdálené: etické teorie a principy práce s lidmi*. Boskovice: Albert, 2000. SCAN. ISBN 80-85834-85-5.
20. HEŘMANOVÁ, Jana. *Etika v ošetrovatelské praxi*. Praha: Grada, 2012. Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-3469-9.
21. HRDLIČKA, Michal, ed. *Dětský autismus: přehled současných poznatků*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-813-9.
22. HRONOVÁ, Marie. *Etika v sociální práci*. IN MAHROVÁ, Gabriela a Martina VENGLÁŘOVÁ. *Sociální práce s lidmi s duševním onemocněním*. Praha: Grada, 2008. Sestra (Grada). ISBN 9788024721385.
23. JANKOVSKÝ, Jiří. *Etika pro pomáhající profese*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2018. ISBN 978-80-7553-414-9.
24. JONAS, Hans. *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci*. Praha: Oikoymenh, 1997. Oikúmené. ISBN 80-86005-06-2.

25. KIRBY, Amanda. *Nešikovné dítě: dyspraxie a další poruchy motoriky: diagnostika, pomoc, podpora, cesta k nezávislosti*. Praha: Portál, 2000. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-7178-424-9.
26. KUTNOHORSKÁ, Jana, Martina CICHÁ a Radoslav GOLDMANN. *Etika pro zdravotně sociální pracovníky*. Praha: Grada, 2011. ISBN 9788024738437.
27. MATĚJEK, Marek. *Rozhodování a odpovědnost*. Třebíč: Akcent, 2010. ISBN 978-80-7268-799-2.
28. MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.
29. MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.
30. MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-473-7.
31. MÁTEL, Andrej et al. *Etické kódexy socialnej práce*. 1. Dolní Kubín: Art AIR Center, 2016. ISBN 978-80-971445-8-6.
32. MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN isbn80-247-1362-4.
33. NEČASOVÁ, Mirka. *Úvod do filozofie a etiky v sociální práci*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. ISBN 80-210-2673-1.
34. PÁTÁ, Perchta Kazi. *Mé dítě má autismus: příběh pokračuje*. Praha: Grada, 2008. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2683-0.
35. RICHMAN, Shira. *Výchova dětí s autismem: aplikovaná behaviorální analýza*. Praha: Portál, 2006. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-7367-102-6.
36. ŘEZNÍČEK, Ivo. *Metody sociální práce: Podklady ke stážím studentů a ke kazuistickým seminářům*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-00-1.

37. SMREKOVÁ, Dagmar. Při prameňoch moderného pojmu zodpovednosti: idea imputácia. In HÁLA, Vlastimil. *Morální odpovědnost a její aspekty*. Praha: Filosofia, 2013. Filosofie a sociální vědy. ISBN 978-80-7007-412-1.
38. SOKOL, Jan. *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*. 3. rozš. vyd. (ve Vyšehradu 1.). Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-253-5.
49. SPAEMANN, Robert. *Šťěstí a vůle k dobru: (pokus o etiku)*. Praha: Oikoymenh, 1998. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 80-86005-01-0.
40. SPAEMANN, Robert. *Základní mravní pojmy a postoje*. Praha: Svoboda, 1995. Filozofie a současnost (Svoboda). ISBN 80-205-0484-2.
41. SPIRIT, Michal. *Úvod do studia práva*. 2. vyd., aktualiz. dle nového občanského zákoníku. Praha: Grada, 2014. Expert (Grada). ISBN 8024752808.
42. ŠIMEK, Vojtěch. *Morální odpovědnost a její filosofické a spekulativněteologické pozadí v díle Hanse Jonase*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2018. ISBN 978-80-7325-429-2.
43. THOROVÁ, Kateřina. *Poruchy autistického spektra*. Rozšířené a přepracované vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0768-9.
44. TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí: jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-503-2.
45. VALENTA, Milan a Oldřich MÜLLER. *Psychopedie: [teoretické základy a metodika]*. 3., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Parta, 2007. ISBN 978-80-7320-099-2.
46. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-496-6.
47. VERMEULEN, Peter. *Autistické myšlení*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1600-3.
48. VOCILKA, Miroslav. *Autismus a možnosti výchovné praxe: [pro učitele speciálních škol a vychovatele ústavů sociální péče pro mentálně postiženou mládež]*. Praha: Septima, 1995. ISBN 80-85801-58-2.

49. VODÁČKOVÁ, Daniela. *Krizová intervence: [krize v životě člověka: formy krizové pomoci a služeb]*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-696-9.

50. WASHINGTON, Harriet A. *Doba jedová*. Přeložil Daniel MICKA. V Praze: Stanislav Juhaňák - Triton, 2017. ISBN 978-80-7553-343-2.

Elektronické zdroje:

ALLI, A. R. What Are the Types of Autism Spectrum Disorders, [online]. 2018. [cit. 2020-01-20]. Dostupné z <https://www.webmd.com/brain/autism/autism-spectrum-disorders>.

APLA JH. [online]. [cit.2020-01-20]. Dostupné z. <http://www.aplajc.cz/autismus/co-je-to-autismus>.

Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků. Společnost sociálních pracovníků ČR. [online]. [cit. 2020-01-10]. Dostupné na WWW:<https://www.socialnipracovnici.cz/public/upload/image/eticky_kodex_sspr.pdf>.

NAUTIS. [online]. [cit. 2020-01-20]. Dostupné z. <https://nautis.cz/cz/autismus>.

RAIN – MAN. [online]. [cit. 2020-01-20]. Dostupné z. <http://www.rain-man.cz/index-box1/>.

SOKOL, Jan, 2004. *Morálka a právo: Etika a čas*. Jan Sokol [online]. Praha: Jan Sokol, 2014 [cit. 2020-03-01]. Dostupné z: <http://www.jansokol.cz/2014/03/etika-a-cas/>

TALBERT, M. *Moral Responsibility*, In STANFORD ENCYCLOPEDIA OF PHILOSOPHY. [online], 2019 [cit. 2020-01-12], Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/entries/moral-responsibility>.

Periodika:

ŠIMEK, V. *K problematice morální odpovědnosti vůči budoucím generacím v sociálním učení církve: Pokus o filosofický přístup* (Studia Theologica 19, č. 1. jaro 2017)

Studijní materiály:

ŠIMEK, V. *Východiska, význam etiky pro sociální práci, profesní etika, etické kodexy, odpovědnost sociálního pracovníka*. Studijní text tve_2.

Seznam zkratk

Atd. – a tak dále

ČR – Česká republika

PAS – poruchy autistického spektra

Tj. – to je, to jest

Tzv. – takzvaný, takzvaně

Abstrakt

MELKESOVÁ, N. *Morální odpovědnost v sociální práci s klienty s poruchou autistického spektra*. České Budějovice 2020. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce David Urban.

Klíčová slova: morální odpovědnost, poruchy autistického spektra, sociální práce, konflikt odpovědnosti, koexistence odpovědnosti, trojmístný vztah odpovědnosti.

Diplomová práce se zabývá morální odpovědností osob pracujících v sociální oblasti s klienty s poruchou autistického spektra. První tři kapitoly diplomové práce se zaměřují na seznámení a přiblížení důležitých oblastí pro tuto diplomovou práci. Mezi tyto oblasti patří sociální práce a uplatnění etiky v ní, seznámení se s odpovědností vůči etickému kodexu, charakteristika cílové skupiny a následně samotná morální odpovědnost. Ve třetí kapitole je také představen pětímístný vztah odpovědnosti.

Práce je obohacena o kazuistiky, které vznikly z přepisu rozhovorů s pracovníky, kteří pracují s klienty s poruchou autistického spektra. Ty slouží k ověření, na kolik jsou příslušné osoby schopny vnímat svoji morální odpovědnost, zda ji vidí jako minimálně trojmístný pojem. Pozornost je také zaměřena na koexistenci odpovědností a konflikt odpovědností.

Abstract

Moral responsibility in social work with clients with autism spectrum disorder

Key word: moral responsibility, autism spectrum disorders, social work, conflict of responsibility, coexistence of responsibility, three-digit relationship of responsibility.

This thesis deals with moral responsibility of people working in social field with clients with autism spectrum disorder. The first three chapters of the thesis focus on acquainting and approaching important areas for this thesis. These areas include social work and the application of ethics in it, familiarization with the responsibility to the code of ethics, the characteristics of the target group and subsequently the moral responsibility itself. The third chapter also introduces a five-digit relationship of responsibility.

The work is enriched with case reports, which became from transcripts of interviews with workers who have clients with autism spectrum disorder. These are used to verify to what extent the persons concerned are able to perceive their moral responsibility, whether they see it as a minimum of a three-figure concept. Attention is also focused on coexistence of responsibilities and conflict of responsibilities.